

การปฏิบัติงานพระศาสนาของพระสารีบุตรและพระโมคคัลลาน์

การปฏิบัติงานพระศาสนาของพระสารีบุตร

พระสารีบุตรซึ่งเป็นอัครสาวกเบื้องขวาของพระพุทธเจ้าได้เป็นผู้มีบทบาทอันสำคัญยิ่งในการช่วยเหลือพระพุทธเจ้าบริหารงานพระศาสนา ทั้งในด้านการปกครองสงฆ์ และเผยแพร่พระพุทธศาสนา ซึ่งผู้เขียนจะได้นำงานของท่านมาวิเคราะห์ตามหลักฐานเท่าที่สามารถจะหาได้ โดยเนื้อหาของงานของพระสารีบุตรพอจะแบ่งออกเป็นหัวข้อใหญ่ๆ ได้ 3 ประการคือ

งานเกี่ยวกับพระวินัย

งานที่เกี่ยวกับวินัยไม่ปรากฏมากนัก ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะพระวินัยเป็นสิ่งที่บัญญัติขึ้นตามสภาวะการณึ่งสิ่งแวดล้อมและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น และการบัญญัติพระวินัยนั้น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระองค์เดียว จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจะเห็นได้ว่า พระสารีบุตรเป็นผู้มีส่วนเกี่วข้องต่อการปฏิบัติงานและการธำรงรักษาไว้ซึ่งพระวินัยอย่างสำคัญ งานเกี่ยวกับพระวินัยของท่านนั้นสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

1. หลักที่จะทำให้พระศาสนาดำรงอยู่นาน พระพุทธศาสนาได้ถือกำเนิดขึ้นมาจากความเสียสละอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์ หลักธรรมที่ทรงค้นพบนั้นมีเหตุผลลงทนต่อการพิสูจน์ สามารถนำปฏิบัติให้ถึงความสงบสุขอันแท้จริง ถึงความเป็นผู้มีชีวิตอันประเสริฐสุด เท่าที่ผู้เกิดมาเป็นมนุษย์จะพึงแสวงหาได้

พระสารีบุตรได้สังเกตเห็นประโยชน์ของพระพุทธศาสนาที่จะพึงมีแก่ชาวโลกทั้งหมด ท่านจึงกำริว่าทำอย่างไร พระพุทธศาสนาจึงจะดำรงอยู่นาน เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก จึงได้กราบทูลถามพระพุทธองค์ถึงเหตุที่จะทำให้พระศาสนาดำรงอยู่นาน

และนาม พระพุทธองค์ได้ตรัสแก่พระสารีบุตรโดยยกตัวอย่างศาสนาของพระผู้มีพระภาค พระนามว่า วิบัติสี่ สิบสี่ และเวสสฎา คำรงขุโมนาน เพราะผู้มีพระภาคเหล่านั้นไม่ทรง แสดงธรรมโดยพิสดารแก่สาวกทั้งหลาย สุตตะ เคนยะ เวชยาภระ ฉาตา อุทาน อิติ- วุตตะ ชาติก อัญญธรรม และเวทลละ¹ ของพระผู้มีพระภาคทั้ง 3 พระองค์นั้นมีน้อย ลิกขามทักมิได้ทรงบัญญัติ ปาติโมกข์² ก็มีได้แสดงแก่สาวก เมื่อพระผู้มีพระภาคเหล่านั้น และพระสาวกที่ตรัสรู้ตามดวงลับไป สาวกรุ่นหลังที่ออกมาจากตระกูลต่างกัน มีชื่อ โคตร และชาติต่างกัน ได้ทำให้พระศาสนาเสื่อมสูญไปโดยเร็ว³ พระสารีบุตรได้กราบทูลถามพระพุทธองค์ถึงเหตุปัจจัยที่จะทำให้พระศาสดาคำรงอยู่ได้นานพระพุทธเจ้าโคตรัสตอบ พระสารีบุตรโดยยกตัวอย่างศาสนาของพระพุทธเจ้า พระนามว่า กุสันธะ โคนาคมนะ และพระกัสสปะ ว่าคำรงอยู่ได้นาน เพราะพระผู้มีพระภาคเหล่านั้น ไม่ทรงท้อแท้พระทัย ที่จะแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายโดยพิสดาร ทั้งสุตตะ เคนยะ เวชยาภระ ฉาตา อุทาน อิติวุตตะ ชาติก อัญญธรรม และเวทลละ ของพระผู้มีพระภาคทั้ง 3 พระองค์นั้นมีมาก ลิกขามทักทรงบัญญัติปาติโมกข์ก็ทรงแสดงแก่พระสาวกทั้งหลาย เมื่อพระผู้มีพระภาคเหล่านั้น และพระสาวกผู้ตรัสรู้ตามดวงลับไปแล้ว พระสาวกรุ่นหลังที่ต่างชื่อต่างชาติต่างโคตร ออกมาชจากตระกูลก็สามารถดำรงพระศาสนาเอาไว้ได้ตลอดระยะเวลาเป็นนาน พระพุทธ องค์ยังได้เปรียบเทียบให้ พระสารีบุตรฟังว่า เปรียบเหมือนดอกไม้ซึ่งร้อยดีแล้วกองไว้ บนพื้นกระดานลมไม่อาจพัดให้ระจิกกระจายได้ พระศาสนาที่ได้บัญญัติลิกขามท แสดง

¹ดูภาคผนวก ค. ตอนอธิบายศัพท์ ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้, หน้า 195.

²ดูยามรฎุสส เตปิฎก, วินยปิฎก มหาคคสสปฎโมภาโค, 4 : 204. ให้ความหมายว่า "คำว่า ปาติโมกข์นี้เป็นเบื้องต้น เป็นประธาน เป็นประมุข แห่งกุตลธรรมทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ จึงตรัสว่าปาติโมกข์"

³ดูยามรฎุสส เตปิฎก, วินยปิฎก มหาวิงคสส ปฎโม ภาโค, 1 : 12 - 13.

ปราติโมกษ์ และอุคมด้วยคำสอนก็จะดำรงอยู่ได้นานไม่กระจัดกระจายหรืออันทรธานไป
เร็วเช่นกัน¹

พระสารีบุตรได้กราบทูลถามพระศาสดาถึงเหตุปัจจัยที่จะทำให้พระศาสดา
ดำรงอยู่นานก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกทั้งมวลผู้ที่เกิดมารุ่นหลังจะได้มีโอกาสพบพระพุทธ
ศาสดาศึกษาหลักธรรมเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติอันจะเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม
การกระทำของท่านจึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่อกูล เพื่อความสุขแก่อื่น เพื่อผู้อื่นโดยประ
การทั้งปวง และเป็นเพียงอย่างแก่บุคคลทั้งหลายว่า เมื่อจะทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งควรจะต้อง
เป็นคดีว่า จงทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่อื่น เพื่อผู้อื่น จงทำสิ่งที่เป็นประโยชน์สุขให้แก่
คนทุกคน โดยไม่มุ่งหวังสิ่งตอบแทนอะไรๆ จากใครๆ ทั้งสิ้น

2. กราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท

พระสารีบุตรเป็นผู้มีปัญญามากเห็นการณ์ไกล หวังให้พระพุทธศาสดาดำรง
อยู่ตลอดกาลนาน เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ชาวโลก จึงได้กราบทูลพระพุทธเจ้าให้
ทรงบัญญัติสิกขาบท แสดงปราติโมกษ์แก่พระสาวกทั้งหลาย² แต่พระพุทธองค์ทรงห้ามไว้ว่า
ยังไม่ถึงเวลา และพระองค์เดียวเท่านั้นที่ทรงทราบว่าถึงเวลาที่จะทรงบัญญัติสิกขาบท
แสดงปราติโมกษ์แล้วหรือยัง และพระพุทธองค์จะยังไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทแสดงปราติโมกษ์
ตลอดเวลาที่ความประพฤติน่าสมควรยังไม่ปรากฏในหมู่สงฆ์ ตลอดเวลาที่พระพุทธศาสดา
ยังไม่แพร่หลายมั่นคงโดยภิกษุหมู่บวชนาน และภิกษุสงฆ์ยังไม่อุคมสมบูรณ์ด้วยลาภสักการะ
เมื่อถึงเวลานั้นพระพุทธองค์จะทรงบัญญัติสิกขาบท แสดงปราติโมกษ์เพื่อกำจัดความประพฤติ
อันไม่สมควรและธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความสวาททั้งหลาย และอีกประการหนึ่ง พระพุทธองค์

¹ สุขามรณสูตร เทปิฎก, วินยปิฎก มหาวิภังคสูตร ปฐมอภิปาโถ, 1 : 14 -15.

² สุขามรณสูตร เทปิฎก, วินยปิฎก มหาวิภังคสูตร ปฐมอภิปาโถ, 1 : 15.

สุขามรณสูตร คณฺถสมฺมจฺจโย, สารตฺถทีปนี นามวินยฎีกา สมณทปาสทิกาภณณา,
(พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2472), หน้า 301.

อ้างว่าภิกษุสงฆ์ยังไม่มีความปลอดภัยเสียหาย ไม่มีโทษ ปรากฏจากความมัวหมอง บริสุทธิ์
บุคคลองค์อยู่ในสารกณ อย่างคำก็เป็นพระโสดาบันมีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา¹

การที่พระพุทธเจ้ายังไม่บัญญัติสิกขาบทและแสดงพระปาติโมกข์ด้วยเหตุผลที่พระ
พุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้แล้ว เมื่อพิจารณาวิเคราะห์หุ้แล้วจะเห็นว่ายังมีเหตุผลอื่นๆ ที่เป็น
ไปได้เช่น ถ้าพระพุทธองค์จะทรงบัญญัติสิกขาบทล่วงหน้าไว้ ถ้าหากภิกษุประพฤติบาง
สิ่งบางอย่างที่ไม่เหมาะสมซึ่งพระพุทธเจ้ามิได้ทรงบัญญัติไว้ ก็จะมีผู้ตำหนิว่าเหตุใดพระ
พุทธองค์จึงมิได้ทรงบัญญัติห้ามสิ่งเหล่านั้นไว้ และถ้าพระพุทธองค์จะทรงบัญญัติสิกขาบท
บางอย่างไว้ล่วงหน้านอกจากยากที่จะบัญญัติให้หมดสิ้นและเหมาะสมกับกาลเทศะแล้ว อาจ
จะมีคำครหาในหว่า พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติที่ปฏิบัติขอมอยู่แล้ว ยังไม่เคยมีภิกษุใดประ
พฤติชั่วเสียหายหรือประพฤติในสิ่งที่ไม่เหมาะสม ทำไมพระพุทธเจ้าจึงยังต้องบัญญัติสิกขา
บทห้ามไว้ต่างๆ ที่ยังไม่มีผู้กระทำความผิดหรือแม้แก่ความคิดที่จะทำเหตุผลอีกประการหนึ่งที่เห็น
ได้ชัดว่า การบัญญัติสิกขาบทหลังจากเหตุเกิดหรือมีผู้กระทำความผิดก่อนแล้วจึงบัญญัติสิกขาบท
ก็คือ เมื่อมีผู้กระทำความผิดหรือกระทำในสิ่งที่ไม่สมควร พระพุทธเจ้าจะทรงยกเรื่องนั้นขึ้นเป็น
เหตุแล้ว ทรงรับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์สอบถามว่า ภิกษุนั้นได้กระทำความผิดนั้นจริงหรือไม่
เมื่อทราบว่าเป็นความจริงก็จะทรงติเตียนว่า การกระทำนั้น ไม่เหมาะสม ไม่ควร ไม่
ไรกิจของสมณะ ไม่เป็นไปเพื่อความเสื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เสื่อมใส หรือเพื่อความเสื่อม
ใสยิ่งขึ้นของชุมชนที่เสื่อมใสแล้ว แต่การกระทำนั้นทำให้ผู้ที่ยังไม่เสื่อมใสไม่เสื่อมใส และ
ทำให้คนบางพวกที่เสื่อมใสแล้วคลายความเสื่อมใส เมื่อทรงติเตียนโดยอเนกประการแล้ว
ก็จะทรงแสดงธรรมอันเป็นสาระอบรมสั่งสอนพระภิกษุสงฆ์อเนกปริยายเหมาะสมแก่เรื่อง
นั้นแล้ว จึงทรงบัญญัติสิกขาบท แก่ภิกษุทั้งหลาย อาศัยอำนาจประโยชน์ 10 ประการ² คือ

¹ สุยามภุคฺคสฺส เตปิภิกฺก, วินยปิภิกฺเก มหาวีภุคฺคสฺส ปฐโม ภาโค, 1 : 15-17.

² สุยามภุคฺคสฺส เตปิภิกฺก, วินยปิภิกฺเก มหาวีภุคฺคสฺส พุทฺติโย ภาโค, ทิมฺมคฺคร์งที่ 2
(พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2502), 2 : 2.

สุยามภุคฺคสฺส เตปิภิกฺก, มหาวีภุคฺคสฺส ปฐโม ภาโค, 1 : 37.

1. เพื่อสงฆ์ยอมรับว่าดี
2. เพื่อความอยู่เป็นสุขสำราญของสงฆ์
3. เพื่อชนบุคคณไม่มี恙อายุ
4. เพื่อภิกษุสงฆ์ผู้มีศีลโคอยู่อย่างสงบสุข
5. เพื่อป้องกันอาสวะอันจะบังเกิดในปัจจุบัน
6. เพื่อกำจัดอาสวะอันจะบังเกิดในอนาคต
7. เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส
8. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว
9. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัตถธรรม
10. เพื่อให้ถือปฏิบัติตามพระวินัยเป็นแบบอย่างอันเดียวกัน

การที่พระพุทธองค์ทรงปรารภการกระทำที่ไม่เหมาะสมไม่สมควรของภิกษุบางรูป แล้วทรงตีเทียบชี้แจงแสดงโทษของการกระทำนั้น แล้วแนะนำเวไนยสัตว์ในทางที่เหมาะสมให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ประกอบกุศลกรรมยอมเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่พุทธบริษัทที่จะได้สดับพระธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์ และได้บรรลุธรรมตามสมควรแก่อริยาถัย ถ้าหากพระพุทธองค์จะทรงบัญญัติสิกขาบทล่วงหน้าก่อนมีผู้กระทำ ก็คงจะไม่มีโอกาสยกเรื่องนั้นขึ้นมาเป็นเหตุ หรือนำมาให้เห็นเป็นตัวอย่างแล้วทรงเทศนาสั่งสอน การกราบทูลให้พระพุทธองค์บัญญัติสิกขาบทของพระสารีบุตร แม้พระพุทธเจ้าจะไม่ทรงกระทำตามในทันใดนั้น แต่ก็ทรงรับว่าจะทรงบัญญัติ เมื่อเวลาอันสมควร ฉะนั้นการกราบทูลของพระสารีบุตรจึงไม่ไร้ผล เพราะนอกจากเป็นการแสดงให้เห็นว่าพระสารีบุตรหวังให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ยั่งยืนนานเพื่อสังฆธรรมจะได้แพร่หลายอันจะก่อให้เกิดความร่มเย็นผาสุกแก่มนุษยชาติทั้งมวล และความหวังนี้ของ พระสารีบุตรก็บรรลุผลเพราะในเวลาต่อมาพระพุทธองค์ก็ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทและแสดงพระปาติโมกข์ ซึ่งเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ยั่งยืนนานจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ และได้อำนวยประโยชน์ให้แก่ชาวโลก ผู้ปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์โดยทั่วไป

3. ให้ราชทูตกุมารบวชด้วยไตรสรณคมน์เป็นสามเณรรูปแรก เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ นิโครธาราม พระนครกบิลพัสดุ์ ดักขชนบทได้เสด็จเข้าไปสู่พระราชนิเวศน์ของพระเจ้าสุทโธทนะ พระนางยโสธราโคมีพระเสาวนีย์ให้พระราชทูตกุมารเข้าไปทูลขอทรัพย์มรดกต่อพระพุทธองค์ พระราชทูตกุมารจึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ แล้วไต่ถามทูลว่า "พระฉายาของพระองค์เป็นสุข"¹ ยังไม่ทันได้ทูลขอทรัพย์มรดกพระพุทธองค์เสด็จลุกขึ้นจากอาสนะแล้วเสด็จกลับไปจากการวิเคราะห์ข้อความตอนนี้ น่าจะเป็นความตั้งใจของพระพุทธองค์ที่จะพยายามชักนำให้ราชทูตบวชเสียตั้งแต่ยังไม่มีการทวงบ้านเมือง และยังมีพระชายา ไม่มีพระโอรสธิดา จึงได้นำพระราหูไปยังที่ประทับของพระองค์ เพราะถ้าหากพระพุทธองค์ชักนำพระราหูให้บวชในพระราชนิเวศน์ของพระเจ้าสุทโธทนะก็จะต้องถูกขัดขวางจากพระเจ้าสุทโธทนะ และพระนางยโสธราอย่างแน่นอน เมื่อพระพุทธองค์เสด็จลุกขึ้นกลับไปแล้ว พระราชทูตกุมารจึงได้ติดตามพระพุทธองค์จนถึงที่ประทับ ณ นิโครธาราม และต่อจากนั้นพระพุทธองค์รับสั่งพระสารีบุตรให้จัดการบวชให้ราชทูตกุมาร พระสารีบุตรจึงทูลถามพระพุทธองค์ว่า จะให้ราชทูตกุมารบวชอย่างไร พระพุทธเจ้าทรง

¹ สุยามภฏสุต เทปิฎก, วินยปิฎก มหาจตุคสุต ปฐม ภาค, 4 : 168.

คำว่า "พระฉายาหรือเงา" หมายถึงบุญ ภารกิจของบุคคลผู้หนึ่งเป็นที่พึ่งอาศัยของผู้อื่น คล้ายกับคำว่า "ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร" ในอรรถกถาธรรมบทภาค 4 หน้า 22. พระเจ้าวิฑูทกะ เสด็จกรีฑาทัพจะไปสาพวกศากยะ พระพุทธเจ้าทรงดำริว่าพระองค์ควรจะส่งเคราะห์พระญาติจึงเสด็จไปประทับที่โคนไม้มีเงาปรุโปร่งใกล้เมืองกบิลพัสดุ์ ถัดแค่นั้นไปมีต้นไทรใหญ่มีเงาหนาทึบในอาณาเขตของพระเจ้าวิฑูทกะ พระเจ้าวิฑูทกะทอดพระเนตรเห็นจึงกราบทูลถามว่าเหตุใดพระพุทธองค์ประทับ ที่โคนไม้มีเงาปรุโปร่งนั้น ในเวลาอื่นเห็นปานนี้ ขอพระองค์โปรดประทับที่โคนต้นไทรมีเงาหนาทึบเถิด พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า ข้างเถิดมหาบพิตร เงาของหมู่พระญาติเป็นของเย็น จากตัวอย่างนี้แสดงว่าคำว่า ฉายาหรือเงาบางครั้งมีความหมายเป็นสำนวนมิได้หมายถึงเงาจริงๆ.

ปรารถนาเรื่องนี้เป็นเหตุจึงทรงอนุญาตให้ภิกษุชาวชุกบุตรที่มีอายุไม่ครบอุปสมบทคืออายุยังไม่ครบ 20 ปี บริบูรณ์โดยให้โกนผม ทนวด ครอบงายอมควายนำฝาท หม้อน้ำเจียวบากราบเท้าภิกษุทั้งหลาย นั่งกระหย่งประนมมือ แล้วสั่งให้รับไตรสรณคมน์¹

เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงวิธีบวชเป็นสามเณรด้วยไตรสรณคมน์แล้ว พระ

¹ เรื่องเดียวกัน.

สารีบุตรจึงให้ราหุลกุมาร เป็นสามเณรประเภทของพุทธศาสนาด้วยวิธีนี้ จากเรื่องราวตอนนี้มีข้อที่ควรศึกษาวิเคราะห์ คำว่า บรรพชาและอุปสมบท เดิมทั้งสองคำนี้เป็นคำคู่ที่มาด้วยกันเสมอแม้ครั้งพระอัครสาวกทั้งสองทูลขอบวชในพระพุทธศาสนาก็ได้ทูลว่าขอพวกเราพระเจ้าให้ไปบรรพชาอุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาคเถิด¹ เมื่อการบวชเป็นสามเณรเกิดขึ้น คำว่าบรรพชาจึงหมายถึงการบวชเป็นสามเณร และอุปสมบทหมายถึงการบวชเป็นภิกษุ จากกรณีที่พระสารีบุตรให้ราหุลกุมารบวชเป็นสามเณรในครั้งนั้น ทำให้ผู้ที่มิอายุไม่ครบ 20 ปี ประสงค์จะบวชในพระพุทธศาสนาเพื่อจะศึกษาปฏิบัติธรรมให้ได้บวชสมตามความปรารถนา เป็นการเพิ่มจำนวนพุทธบริษัทขึ้นอีกส่วนหนึ่ง เนื่องจากสามเณรมีวินัยหรือศีลน้อยกว่าภิกษุ สามเณรในสมัยนั้น จึงได้ทำหน้าที่ช่วยเหลือภิกษุผู้ตายเกิดวัดในสมัยนี้ ทำให้ภิกษุได้รับความสะดวกขึ้นตามสมควร

เมื่อมีสามเณรเกิดขึ้น คงจะมีผู้บวชเป็นสามเณรมากพอสมควร ฉะนั้นจึงมีพระบัญญัติเกี่ยวกับการรับสามเณรไว้บัญญัติไว้คือ 1 รูป รับสามเณรไว้บัญญัติได้เพียงรูปเดียว ต่อมาตระกูลอุปัฏฐากของพระสารีบุตรได้ส่งเด็กไปบรรพชาในสำนักของท่านพระองค์ พระพุทธองค์ทรงปรารถนาเรื่องนั้นเป็นเหตุ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ฉลาดผู้สามารถรูปเดียวรับสามเณร 2 รูปไว้บัญญัติได้ หรือสามารถจะอบรมสั่งสอนสามเณรมีจำนวนเท่าใดก็ได้ให้รับไว้บัญญัติได้เท่านั้น² พระสารีบุตรเป็นผู้มีส่วนทำให้พระพุทธองค์แก่พระบัญญัติเกี่ยวกับการรับสามเณรไว้บัญญัติให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ทำให้พระภิกษุผู้มีความรู้เฉลียวฉลาดอาจรับสามเณรไว้ได้มากตามความสามารถของตนเป็นการเพิ่มพุทธบริษัททำให้พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองแพร่หลายยิ่งขึ้น

¹ สุตตปิฎก เทปิฎก วินยปิฎก มหาจกคคสุต ปฐม ภาค, 4 : 78.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 170.

การบวชเป็นสามเณร ในเวลาต่อมาได้ยึดแบบอย่างที่พระสารีบุตรวางให้รำหุด
 กุมารมาใช้จนถึงปัจจุบันนี้ เพียงแต่เพิ่มเติมบางอย่างเข้าไปเล็กน้อยเพื่อให้เหมาะสมยิ่ง
 ขึ้น เช่นผู้ที่บวชเป็นสามเณรจะต้องกล่าวคำของบรรพชาต่อสงฆ์และว่า นโม ตสฺส ภควโค
 อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ตามพระอาจารย์ 3 จบ แล้วเปล่งวาจาว่า ไตรสรณคณฺเณ เมื่อจบ
 ไตรสรณคณฺเณก็สำเร็จการบรรพชาเป็นสามเณร ต่อจากนั้นก็สมาทานสิกขาบท 10 ประการ
 โดยว่าตามท่านอาจารย์ไปสิกขาบท 10 ประการ หรือเรียกว่าศีล 10 เป็นข้อปฏิบัติที่
 พระพุทธองค์ทรงกำหนดให้สามเณรปฏิบัติอย่างเคร่งครัด¹ พระสารีบุตรในฐานะเป็น
 ผู้ให้กำเนิดสามเณรรูปแรก จึงกล่าวไต่การปฏิบัติศาสนกิจของท่านก่อให้เกิดประโยชน์
 อย่างใหญ่หลวงแก่พระพุทธศาสนาและสาธุชนทั่วไป

4. อุปสมบทราชพรหมณเฑาะว์กัณฑ์จุคฺคกถกรรมเป็นครั้งแรก พระราชาเมื่อครั้ง
 เป็นกฤตส์ถ์เป็นพรหมณเฑาะว์ก็เข้าไปอาศัยอยู่ในพระเชตะวัน ในกรุงสาวัตถี ได้ช่วยเหลือ
 งานพระภิกษุสงฆ์เขาปรารถนาจะบวชแต่ไม่มีใครบวชให้ พระพุทธองค์ได้ประชุมสงฆ์ปรารภ
 เรื่องนี้ แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่าผู้ใดระลึกบุญคุณของพรหมณเฑาะว์บ้าง พระสารีบุตร
 ทูลตอบว่าท่านระลึกถึงบุญคุณพรหมณเฑาะว์ เมื่อครั้งท่านบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์พรหมณเฑาะว์
 ได้ให้คนถวายอาหารแก่ท่านทัพพีหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญพระสารีบุตรว่า สักขุรุษ
 ทั้งหลายเป็นผู้กตัญญูกตเวที แล้วตรัสให้พระสารีบุตรบรรพชาอุปสมบทให้ราชพรหมณเฑาะว์²
 พระสารีบุตรได้กราบทูลถามพระพุทธองค์ว่า จะให้พรหมณเฑาะว์นั้นบรรพชาอุปสมบทอย่างไร³

¹ เรื่องเดียวกัน.

² ขุมนปทวารุคถาย จตุคโค ภโก, พิมพ์ครั้งที่ 16. (พระนคร :
 โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2500). 4 : 1 - 2.

³ สยามบรรพชา : เตปิภักโก, วินยปิฎก มหาจุคฺคสฺส ปจฺจโม ภโก. 4 : 101-103.

จากข้อความตอนนี้ มีข้อที่ควรศึกษาวิเคราะห์อยู่หลายประการในเวลานั้น มีวิธีอุปสมบทอยู่ 2 อย่างคือ เอหิภิกขุอุปสัมปทา ที่พระพุทธองค์ทรงบวชให้เอง และคิสรณคณุปสัมปทาที่ทรงอนุญาตแก่พระสาวก การที่พระสารีบุตรกราบทูลถามเช่นนั้น ทำให้น่าสงสัยว่า พระสารีบุตรทราบวิธีอุปสมบทแบบคิสรณคณุปสัมปทาหรือไม่ ในอรรถกถาสมันตปาสาทิกากล่าวว่า พระสารีบุตรทราบวิธีบรรพชาอุปสมบทที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตด้วยไตรสรณคณที่กรุงพาราณสีแล้วอย่างแน่นอน แต่พระสารีบุตรทราบอชยาศัยของพระพุทธองค์ว่าทรงประสงค์จะห้ามการอุปสมบทโดยวิธีที่ไม่เข้มงวดแล้วทรงอนุญาตการอุปสมบทโดยวิธีที่เข้มงวดด้วย ผู้ตั้งจุดศกถกรรมจึงได้กราบทูลถามพระพุทธองค์เช่นนั้น อรรถกถาสมันตปาสาทิกากล่าวต่อไปว่า บริษัทของพระพุทธเจ้าเป็นผู้ฉลาดในอชยาศัย และสารีบุตร เป็นผู้ประเสริฐ เป็นยอดของพุทธบริษัท¹ ผู้วิจัยเห็นด้วยกับอรรถกถาดังกล่าว เพราะพระสารีบุตรเป็นผู้มีสติปัญญาและความสามารถจนได้รับตำแหน่งพระอัครสาวกจากพระพุทธเจ้า ซึ่งถือว่าเป็นตำแหน่งที่สำคัญที่สุด มีบทบาทรองจากพระพุทธเจ้าจึงอนุมานได้ว่าพระสารีบุตรทราบวิธีอุปสมบทด้วยไตรสรณคณ พระสารีบุตรจะทราบหรือไม่ก็ตาม แต่การที่พระสารีบุตรกราบทูลถึงวิธีการที่จะให้บรรพชาอุปสมบทแก่ราชนพราหมณ์ ย่อมเป็นผลดีต่อความเจริญรุ่งเรืองและการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา คืออย่างน้อยก็ทำให้พระพุทธเจ้าทรงพบทวนวิธีบรรพชาอุปสมบทซึ่งมีอยู่ 2 วิธีในขณะนั้นเสียใหม่ให้เหมาะสมและรอบคอบยิ่งขึ้นเพื่อคัดเลือกราคณะที่มีความจริงใจในการประพฤติพรหมจรรย์ ชักคนไม่ดีที่จะปลอมแปลงเข้ามาบวชเพื่อจะทำให้ศาสนาเสื่อมออกไป

พระพุทธเจ้าทรงปรารภเหตุที่พระสารีบุตรกราบทูลถามถึงวิธีอุปสมบทดังกล่าว จึงรับส่งกับภิกษุทั้งหลายให้ยกเลิกรูปสมบทด้วยไตรสรณคณ แล้วให้ใช้วิธีการอุปสมบท

¹สมนตปาสาทิกาย นาม วินยฎกถาย คติโย ภาค, พิมพ์ครั้งที่ 7.

ด้วยอุทิติจตุตถกรรมแทน¹ ต่อจากนั้นพระพุทธรองค์จึงทรงแสดงวิธีอุปสมบทด้วยอุทิติจตุตถกรรมวาจาว่า ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ฟังประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยอุทิติจตุตถกรรมวาจาว่า

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า
 ผู้มีชื่อนี้ เป็นอุปสัมปทาเปกขะของท่านชื่อนี้
 หากสงฆ์มีความพร้อมเพรียง สงฆ์พึงอุปสมบท
 ผู้มีชื่อนี้ มีท่านชื่อนี้เป็นอุปัชฌาย์²

นี่เป็นวาจาที่ประกาศให้สงฆ์ทราบเรียกว่า อุทิตี ต่อจากนี้เป็นคำประกาศขอความเห็นชอบจากสงฆ์ ซ้ำกัน 3 ครั้งว่า

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า
 ผู้มีชื่อนี้ เป็นอุปสัมปทาเปกขะ³ ของท่านชื่อนี้
 สงฆ์อุปสมบทผู้มีชื่อนี้ มีท่านชื่อนี้เป็นอุปัชฌาย์
 ท่านรูปใดเห็นชอบกับการอุปสมบทผู้มีชื่อนี้
 มีท่านชื่อนี้เป็นอุปัชฌาย์ จงนิ่ง ท่านรูปใด
 ไม่เห็นชอบด้วย จงพูด แม้ครั้งที่สอง
 ข้าพเจ้าก็กล่าวอย่างนี้...แม้ครั้งที่สาม
 ข้าพเจ้าก็กล่าวอย่างนี้...สงฆ์ใดอุปสมบท
 ผู้มีชื่อนี้ มีท่านชื่อนี้เป็นอุปัชฌาย์แล้ว
 เพราะสงฆ์เห็นชอบจึงนิ่ง ข้าพเจ้าจะจำความนี้
 ไว้อย่างนี้⁴

¹ สุยามภฏฐสฺส เทปิฏกั, วินยปิฏเก มหาวคฺคสฺส ปุโรโฆ ภาโก, 4 : 103.

² เรื่องเดียวกัน .

³ ดู ภาคผนวก ค. ตอนอธิบายศัพท์ในวิชยานิพนธ์เล่มนี้, หน้า 202.

⁴ สุยามภฏฐสฺส เทปิฏกั, วินยปิฏเก มหาวคฺคสฺส ปุโรโฆ ภาโก, 4 : 103-104.

การอุปสมบทด้วยจิตเจตศุทธกรรมวาจาซึ่งมีพระสารีบุตรเป็นอุปัชฌาย์องค์แรก เป็นการมอบ
 ความเป็นใหญ่ในการบริหารพระศาสนาให้แก่พระสงฆ์ของพระพุทธเจ้า ในลักษณะที่เป็นประ-
 ชาธิปไตย เพราะในการทำสังฆกรรมของสงฆ์ไม่เพียงแต่ยึดถือความถูกต้องตามพระธรรม
 วินัยเท่านั้น แต่ยังถือเอาความเห็นซึ่งเป็นเอกฉันท์จากที่ประชุมสงฆ์และมีผู้รับรองก่อนบวช
 ด้วย เช่นถ้ามีใครมาขอบวช แม้จะมีคุณสมบัติถูกต้องตามพระธรรมวินัยทุกประการ แต่หาที่ประ-
 ชุมสงฆ์เพียงรูปเดียวไม่เห็นด้วย ผู้นั้นก็บวชไม่ได้ นอกจากนี้การบัญญัติสิกขาบทของพระพุท-
 ธองค์ ในเวลาต่อมาที่ทรงยึดหลักประชาธิปไตยคือ เมื่อมีเหตุหรือการกระทำที่ไม่เหมาะสม
 ของภิกษุเกิดขึ้น ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์เพื่อปรึกษาหารือในเรื่องนั้น เมื่อสงฆ์เห็นชอบ
 ด้วยแล้วจึงทรงบัญญัติสิกขาบทเป็นวินัยสงฆ์ห้ามภิกษุกระทำเช่นนั้นอีก

พระสารีบุตรให้ราชพราหมณ์บวชในครั้งนั้น นอกจากช่วยให้ราชพราหมณ์ได้บวช
 สมตามปรารถนา ได้บำเพ็ญสมณธรรมจนบรรลุพระอรหัตผลในเวลาต่อมาแล้ว ยังทำให้การ
 รับคนเข้าบวชมีความรอบคอบสามารถจัดคนไม่ดีที่จะเข้ามาทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมออก
 ไปได้ และคัดเลือกคนดี มีคุณภาพ มีศรัทธา ต้องการบวชด้วยความบริสุทธิ์ใจ จึงจะได้รับ
 ความยินยอมจากสงฆ์ให้บวช การปฏิบัติงานพระศาสนาของพระสารีบุตร จึงเป็นส่วนหนึ่ง
 ซึ่งทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมีเคารพนับถือในสมัยนั้นจนถึงปัจจุบันนี้

งานเกี่ยวกับพระวินัยของพระสารีบุตร แม้จะมีไม่มากเท่ากับงานด้านอื่นๆ เช่น
 งานเผยแผรพระพุทธศาสนา เป็นต้น จากการศึกษาวิจัยชี้ให้เห็นว่า ผลงานด้านนี้ของท่าน
 ได้เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาไม่น้อยเลย พระสารีบุตรเป็นตัวอย่างของภิกษุผู้เคร่ง
 ครัดในพระวินัย ท่านไม่ยอมลงละเมิดพระวินัยเป็นอันขาด แม้จะเป็นเรื่องเพียงเล็กน้อย
 ตัวอย่างในเรื่องนี้จะเห็นได้จากการที่ท่านได้เดินทางไปพระนครสาวัตถี ได้ไปยังโรงทาน
 แห่งหนึ่งประชาชนต่างพากันปีติยินดีว่า นานๆ ครั้งพระสารีบุตรจึงจะมาแล้วได้จัดอาหาร
 ถวายทานในโรงทานนั้น ท่านฉันเสร็จแล้วอาพาธไม่อาจออกไปจากโรงทานนั้นได้ ประชาชน
 ต่างได้นิมนต์ท่านฉันในโรงทานนั้นอีกท่านไม่รับนิมนต์ ยอมอดอาหารทั้งๆ ที่ท่านอาพาธหนัก
 เพราะพระพุทธเจ้าได้ห้ามการอยู่ฉันอาหารในโรงทานเป็นประจำ เมื่ออาหารของท่านทุเลา

ลงแล้วจึงได้เดินไปพระนครสารวัตถิ ได้เอาเรื่องราวที่แก่อภิกษุทั้งหลาย อภิกษุทั้งหลายได้
กราบทูลเรื่องนั้นแก่พระพุทธองค์ พระพุทธองค์ทรงปรารภเรื่องนั้น จึงรับสั่งกับอภิกษุทั้งหลาย
ว่าพระขุทของค์ทรงอนุญาตให้อภิกษุผู้อาพาธอยู่นำอาหารในโรงทานเป็นประจำได้ แล้วทรง
แก้ไขพระบัญญัติเดิมที่ห้ามอภิกษุผู้อาพาธในโรงทานเป็นประจำ เป็นพระอนุบัญญัติว่า
อภิกษุผู้ไม่อาพาธนำอาหารในโรงทานได้ครั้งเดียว ถ้านั้นมากกว่านั้นเป็นปาจิตีย์¹

นี่คือตัวอย่างเรื่องความตรง พระวินัยของพระสารีบุตรการปฏิบัติของท่านย่อม
เป็นแบบอย่างเป็นคติสอนใจของผู้ที่ใคร่เห็น หรือใคร่ทราบเรื่องราวของท่านว่า เป็นผู้แนว
แน้มมั่นคงปฏิบัติตามระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด แม้นท่านจะต้องเจ็บปวดทรมานทางร่างกาย
เนื่องจากความเจ็บป่วย ท่านก็ไม่ยอมล่วงละเมิดพระวินัยแม้เพียงเล็กน้อยอันเป็นข้อปลีกย่อย
ซึ่งพระพุทธเจ้าก็มีได้วางโทษไว้หนักหนาอะไร จะได้ยึดถือเป็นนัยอย่างปฏิบัติตามไม่
เฉพาะแต่พระอภิกษุสามเณรเท่านั้น ซึ่งจะทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองเป็นที่เคารพ
เลื่อมใสของผู้พบเห็น แม้นบุคคลทั่วไปถ้าปฏิบัติหน้าที่การงานโดยยึดหลักระเบียบวินัยและ
ขนบธรรมเนียมและประเพณีอันดีงามอย่างเคร่งครัดแล้ว ก็จะประสบความสำเร็จก้าวหน้าและ
ความเจริญรุ่งเรืองอย่างแน่นอน

¹ สุยามรรณสูตร เกปิฏก, วินยาปิฎก มหาวิภังคสูตร ทุติโย ภาค, 2 : 106-107.

งานเกี่ยวกับการรักษาไว้ซึ่งพระธรรมคำสั่งสอน

พระสารีบุตร เป็นผู้มึบหนาศในการริเริ่มงานการรวบรวมและรักษาไว้ซึ่งพระธรรมคำสั่งสอน โดยการแสดงสังคีตสูตรและทศสูตรสูตร ซึ่งผู้วิจัจะโคได้ให้รายละเอียดไว้ในภาคผนวก

การเผยแพร่พระพุทธศาสนา

พระสารีบุตร เป็นผู้มีบทบาทอย่างสำคัญต่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา งานเผยแพร่พระพุทธศาสนาของท่านมีดังนี้

1. ประเภทบุคคลทั่วไป

1) ชักนำน้องชาย¹ พระสารีบุตรได้ชักชวนน้องสาว 3 คน คือ จาลา อูปะจาลา สีสุปะจาลา และน้องชาย 2 คน คือ จุนทะ อูปะเสนะ ให้บวชในพระพุทธศาสนา แล้ว ยังเหลืออยู่แต่เรวตกุมาร แม้กระนั้นพระสารีบุตรก็ยังสั่งภิกษุทั้งหลายไว้ก่อนว่า ถ้าเรวตกุมารประสงค์จะมาบวช ก็ให้บวชให้ทันทีที่มาถึง ไม่ต้องถามบิณฑบาตให้อนุญาตเสียก่อน เพราะสารีบุตรอ้างว่ามารดาบิดาของท่านเป็นมิชชชาติ และท่านถือว่าตนเองเป็นบิณฑบาตของเรวตกุมาร และในที่สุดเรวตกุมารก็ได้ไปบวชในสำนักของภิกษุผู้อยู่ป่าตามที่พระสารีบุตร ได้สั่งเอาไว้ก่อนแล้ว เมื่อบวชแล้วก็ได้เรียนกรรมฐานจากสำนักของภิกษุ เหล่านั้น และได้เที่ยวจาริกไปมาเพื่อสมณะธรรมในป่าไม้สะแกห่างจากสำนักภิกษุ เหล่านั้นประมาณ 30 โยชน์ ภายใน 3 เดือนก็ได้บรรลุพระอรหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาญาณ

2) พาลุงไปเฝ้าพระพุทธเจ้า² พระสารีบุตรไปเยี่ยมพราหมณ์ผู้เป็นลุงถึงบ้าน ได้สนทนากับพราหมณ์ผู้เป็นลุงว่า ได้ทำบุญกุศลอะไรบ้างหรือไม่ ทำให้แก่ใคร ทำเพื่อปรารถนาอะไร เมื่อทราบว่าพราหมณ์ผู้เป็นลุงได้บริจาคทรัพย์เดือนละ 1000 ให้แก่พวกนิครนถ์ เพื่อปรารถนาพรหมโลก เพราะพวกนิครนถ์บอกว่าการทำเช่นนี้เป็นทางแห่งพรหมโลก พระสารีบุตรจึงกล่าวว่า พราหมณ์ผู้เป็นลุงไม่รู้จักทางแห่งพรหมโลกแม้อาจารย์ของลุงก็ไม่รู้จัก พระพุทธเจ้าเท่านั้นทรงรู้จักทางแห่งพรหมโลก แล้วนำพราหมณ์

¹ ธรรมปทกรกถาย จตุตถุ โภโก, 4 : 78 - 81.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 114 - 115.

ผู้เป็นลุงไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่พระเวฬุวัน พระพุทธองค์ได้ทรงสนทนากับพราหมณ์นั้นแล้ว ครั้นเวลาการดูแลสาวกของพระองค์ด้วยจิตที่เลื่อมใสเพียงครูเดียว หรือถวายอาหารเพียงทัพพีเดียวก็มีผลมากกว่าทานที่พราหมณ์นั้นให้แล้วอย่างนั้นตั้ง 100 ปี พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมต่อไปว่า ผู้บูชาด้วยทรัพย์เดือนละ 1000 ลี้น 100 ปี กับผู้บูชาทานที่ควรบูชา มีตนอบรมแล้วคนเดียว แม้เพียงครูเดียวก็ประเสริฐกว่าผู้บูชาสิน 100 ปีนั้น¹

พระพุทธโฆสาจารย์ได้ขยายความตอนนี้ว่า การบูชาสิน 100 ปี ที่พระพุทธองค์ตรัสในที่นี้ หมายถึงการบูชาโลกิยมหาชน ส่วนการบูชา ผู้ที่ควรบูชา ผู้มีตนอบรมแล้วนั้นอย่างต่ำหมายถึงพระโศคามันจนถึงเบื้องสูงหมายถึงพระชินาสพ

ผู้เขียนมีความเห็นว่าพระพุทธองค์คงจะได้แสดงธรรมแก่พราหมณ์ผู้เป็นลุงของพระสารีบุตรมากกว่านี้ แต่ได้จดจำหรือบันทึก ใจความสำคัญไว้เพียงแค่นี้ เมื่อพระพุทธเจ้าเทศนาจบ พราหมณ์ผู้เป็นลุงของพระสารีบุตรก็บรรลุโศคามัตติผล พร้อมถวายชนเหล่าอื่นเป็นจำนวนมากที่โคนิ่งฟังธรรมนั้นอยู่ด้วย

จากเรื่องนี้แสดงให้เห็นวิธีการเผยแผ่พุทธศาสนาที่ฉลาดอย่างหนึ่งของพระสารีบุตรที่เข้าไปหาญาติพี่น้อง สันทนาค้นหาจุดสนใจและความปรารถนาต้องการของพราหมณ์แล้วชักนำเข้ามาสู่พระพุทธศาสนาสนองความปรารถนาต้องการของพราหมณ์นั้น

3) พาทลานไปเฝ้าพระพุทธเจ้า² ข้อนี้พระสารีบุตรใช้วิธีเดียวกับการพาลุงไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทุกอย่าง เพียงแต่ในที่นี้หลานของพระสารีบุตรทำบุญด้วยการฆ่าสัตว์ เลี้ยงบูชาไฟทุกๆ เดือนเดือนละ 1 ตัว ด้วยเข้าใจว่าเป็นทางแห่งพรหมโลกตามคำบอกเล่าของอาจารย์ พระสารีบุตรจึงพาทลานไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่พระเวฬุวัน พระพุทธเจ้าได้ตรัสสนทนากับพราหมณ์ผู้เป็นหลานของพระสารีบุตรว่า การบูชาไฟอย่างนั้นสิน 100 ปี ก็มีผลไม่ถึงการบูชาสาวกของพระองค์แม้เพียงขณะเดียว พระพุทธเจ้าได้ตรัสต่อไปว่า ผู้

¹ เรื่องเดียวกัน.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 116-117.

บูชาไฟในป่าสิ้น 100 ปี กับผู้บูชาท่านผู้มีทนต์อมแล้วคนเดียวแม่ครูเดียว ประเสริฐกว่า
การบูชาไฟสิ้น 100 ปี¹ เมื่อพระพุทธองค์เทศนาจบพราหมณ์ผู้เป็นหลานของพระสารีบุตร
และชนเหล่าอื่นเป็นจำนวนมากที่อยู่ในที่ประชุมนั้นได้บรรลุโศคาปัตติผล

พระสารีบุตรได้เผยแพร่วะพุทธศาสนาโดยพาหลานไปเฝ้าพระพุทธเจ้าให้
ทรงเทศนาโปรด จนพราหมณ์ผู้เป็นหลานละมิจนชาติรัฐกลายเป็นสัมมาทิฐิได้บรรลุโศคาปัตติผล
เป็นผู้มั่นคงในพระพุทธศาสนา และเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นที่ได้ฟังพระธรรมเทศนานั้นด้วย

4) พาสหายไปเฝ้าพระพุทธเจ้า² พระสารีบุตรได้ไปเยี่ยมพราหมณ์ผู้เป็น
สหาย และได้สนทนาซักถามเช่นเดียวกับที่ได้เข้าไปหาญาติที่กล่าวมาแล้ว พราหมณ์ผู้เป็น
สหายนั้นก็ตอบพระสารีบุตรว่า ได้ทำการบูชาอย่างที่เราบูชากัน เมื่อได้สนทนากันพอสมควร
แล้ว พระสารีบุตรก็ได้พาพราหมณ์นั้นไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่พระเวฬุวัน พระพุทธองค์
ทรงสนทนากับพราหมณ์นั้นแล้วตรัสว่า ท่านที่พราหมณ์บูชาอย่างที่เราบูชากัน ให้แก่โลกีย
มหาชน 1 ปี ไม่ถึงเพียง 1 ใน 4 ของกุศลเจตนาที่เกิดขึ้นแก่ชนทั้งหลายผู้ไหว้สาวกทั้ง
หลายของพระองค์ด้วยจิตที่เลื่อมใส ทรงแสดงธรรมต่อไปว่า ผู้มุ่งบุญแล้วบูชาด้วยและทำการ
บวงสรวงอย่างใดอย่างหนึ่งตลอดปี การบูชาและบวงสรวงทั้งหมดนั้น ไม่ถึง 1 ใน 4 ของ
การอภิวาทในท่านผู้ดำเนินตรง การอภิวาทในท่านผู้ดำเนินตรงประเสริฐสุด พระพุทธ-
โฆสัจจารย์ได้ขยายความว่า ท่านผู้ดำเนินตรงในที่นี้ หมายถึงแต่พระโศคาบันถึงพระ
ชีवासพ เมื่อพระพุทธเจ้าเทศนาจบพราหมณ์นั้น และชนเหล่าอื่นเป็นจำนวนมากที่อยู่ในที่
ประชุมนั้นได้บรรลุโศคาปัตติผล

จากเรื่องนี้ พระสารีบุตรได้ชักนำสหายของท่านให้ละทิ้งลัทธิการบูชาด้วยและ
การบูชาบวงสรวงแบบเดิมเสียโดยนำไปเฝ้าพระพุทธเจ้าให้พระพุทธองค์ทรงเทศนาให้

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 116.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 117-118.

พรหมณ์เลื่อนใส่แล้วหันมานับถือพระพุทธศาสนา และประชาชนจำนวนมากที่นับังจึงธรรมอยู่
 ค่ายก็พลอยได้รับผลประโยชน์ไปด้วย การกระทำของพระสารีบุตร เป็นการสงเคราะห์เพื่อน
 และเผยแพร่พระพุทธศาสนาควบคู่กันไป การชักนำญาติและมิตรสหายให้ละความเห็นผิด
 ทำความเห็นให้ถูกต้อง ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้น เป็นสาสนกิจ
 ที่พระสารีบุตรได้กระทำเสมอ ดังจะเห็นได้ว่า แม้ในวาระสุดท้ายก่อนเข้านิพพานท่านได้
 อภินิหารทุกขเวทนาอย่างแรงกล้า เพื่อไปรศมารทากองท่านเองที่เป็นมิชฌาทิธิ ให้เป็นสัมมาทิธิ
 หันมานับถือพระพุทธศาสนาและได้บรรลุโสดกัมมัตถิณคก่อนที่ท่านจะเข้านิพพาน ดังรายละเอียด
 ในบทที่ 2 ตอนพระสารีบุตรนิพพาน¹

5) เทศนาโปรดจิตตคฤหบดีให้ไต่บรรลุอนาคามิผล² พระสารีบุตรและพระ
 โมคคัลลาน์ได้สัจยเก็บรศคฤหบดีของจิตตคฤหบดีที่ประสงค์จะทำการสงเคราะห์ จึงได้เห็นทาง
 ไปมีจฉินาสดิพนคร จิตตคฤหบดีที่ทราบข่าวนั้นจึงออกไปรับดีระยะทางครึ่งโยชน์ และได้
 อรรณมาพระสารีบุตร ไต่แสดงธรรม พระสารีบุตรกล่าวว่าท่านและภิกษุทั้งหลายกำลัง
 เหน็ดเหนื่อยจากการเดินทางจึงได้แสดงธรรมเพียงเล็กน้อย จิตตคฤหบดีบรรลุโสดกัมมัตถิณค
 จากการฟังธรรมเทศนาของพระมหานามเถระซึ่งเป็นหนึ่งในภิกษุปัญจวัคคีย์มาก่อนแล้ว
 เมื่อได้ฟังธรรมจากพระสารีบุตรจึงไต่บรรลุอนาคามิผล จิตตคฤหบดีได้มีนิมนต์พระอัครสาวก
 ทั้งสองกับภิกษุ 1000 รูป ไปฉันอาหารที่บ้านของตน พระสารีบุตรและพระโมคคัลลาน์ กับ
 ภิกษุ 1000 รูป ได้รับนิมนต์ไปฉันอาหารที่บ้านของจิตตคฤหบดี

เมื่อพิจารณาถึงการที่พระสารีบุตรระโมคคัลลาน์กับภิกษุ 1000 รูป รับนิมนต์
 ไปฉันที่บ้าน จะเห็นได้ว่าเป็นการสงเคราะห์จิตตคฤหบดีให้ไต่กระทำทานบำเพ็ญบุญกุศล
 นอกเหนือจากการฟังธรรมเทศนาคงกล่าวแล้ว เป็นการเจริญศรัทธาความเลื่อมใสและ

¹ดู ตอนพระสารีบุตรนิพพาน ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้, หน้า 35-36.

²ธมมปทมูลฎาย คติโย ภาค, พิมพ์ครั้งที่ 17 (กรุงเทพฯ :
 โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2499), 3 : 171 - 172.

เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางแพร่หลายยิ่งขึ้น

6) สังเคราะห์มหาเสนาพราหมณ์เป็นสหายของบิคา¹ มหาเสนาพราหมณ์ เป็นสหายของวังคันทพราหมณ์ซึ่งเป็นบิคาของพระสารีบุตร ตั้งบ้านเรือนอยู่ในกรุงราชคฤห์ พระสารีบุตรประสงค์จะทำการสังเคราะห์เขา จึงได้ไปบิณฑบาตที่บ้านของมหาเสนาพราหมณ์ พราหมณ์นั้นก็คิดว่าพระสารีบุตรไม่ทราบว่าเขายากจนลง เขาไม่มีโทษกรรมอะไร ๆ จะถวาย จึงหลบหนีพระสารีบุตรเสียทุกครั้ง วันหนึ่งพระสารีบุตรออกจากฌานสมาบัติทราบวามหาเสนาพราหมณ์ได้ข่าวปายาสหนึ่งตกกับผ้าสาฎกเนื้อหยาบในที่บอกลัทธิพราหมณ์และประสงค์จะให้ทานไป พระสารีบุตรจึงได้ไปยังบ้านของพราหมณ์นั้น พราหมณ์นั้นได้ถวายข้าวปายาส ทั้งหมดแก่พระสารีบุตร พระสารีบุตรรับแล้วก็ฉันที่นั่นเอง เมื่อฉันเสร็จมหาเสนาพราหมณ์ก็ได้ถวายผ้าสาฎกแก่พระสารีบุตรและตั้งความปรารถนาเพื่อจะบรรลุนิพพาน พระสารีบุตรได้กล่าวอนุโมทนาให้พราหมณ์นั้นสำเร็จตามความปรารถนา แล้วได้กลับไปยังพระเชตวัน ต่อมาพราหมณ์นั้นตาย และด้วยความรักในพระสารีบุตร จึงไปเกิดในสกุลอุปรากของท่าน ในกรุงสาวัตถี เมื่อเป็นเครื่องระลึกถึงพระสารีบุตรบิคา มารดาจึงตั้งชื่อบุตรว่า ศิสสะ เพราะเมื่อครั้งเป็นภคฤหัสถ์พระสารีบุตรชื่อว่าอุปศิสสะ ตลอดเวลาที่อยู่ในครรภ์และคลอดแล้วจนถึงอายุ 7 ขวบ บิคา มารดาและคนในสกุลนั้นได้ทำบุญกุศลถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ มีพระสารีบุตรเป็นประธาน เมื่ออายุ 7 ขวบได้บวชเป็นสามเณรใช้สำนักของพระสารีบุตร และได้บรรลุพระอรหัตต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาญาณตั้งแต่นั้นเป็นสามเณร

7) รับบิณฑบาตและเทศนาโปรดเพศชฎาเคราแดง² พระสารีบุตรออกจากสมาบัติแล้วท่านพิจารณาเห็นว่าควรจะไปสังเคราะห์มายเพศชฎาเคราแดง จึงได้ไปที่บ้าน นายเพศชฎานั้น นายเพศชฎาเคราแดงหรือคัมพพาทิสสะ เห็นพระสารีบุตรแล้วมีจิตเลื่อมใส นิมนต์ให้เข้าไปนั่งภายในเรือน ถวายยาสูบเจือน้ำนมแล้วได้ยื่นพักพระสารีบุตรอยู่ พระสารีบุตร

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า

² อุมมปทวารกถาย จตุตถโถ ภาค, 4 : 91 - 95.

ทราบอัยยาศัยของเขาว่า เขาอยากดื่มยาอายุเจื่อน้ำนมอย่างแรง จึงบอกให้เขาไปดื่มยาอายุของคนเสียบ เมื่อพระสารีบุตรฉันเสร็จแล้ว ได้เริ่มอนุโมทนาเทศนาโปรดนายเพชรฆาตเคราะห์คนนั้น เขาไม่อาจทำจิตใจให้เป็นสมาธิเพื่อฟังพระธรรมเทศนาของพระสารีบุตรได้ เพราะระลึกถึงกรรมชั่วที่ตัวได้ช้ำมนุษย์เสียบมากมายเป็นเวลานาน พระสารีบุตรสังเกตเห็นอาการนั้นจึงคิดหาอุบายที่จะทำให้นายเพชรฆาตเคราะห์คนนั้นสงบเป็นสมาธิ จึงพูดในทำนองให้เขาเข้าใจว่าบาปอกุศลมิได้มีแก่เขา โดยถามว่าเขาช้ำคนตามชอบใจของตนเองหรือถูกคนอื่นใช้ให้กระทำ เขาตอบพระสารีบุตรว่า พระราชาใช้ให้เขากระทำ พระสารีบุตรจึงกล่าวกับเขาว่า เมื่อเป็นเช่นนั้นอกุศลจะมีแก่เขาหรือ เมื่อนายเพชรฆาตเคราะห์คนนั้นได้ฟังดังนั้น ก็เข้าใจผิดคิดว่าอกุศลมิได้มีแก่ตนจึงนิมนต์พระสารีบุตรให้แสดงธรรมต่อ เมื่อเขาฟังธรรมไปจิตก็เป็นสมาธิมีอารมณ์เป็นหนึ่ง ในอรรถกถาธรรมบทกล่าวไว้เพียงว่า เขาทำจิตใจให้เป็นไปโดยอนุโลมภายในโศคาปัตติมรรคให้เกิดขึ้น¹ ไม่ได้กล่าวไว้ตรง ๆ ว่าเขาได้บรรลุโศคาปัตติมรรค เมื่อพระสารีบุตรแสดงธรรมอนุโมทนาการถวายทานของเขาจบและกลับจากบ้านของเขาไปแล้วไม่นาน นายเพชรฆาตเคราะห์คนนั้นก็ถูกโคชชีวิตตายไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต ด้วยอำนาจบุญกุศลที่เขาได้ฟังธรรมและถวายทานแด่พระสารีบุตร ภิกษุทั้งหลายได้วิพากษ์วิจารณ์กันว่า นายเพชรฆาตเคราะห์คนนั้นทำกรรมหยามขามตลอด 55 ปี พอพ้นจากตำแหน่งในวันนี้ก็ได้อวยทานแด่พระสารีบุตรและตายในวันเดียวกัน เขาไปเกิดที่ไหน ขณะนั้นพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ได้เสด็จมาตรัสสอบถามภิกษุเหล่านั้นว่า เขาไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต ภิกษุทั้งหลายประหลาดใจว่านายเพชรฆาตเคราะห์คนนั้นทำกรรมชั่วมามากมายเพียงใดถวายทานและฟังธรรมจากพระสารีบุตรครั้งเดียวเขาจะไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตได้อย่างไร พระพุทธองค์ได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า อย่าได้ถือประมาณกรรมที่แสดงแล้วว่าน้อยหรือมาก เพราะว่าถ้อยคำแม้ถึง 1000 แต่ไม่ประกอบด้วยบทยที่เป็นประโยชน์ บทยที่เป็นประโยชน์บทยเดียว ซึ่งบุคคลฟังแล้วสงบระงับได้ประเสริฐกว่า²

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 94 .

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 95 .

เมื่อศึกษาวิเคราะห์เรื่องนี้ จะเห็นได้ว่าพระสารีบุตรพยายามเล่นท้าววิธิต่างใหญ่ฟังธรรมเทศนาของท่านได้รับประโยชน์มากที่สุด แม้ว่าวิธีนั้นจะทำให้บ้ายเพศฆาตเกราะแคงนั้น เข้าใจบางอย่างคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง แต่ความเข้าใจนั้นมีได้เป็นโทษแต่กลับเป็นประโยชน์สำหรับเขา ก็สามารถทำจิตนายเพศฆาตเกราะแคงให้เป็นสมาธิเพื่อจะได้รับประโยชน์จากการฟังธรรมอย่างแท้จริง

8) สงเคราะห์นายปุณณะและภรรยา¹ พระสารีบุตรเข้ามีโรตสมามิ

ตลอด 7 วัน ออกจากสมาธิแล้วพิจารณาเห็นว่าท่านควรจะทำความสงเคราะห์ใคร ได้เห็นนายปุณณะเป็นผู้มีศรัทธาท่านควรจะไปทำการสงเคราะห์เขา พระสารีบุตรจึงได้ไปยังที่นาของนายปุณณะ ได้ยื่นอุปัฏฐากไม่อยู่ที่ริมบ่อเพื่อให้นายปุณณะทราบว่าท่านต้องการไม้สีฟัน นายปุณณะเห็นพระสารีบุตรจึงวางใจเข้าไปไหว้ แล้วให้ทำไม้สีฟันถวาย พระสารีบุตรให้นำบาตรและผ้ากรองน้ำออกมา นายปุณณะจึงรับบาตรและผ้ากรองน้ำแล้วไปกรองน้ำดื่มมาถวาย พระสารีบุตรคิดว่าถ้าท่านจะเดินไปบิณฑบาตที่บ้านของนายปุณณะ ภรรยาของเขาก็จะไม่เห็นท่าน เพราะเขาอยู่บ้านหลังสุดของถนนอื่น ๆ เมื่อท่านเดินไปอาจจะมีคนอื่น ๆ จึงถวายบิณฑบาตท่านเสียก่อน จึงรออยู่ว่าภรรยาของนายปุณณะนำข้าวห่อออกจากบ้านมาเพื่อจะไปส่งให้นายปุณณะซึ่งกำลังไถนาอยู่ แล้วจึงออกเดินทางไปพบกับภรรยาของนายปุณณะในระหว่างทาง ภรรยาของนายปุณณะมีจิตเลื่อมใสในพระสารีบุตร จึงได้ถวายอาหารที่จะนำไปให้นายปุณณะแก่พระสารีบุตร พระสารีบุตรรับเพียงครึ่งหนึ่งแล้วมิกฝายบาตร แคนางอันวอนขอให้พระสารีบุตรรับให้หมดโดยอ้างว่า อาหารสำหรับคนคนเดียวยังบริโภคไม่อาจจะแบ่งได้ พระสารีบุตรจึงได้รับไว้ทั้งหมด แล้วอนุโมทนาให้พรให้นางได้บรรลุสิ่งที่ปรารถนา หลังจากนางได้ถวายบิณฑบาตแก่พระสารีบุตร จึงได้กลับไปหุงข้าวใหม่ให้นายปุณณะ และได้เล่าเรื่องราวทั้งหมดนั้นให้นายปุณณะฟัง ทั้งสองสามีภรรยาต่างชื่นชมยินดีในทานที่ได้ถวายแก่พระสารีบุตร ครั้นต่อมาทวยอำมาตย์บุคคลที่พำนักพระสารีบุตร เขาร่ำรวยขึ้นจนได้รับตำแหน่งเศรษฐี ชื่อพหูชนเศรษฐี หรือเศรษฐีผู้มีทรัพย์มาก แต่บางครั้งเรียกว่า

¹ มุมมณฑกรกถาย อภิโรจ. ชา.โก. 6 : 168 - 172.

ป้อนเศรษฐีตามชื่อเดิมของเขา ในงานมงคลขึ้นบ้านใหม่และงานฉลองตำแหน่งเศรษฐีซึ่ง
จัดขึ้นพร้อมกัน ป้อนเศรษฐีได้ถวายทานแด่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขตลอด
7 วัน พระพุทธองค์ได้ทรงทำอนุโมทนาแก่ป้อนเศรษฐี แสดงพระธรรมเทศนาเรื่อง อนุ-
ปุพพิกกา เมื่อจบพระธรรมเทศนา ป้อนเศรษฐี ภรรยา และนางอุตตรา ผู้เป็นธิดาของเขา
ได้เป็นพระโสดาบัน

พระสารีบุตรได้ปฏิบัติศาสนกิจช่วยให้คนทั้ง 3 คือ นายป้อนะ ภรรยา และ
ธิดาของเขาให้ได้โลกิยทรัพย์จนร่ำรวยเป็นเศรษฐีและภายหลังได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า
ก็ได้บรรลุอุรยทรัพย์คือความเป็นพระโสดาบัน เป็นพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนา มี
ศรัทธามั่นคง เป็นผู้ไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา แม้พระสารีบุตรจะมีได้แสดงธรรมให้นายป้อนะ
ภรรยา และธิดาของเขาบรรลุธรรมก็จริง แต่พระสารีบุตรก็เป็นต้นเหตุให้คนทั้ง 3 ได้มี
โอกาสทำบุญกุศลอย่างอื่น รวมทั้งการฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าจนได้เป็นพระโสดาบันใน
ที่สุด และตระกูลเศรษฐีนี้ได้เป็นกำลังสำคัญในการอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์และพระพุทธ-
ศาสนาเป็นส่วนรวมด้วย

9) เทศนาโปรดชนัญชานิปราหมณ์โดยวิธีถามปัญหา¹ พระพุทธเจ้าประทับ
อยู่ ณ พระเวฬุวัน พระสารีบุตรกับภิกษุจำนวนมากจาริกไปในทักษิณาสิริชนบท มีภิกษุรูปหนึ่ง
มาจากกรุงราชคฤห์ เข้าไปหาพระสารีบุตรได้สนทนาปราศรัยกัน พระสารีบุตรได้ถามข่าว
พระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ และได้ถามข่าวชนัญชานิปราหมณ์ซึ่งอยู่ที่ใกล้ประตูคันทลูปลาละ
ในพระนครราชคฤห์ พระสารีบุตรทราบข่าวจากภิกษุนั้นว่า ชนัญชานิปราหมณ์กำลังประมาท
มัวเมา ประพฤติกรรมชั่วต่าง ๆ เช่น การคคโงง ฉ้อราษฎ์บังหลวง เป็นต้น พระสารีบุตร
คิดว่า ท่านควรจะไปเยี่ยมและสนทนากับชนัญชานิปราหมณ์เพื่อแนะนำชี้แจงเพื่อให้ยุติการ
กระทำที่ไม่ดีดังกล่าว พระสารีบุตรจึงเดินทางไปกรุงราชคฤห์ได้พบและสนทนากับชนัญชานิ
ปราหมณ์แล้วถามว่า ขณะนี้ชนัญชานิปราหมณ์ยังเป็นผู้ไม่ประมาทอยู่หรือ ชนัญชานิปราหมณ์

¹ สยามจรุสส เติปิฎก, สุตตนปิฎก มชฌิมนิกายสส มชฌิมปอณาสิก,

ต่อมา เขามีความประมาทเพราะมีกิจธุระมาก คือต้องเลี้ยงบิดามารดา บุตรภรรยา คนรับใช้ ทาสกรรมกร ต้องทำบุญส่งให้ปู่พ่เซตชน ทำการบวงสรวงเทวดา ทำราชการให้แก่หลวง แม้ร่างกายก็ต้องบำรุงให้อิ่มหน้าสมบูรณ์ เป็นต้น พระสารีบุตรได้ขออนุญาตฉันทนิพราหมณ์ว่า คนที่ทำกรรมชั่วต่าง ๆ ด้วยอางเหตุคั่งกล่าว เขาจะอ้างได้ตามปรารถนา หรือว่า ขอนายนินยบาลอย่าฟังดูคร่ำเขาไปนรกเลย ฉันทนิพราหมณ์ตอบว่า แม้เขาจะอ้อนวอนคร่ำครวญมากมายเพียงไร นายนินยบาลก็ต้องจับเขาโยนลงไปในนรกจนได้ พระสารีบุตรได้ถามต่อไปว่า คนที่ทำความชั่วกับคนที่ทำความดีเพราะอางเหตุต่าง ๆ คั่งกล่าวฝ่ายไหนจะประเสริฐกว่ากัน เมื่อฉันทนิพราหมณ์ตอบว่า ฝ่ายที่ทำความดีประเสริฐกว่า จึงได้แสดงธรรมต่อไปว่า การงานที่สุจริตก็มีอยู่ ซึ่งจะทำให้บุคคลสามารถเลี้ยงบิดามารดาเป็นต้นได้ และให้สามารถปฏิบัติปฏิบัติทำอันเป็นบุญกุศลได้ เมื่อพระสารีบุตรได้กล่าวสอนอย่างนี้แล้ว ฉันทนิพราหมณ์ก็อนุโมทนาธรรมภาวนิตของพระสารีบุตรเป็นอย่างยิ่ง

จากเรื่องนี้จะเห็นได้ว่า พระสารีบุตรสอนได้ตรงเป้าหมาย เพราะพระสารีบุตรได้สำรวจพื้นฐานของผู้ที่ท่านจะไปเทศนาโปรดก่อน และในขณะที่สอนไปท่านก็สำรวจหาจุดสนใจของผู้ฟังไปด้วย ธรรมเทศนาของท่านจึงเป็นที่สนใจของผู้ฟังเสมอ เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับตัวผู้ฟังเอง การไปเทศนาโปรดฉันทนิพราหมณ์นั้น เพราะพระสารีบุตรทราบข่าวจากภิกษุว่า ฉันทนิพราหมณ์กำลังประมาทมัวเมาทำกรรมชั่วต่าง ๆ ท่านควรจะไปสงเคราะห์แนะนำเขาให้ละเว้นการกระทำชั่วนั้นเสีย หันมาทำความดีทำบุญทำกุศลเพื่อประโยชน์สุขแก่ฉันทนิพราหมณ์เอง และแก่บุคคลที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ทั่ว ๆ ไปด้วย

10) ไปเยี่ยมฉันทนิพราหมณ์ซึ่งป่วยหนักและเทศนาโปรด พระสารีบุตรได้ไปเยี่ยมฉันทนิพราหมณ์ซึ่งกำลังป่วยหนัก ได้ถามอาการไขแล้ว ก่อนจะแสดงธรรม พระสารีบุตรได้ถามเกี่ยวกับภพภูมิต่าง ๆ เพื่อสำรวจความคิดของฉันทนิพราหมณ์ว่ามีความพอใจในภพภูมิไหนเพื่อจะได้แสดงธรรมให้ถูกต้องตามอุปนิสัยของเขา ซึ่งเริ่มด้วยนรกกับกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานไหนจะดีกว่ากัน จนกระทั่งถึงเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดีกับ

พรหมโลกไหนจะดีกว่ากัน ๐ ฌัญชานิปราหมณ์ได้ตอบพระสารีบุตรเป็นข้อ ๆ ตั้งแต่กำเนิด
สัตว์วิจิตรจวนดีกว่านรก จนถึงเทวคาศันปรนิมิตสวัตคีกับพรหมโลก¹

มีข้อที่น่าจะศึกษาวิเคราะห์ในที่นี้คือ ๐ ฌัญชานิปราหมณ์ตอบพระสารีบุตรว่า ปิตติ
วิสัยภูมิหรือภูมิแห่งเปรตดีกว่ากำเนิดสัตว์วิจิตรจวน ซึ่งน่าจะ^๑ไม่ถูกต้อง การจัดลำดับภูมิของ
เทวคาศัตว์ทั้งหลายที่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภูมิหรืออยู่ในโลกชั้นต่ำ ชั้นเลวทราม
ซึ่งมีแต่ความทุกข์ทรมาน เรียกว่าเหตุภูมิสงสาร คือการทองเที่ยวเกิดและตายอยู่ในภูมิ
ชั้นต่ำ ไค้แก่อมายภูมิ 4 คือ

1. นiryami ภูมิ นรก
2. ปิตติวิสัยภูมิ ภูมิเปรต
3. อสุรกายภูมิ ภูมิอสุรกาย
4. สัตว์วิจิตรจวนภูมิ ภูมิเคียรจวน²

ตามที่กล่าวมานี้ เป็นการแสดงถึงภูมิที่ต่ำและเต็มไปด้วยความทุกข์ทรมานมาก
ที่สุดอยู่อันดับแรก แล้วย่อย ๆ ลดลงไปตามลำดับ คือเริ่มตนด้วย นรก แล้วยก เปรต
อสุรกาย และสัตว์วิจิตรจวน เป็นภูมิสุดท้าย แต่ ๐ ฌัญชานิปราหมณ์ตอบพระสารีบุตรว่า ปิตติ
วิสัยภูมิตดีกว่าภูมิสัตว์วิจิตรจวน ซึ่งขัดกับเรื่องภพภูมิที่เข้ากันทั่วไปตามที่กล่าวแล้วข้างต้นนี้

เมื่อพระสารีบุตรถาม ๐ ฌัญชานิปราหมณ์ถึงเทวคาศันปรนิมิตสวัตคีกับพรหมโลก
ไหนจะดีกว่ากัน ๐ ฌัญชานิปราหมณ์ตอบในทำนองเขามีความพอใจในพรหมโลก พระสารีบุตร
จึงดำริว่า ๐ ฌัญชานิปราหมณ์น้อมใจไปในพรหมโลก ท่านควรแสดงธรรมเพื่อไปเกิดใน
พรหมโลก พระสารีบุตรจึงบอก ๐ ฌัญชานิปราหมณ์ให้ตั้งใจฟังให้ดีที่ท่านจะแสดงทางแห่งพรหม-
โลก คือ พรหมวิหารธรรม 4 ประการ ไค้แก่ การเจริญ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

¹ สยามบรรพตส เทปิฎก, สุตตนคปิฎก มชฌิมนิกายสส มชฌิมปณณาสก,

² พระราชวิสุทธิโสภณ (วิลาส ญาณวโร ป.ช. 9), วิมุตติรัตนมาลี, 1 : 188.

แต่ไปสู่วิศทั้ง 4 ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แด่ไปตลอดทั้งโลก หัวทุกเหล่าสัตว์
 เชื้อประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหน้า ในที่ทุกหนทุกแห่ง มีใจประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา
 อุเบกขา อันไพบุลย์เป็นมัทคคตะ ทาประมาณมิได้ ดำรงอยู่ด้วยความไม่เบียดเบียน¹

ผู้วิจัยเห็นว่าควรจะได้ศึกษาวิเคราะห์ธรรมที่พระสารีบุตรแสดงแก่ปัญจทานิพราหณ์
 คือการบำเพ็ญหรือเจริญพรหมวิหารธรรม ซึ่งแปลว่าธรรมสำหรับเป็นเครื่องอยู่ของพรหมและ
 เป็นหลักสำหรับผู้ใหญ่ที่มีหน้าที่ปกครองหมู่คณะ ซึ่งจะต้องใช้หลักธรรมทั้ง 4 คือ เมตตา กรุณา
 มุทิตา อุเบกขา กับผู้ใต้งค์บับัญชาทุกคนโดยไม่เอาอคติส่วนตัวมาพัวพันกับเรื่องงาน ตัวอย่าง
 เช่น ผู้ใต้งค์บับัญชาต้องมีจิตเมตตากุณาต่อผู้ใต้งค์บับัญชาให้เสมอเท่ากันทุกคน ไม่ว่าผู้ที่
 อยู่ใต้งค์บับัญชาแต่ละคนจะมีความรู้สึกนึกคิดและมีการปฏิบัติทางกาย วาจา ใจ ต่อผู้ใต้งค์บับัญชา
 บัญชาแตกต่างกันอย่างไร คือจะรัก เคารพ นับถือ โกรธ เกลียด ชอบ หรือไม่ชอบผู้ใต้งค์บับัญชา
 บัญชาอย่างไรก็ตาม แต่หน้าที่ของผู้ใต้งค์บับัญชาจะต้องให้ความเป็นธรรมและมีเมตตากุณา
 ต่อผู้ใต้งค์บับัญชาเท่าเทียมกัน ในข้อ มุทิตา และอุเบกขาก็เช่นเดียวกัน มุทิตาแสดงความ
 ถนอมอย่างจริงใจต่อผู้ใต้งค์บับัญชาทุกคนที่ได้ดี มีโชคความ มีความเจริญก้าวหน้า ไม่ว่า
 จะเป็นเรื่องส่วนตัวหรือเกี่ยวกับหน้าที่การงาน หรือการศึกษาเล่าเรียน ข้อที่ 4 อุเบกขา
 ที่แปลว่า ความวางเฉย หรือความเป็นกลาง ในที่นี้หมายถึงความเที่ยงตรงหรือความ
 เที่ยงธรรม ซึ่งสำคัญมากถือเป็นหัวใจของผู้ปกครองที่เคียว ผู้ใต้งค์บับัญชาจะต้องเป็นผู้มี
 ความเที่ยงธรรม ไม่เข้าใครออกใคร ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ไม่เห็นแก่หน้า กฏเกณฑ์หรือ
 ระเบียบอันใด เมื่อปฏิบัติคนหนึ่งอย่างไรก็ต้องปฏิบัติกับคนอื่น ๆ ให้เสมอเหมือนกันหมด
 ทุกคนเสมอคนเสมอปลาย ธรรมะของพระพุทธเจ้านั้นลึกซึ้งยิ่งนัก ธรรมะอย่างเดียวกัน
 แต่มีความหมายหลายชั้นหลายระดับ จะเข้าใจได้ลึกซึ้งมากน้อยแค่ไหนก็แล้วแต่สติปัญญา
 และความสามารถของบุคคลนั้น ๆ เช่น ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้น ย่อมจะมีทั้งระดับที่
 โลภียะ คือของปุถุชน และที่เป็นโลกุตระคือของอริยบุคคล แม้อริยบุคคลก็ยังแบ่งออกเป็น
 หลายระดับ พรหมวิหารธรรม 4 ประการที่พระสารีบุตรได้แสดงแก่ปัญจทานิพราหณ์ ซึ่ง
 ผู้วิจัยได้วิเคราะห์อธิบายขยายความดังกล่าวมานี้ ก็เช่นเดียวกัน ย่อมจะประยุกต์ใช้ได้
 กับบุคคลหลายกลุ่มหลายประเภท เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ ผู้ใต้งค์บับัญชาหรือประชาชนทั่วไป

¹ สยามมจรุสส เตปิฏก, สุตตนปิฎก มัชฌิมนิกายสส มัชฌิมปณาสก,

เป็นต้น หรือพระภิกษุซึ่งต้อง ปฏิบัติในระดับสูงเพื่อบรรลุมรรคผลในที่สุดดังตัวอย่างที่ พระสารีบุตรยกเอาการเจริญ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ของพระภิกษุมาสอนธัญชา นิพราหมณ์

เมื่อพระสารีบุตรได้กล่าวสอนธัญชานิพราหมณ์นั้นให้คำร้องอยู่ในพรหมโลกชั้นต่ำ กลับไปแล้วไม่นาน ธัญชานิพราหมณ์ก็ถึงแก่กรรมแล้วไปบังเกิดในพรหมโลก¹

จากการเทศนาโปรดธัญชานิพราหมณ์แสดงให้เห็นว่า พระสารีบุตรได้พิจารณา ความโน้มเอียงทางอริยาศยของผู้ที่ท่านจะเทศนาโปรดก่อน แล้วจึงเลือกธรรมะที่จะ แสดงให้เหมาะสมกับอริยาศยของเขา ทำให้การเทศนาของท่านตรงกับความต้องการและ ความสนใจของผู้ฟังและจากวิธีการอันนี้ ทำให้เทศนาของท่านบรรลุผลสมความมุ่งหมาย เป็นอย่างดี

1) ไปเยี่ยมอนาถบิณฑิกเศรษฐีซึ่งกำลังป่วยหนักและเทศนาโปรด²

อนาถบิณฑิกเศรษฐีกำลังป่วยหนักได้ส่งคนมา ณ พระเชตะวันกราบทูลให้พระพุทฺธเจ้าทรง ทราบและนิมนต์พระสารีบุตรให้อนุเคราะห์ไปเยี่ยมยังนิเวศน์ของตน พระสารีบุตรและ พระอานนท์จึงได้ไปเยี่ยมอนาถบิณฑิกเศรษฐี หลังจากได้สอบถามอาการต่าง ๆ เกี่ยวกับ การเจ็บป่วยของอนาถบิณฑิกเศรษฐีแล้ว จึงได้กล่าวสอนอนาถบิณฑิกเศรษฐี ไม่ให้ยึดมั่น ถิ่นมั่นในอายตนะภายใน อายตนะภายนอก ในวิญญานที่อาศัยอายตนะภายในเกิดขึ้น ไม่ ยึดมั่นในสัมผัสที่อาศัยอายตนะภายใน 6 ไม่ยึดมั่นในเวทนาที่เกิดขึ้นจากสัมผัสที่อาศัย อายตนะภายใน 6 ไม่ยึดมั่นในธาตุ 4 ในอากาศธาตุ ในชั้น 5 ไม่ยึดมั่นในอรูปรูปาน 4 ไม่ยึดมั่นในโลกนี้ โลกหน้า ไม่ยึดมั่นในอารมณ์ที่โคพบ โคเห็น โคฟัง โครู้แจ้ง โคแสวงหา โคพิจารณาแล้ว พระสารีบุตรได้กล่าวสอนอนาถบิณฑิกเศรษฐี ไม่ให้ยึดถิ่นมั่นในสิ่งเหล่านี้

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 639 - 640 .

² สยามภทฺตสุตฺต เทปิฎก, สุตฺตคนตปิฎก เกษมขุณฺโณ อุปริพนฺธาสกั, พิมพ์ครั้งที่ 2 .

(พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2499), 14 : 464 - 473 .

ทั้งหมด และให้พิจารณาจากบทกวีที่ว่า วิญญาณที่อาศัยสิ่งเหล่านี้ทั้งหมดจะไม่มีแก่น เมื่อ
 พระสารีบุตรได้กล่าวสอนอย่างนี้ อนาคตนิมิตติเศรษฐีร้องไห้ พระอาณนทโกธามถึงเหตุที่
 อนาคตนิมิตติเศรษฐีร้องไห้ อนาคตนิมิตติเศรษฐีได้ตอบพระอาณนทโกธามถึงเหตุนี้ว่า ท่านโกธเณ
 ไกลซึ่งพระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์มาเป็นเวลานาน แต่ไม่เคยได้พบกับธรรมมีค่าเห็นปานนี้
 มาก่อน พระอาณนทโกธามจึงกล่าวว่า ธรรมนี้ไม่บ่อยจะได้แสดงแก่คฤหัสถ์ มักจะแสดงแต่เฉพาะ
 บรรพชิต พระธรรมเทศนาที่พระสารีบุตรได้แจกแจงรายละเอียดอย่างพิสดารมาก ผู้เขียน
 เห็นว่าปีติยาวเกินไป จึงมีได้กล่าวไว้ อนาคตนิมิตติเศรษฐีได้ขอให้พระสารีบุตรได้
 แสดงธรรมนี้แก่คฤหัสถ์บ้าง เพื่อไม่ให้กุลบุตรผู้มีกิเลสเบาบางต้องเสื่อมคลายจากธรรม
 เป็นผู้ไม่รู้อรรถเพราะไม่มีโอกาสได้ฟังธรรมนี้ เมื่อพระสารีบุตรและพระอาณนทโกธามสอน
 อนาคตนิมิตติเศรษฐีกลับไปแล้วไม่นาน อนาคตนิมิตติเศรษฐีได้ถึงแก่กรรมและไปเกิดในสวรรค์
 ชั้นกุกกุติ ในตอนกลางคืนอนาคตนิมิตติเทพบุตรได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและกล่าวขยของ
 สรรเสริญพระสารีบุตร

เมื่อศึกษาพิจารณาเรื่องนี้จะเห็นได้ว่า พระสารีบุตร เป็นผู้ในอนาคตนิมิตติเศรษฐี
 เสื่อมใสศรัทธามาก เมื่อใช้หนักก่อนจะตายก็ได้ขอให้พระสารีบุตรไปโปรด และเมื่อไปเกิด
 เป็นเทพบุตรในสวรรค์ชั้นกุกกุติ ก็ยังมีความเสื่อมใสไม่ลืมพระสารีบุตร ทั้งนี้เพราะพระสารีบุตร
 มีปฏิภาณที่นำเคารพเสื่อมใส และเป็นนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สำคัญนั่นเอง

2.. นักวชนอกศาสนาพุทธ

1) สนทนาโต้ตอบกับนางปริพาชกาชื่อสุจิมซี พระสารีบุตรขณะอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน เขาไปบังคมทูลในกรุงราชคฤห์กลับออกมาแล้ว นั่งฉันอาหารอยู่ ณ ที่แห่งหนึ่ง นางปริพาชกาชื่อสุจิมซี เข้าไปสนทนากับพระสารีบุตร ถามพระสารีบุตรว่า ท่านฉันอาหารในลักษณะอย่างนั้น ๆ หรือ พระสารีบุตรโต้ตอบปฏิเสธทุกข้อ และอธิบายลักษณะของการฉันตามที่นางปริพาชกาถาม คือสมณพราหมณ์ที่เลี้ยงชีวิตด้วยมิจจาชีพเหล่านี้ ได้แก่ วิชาญพินที่เรียกว่า กัมธน้ำฉัน เลี้ยงชีวิตด้วยวิชาญฑากวนักฆตร เรียกว่าแห่งหน้าฉัน เลี้ยงชีวิตด้วยการรับส่งข่าวสาส์น เรียกว่ามองคูทิตใหญ่ฉัน เลี้ยงชีวิตด้วยวิชาทายองค์อวัยวะ เรียกว่ามองคูทิตน้อยฉัน พระสารีบุตรกล่าวว่าท่านมิได้เลี้ยงชีวิตด้วยมิจจาชีพ กิ่งกล่าว แต่ท่านแสวงหาภิกษาโดยชอบธรรมแล้วจึงฉัน ขอความต่อไปกล่าวว่า นางสุจิมซีได้ประกาศชักชวนชาวกรุงราชคฤห์ให้ถวายบังคมทูลแก่สมณสากยบุตร¹ ซึ่งแสดงว่านางสุจิมซีเลื่อมใสพระสารีบุตร ในธรรมบทภาค 4 กล่าวว่า นางปริพาชกาได้ถามวาทะหนึ่งพันกับพระสารีบุตร ท่านสามารถตอบได้หมด และได้ถามปัญหานางปริพาชกาบ้าง นางปริพาชกาไม่สามารถจะตอบปัญหาของพระสารีบุตร และนางปริพาชกาได้ขอวาทะกับพระสารีบุตร พระสารีบุตร จึงบอกภิกษุทั้งหลายให้วาทให้ เมื่อวาทเพียงไม่กี่วันก็บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาญาณ²

เมื่อพิจารณาวิเคราะห์การที่นางปริพาชกาสุจิมซีเข้ามาวาท จะเห็นว่า เป็นความสามารถของพระสารีบุตรที่ตอบปัญหาต่าง ๆ ของนางปริพาชกาได้หมด นางปริพาชกาสุจิมซีซึ่งเคยทนงคิดว่า เองไม่มีใครสู้วาทะของตนได้ ครั้นได้สนทนากับพระสารีบุตรจึงคลายทิฐิมานะลง รู้สึกสำนึกว่าไม่ได้เก่งอย่างที่คิดไว้ เพราะยังมีคนที่เก่งกว่าตน จึงขอ

¹ สุยามมจรุสส เตปิฏกั. สุตตนต์ปิฎเก สงฺยุตฺตนิภายสฺส ขนฺธวารวคฺคิโก, พิมพ์ที่ 2
(พระนคร : โรงพิมพ์มัทมกุฏราชวิทยาลัย, 2499), 17 : 295 - 297.

² ธมฺมปทฺฐกถาย ปจฺจิม โภคิโก, 4 : 103 - 110.
ปปอจฺจุตฺตนิยา นาม มชฺฉิมนิภายกฺฐกถาย ทฺติโย โภคิโก มุลปถฺตฺตส ภาวถฺตฺตนา.
(พระนคร : โรงพิมพ์มัทมกุฏราชวิทยาลัย, 2463), 2 : 362 - 364

บวชเพื่อตนจะได้เก่งอย่างนั้นบ้าง จากตัวอย่างนี้ย่อมแสดงให้เห็นความสามารถของพระ
 สารีบุตรในการโต้ตอบปัญหาและเผยแพร่วรรณธรรมพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี

2) สนทนาธรรมเกี่ยวกับเรื่องความหลุดพ้นกับปริพาชกชื่อขัมพูชาทกะ¹

ปริพาชกชื่อขัมพูชาทกะ ได้เข้าไปหาพระสารีบุตรที่บ้านนาลคาม ในแคว้นมคธ ได้สนทนา
 เกี่ยวกับเรื่องธรรมต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก โดยปริพาชกชื่อขัมพูทกะเป็นฝ่ายถามพระ
 สารีบุตรเป็นฝ่ายตอบ ธรรมที่สำคัญที่พระสารีบุตรและปริพาชกได้สนทนากัน เช่น พระนิพพาน
 พระอรหัต และอริยมรรค เป็นต้น ปริพาชกชื่อขัมพูชาทกะได้ถามว่า พระนิพพานและอรหัต
 คืออะไร พระสารีบุตรได้ตอบว่า หมายถึงความสิ้นราคะ โทสะ และโมหะ ส่วนปฏิบัติที่จะ
 ให้ถึงพระนิพพานและพระอรหัตนั้นได้แก่ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ 8 แม้ปฏิบัติที่จะ
 กำหนดรู้เวทนา กำหนดรู้รูป กำหนดรู้อุปาทานชั้น 5 ก็คือ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ 8
 และปฏิบัติเพื่อละ ราคะ โทสะ โมหะ อาสวะ อวิชชา ตัณหา โอฆะ และ อุปาทานก็คือ
 อริยมรรคประกอบด้วยองค์ 8 เช่นกัน

เมื่อวิเคราะห์ถึงหลักธรรมที่พระสารีบุตรได้แสดงแก่ขัมพูชาทกะปริพาชก จะเห็น
 ได้ว่า อริยมรรคประกอบด้วยองค์ 8 นั้น เป็นหลักปฏิบัติเพื่อดำเนินไปสู่ความดีทุกอย่าง
 ทั้งในระดับโลกิยะถึงโลกุตระซึ่งเป็นมรรคผลนิพพาน อันเป็นธรรมสูงสุดในพระพุทธศาสนา
 ในการสนทนาธรรมครั้งนี้ ขัมพูชาทกะปริพาชกได้ยกย่องหลักคำสอนของพระสารีบุตรเป็น
 อย่างมาก การสนทนาดังกล่าวก็เป็นส่วนหนึ่งของการเผยแพร่วรรณธรรมคำสอนทางพระ
 พุทธศาสนาของพระสารีบุตรด้วย

¹ สยามภรต สด เตปิฏก, สุตตนปิฎก, สงยุตตนิกาย สส สหายนวคโค,

พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2503), 18 : 130 - 132.

3) สนทนาเรื่องนิพพานกับปริพาชกชื่อสามัคกะ¹ ปริพาชกชื่อสามัคกะ
ได้เข้าไปสนทนากับพระสารีบุตร โกลธุกกจลนกร ในแคว้นวัชชี มีใจความคล้ายกับที่ได้
สนทนากับปริพาชกชื่อขัมพูชาทกะ

มีข้อที่น่าสังเกตว่า บ่อยครั้งที่ปริพาชกได้เข้าไปหาและสนทนากับพระสารีบุตร
ทั้งนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่าอาจจะเป็นเพราะพระสารีบุตรเคยเป็นนักบวชประเภทปริพาชก
มาก่อน และเป็นปริพาชกที่อยู่ในฐานะเป็นอาจารย์สอนผู้อื่นด้วย ฉะนั้นนักบวชปริพาชกคง
จะรู้จักพระสารีบุตรเป็นอย่างดี จึงได้เข้าไปหาและสนทนาธรรม และปรากฏว่าปริพาชก
ทั้งหลายที่ได้สนทนากับท่าน ยกย่องธรรมภามิตของท่าน และมีบางคนได้บวชในพระพุทธ
ศาสนา เช่น นางปริพาชิกาสุจิมุขี

¹ สุยามรรณสูตร เทปิฎก, สุตตนุตปิฎก สงฆุคคณิกายสูตร สฬายกนวตฺโต,

เมื่อวิเคราะห์ถึงการที่พระสารีบุตรและพระโมคคัลลาน์สามารถนำภิกษุสงฆ์จำนวน 500 รูป ซึ่งกำลังแตกแยกออกไปกลับมาได้ ความที่พระพุทธองค์ทรงรับสั่ง นับเป็นผลงานอันสำคัญของพระอัครสาวกทั้งสอง การทำลายสงฆ์ให้แตกกัน จัดเป็น 1 ในอนันตริยกรรม 5 ซึ่งเป็นบาปหนักที่สุด ห้ามสวรรค์ ห้ามนิพพาน¹ การทำให้พระสงฆ์แตกแยกกันนั้น ไม่เพียงแต่จะชักขวางความเจริญรุ่งเรืองและความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่จะทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมโทรมลงด้วย เพราะความไม่ลงรอยและขัดแย้งทำลายกันเองในหมู่พระสงฆ์สาวก ประชาชนก็จะเสื่อมคลายศรัทธาลงดังตัวอย่างความแตกแยกในหมู่สาวกของนิกรณณาภุมฺมบุตรที่เกิดขึ้นหลังจากการตายของเขา ทำให้ประชาชนเกิดความเบื่อกลายความเชื่อถือสาวกของนิกรณณาภุมฺมบุตร ทำให้ลัทธิของนิกรณณ์เสื่อมลง² เมื่อพระสารีบุตรและพระโมคคัลลาน์ สามารถนำภิกษุสงฆ์จำนวน 500 รูปกลับมาได้ ก็เป็นการชักความแตกแยกอย่างขนาดใหญ่ในหมู่สงฆ์เสียได้ พระเทวทัตเมื่อไม่มีภิกษุจำนวนมากสนับสนุนก็ไม่สามารถทำอะไรได้ และในที่สุดก็สำนึกผิด แต่ไม่ทันได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าก็ถูกธรณีสูบเสียก่อน³ การกระทำของพระอัครสาวกทั้งสองเป็นการป้องกันความเสื่อมที่เกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนา ช่วยให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมั่นคงเป็นที่เคารพเลื่อมใสและเป็นที่ยิ่งของมหาชนตลอดไป

2) ให้ราชพราหมณ์อุปสมบท กูรายละเอียก ให้ราชพราหมณ์อุปสมบท

ด้วยอุทิศจุดศฤงคารเป็นครั้งแรก⁴ พระราชาเป็นผู้วางายสอนง่าย หลังจากบวชแล้วพระสารีบุตรพราสอนอยู่เพียงไม่กี่วันก็บรรลุพระอรหัต⁵

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท, หน้า 42.

² ดู ภาคผนวก ก. ธรรมภาษิตของพระสารีบุตรในวิทธานิพนธ์เล่มนี้ หน้า 156.

³ ขมมปทฺถรคถาย ปจฺโม ภาค, 1 : 143.

⁴ ดูงานเกี่ยวกับพระวินัยในวิทธานิพนธ์เล่มนี้, หน้า 51-55.

⁵ ขมมปทฺถรคถาย จตุตฺถ ภาค, พิมพ์ครั้งที่ 16 (พระนคร :

3) อบรมสังฆอนพระอัสนีและพระปทุมสุทธรกับบริวาร 500 รูป พระอัสนีและพระปทุมสุทธรเป็นกนิษของพระอัครสาวกทั้งสอง แต่เป็นอัครกนิษ อยู่ที่ภูเกศิรกับบริวาร 500 รูป ล้วนเป็นกนิษชั่วทำสิ่งที่ไม่สมควรแก่กนิษหลายประการ เช่นปลุกคนไม่เอง ใหญ่ขึ้นปลุก รับใช้ชาวบ้าน เลี้ยงชีพด้วยปัจจัยที่เกิดจากการกระทำนั้น¹ ขณะนั้นพระศาสดาประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ทรงรับสั่งให้เรียกพระอัครสาวกกับบริวารมาเพื่อให้ทำัมพพาทนียกรรมแก่กนิษที่ไม่เชื่อฟังโอวาทของพระอัครสาวกทั้งสอง และให้พระอัครสาวกทั้งสองให้โอวาทพร่าสอนแก่กนิษ ผู้เชื่อฟังโอวาท พระพุทธองค์ทรงตรัสต่อไปว่า ผู้ที่กล่าวสังฆอนไม่เป็นที่รักของผู้ที่มีขันธคติ แต่เป็นที่รักที่รอบใจของบัณฑิตทั้งหลาย²

พระสารีบุตรและพระโมคคัลลาน์ไปยังภูเกศิรตามรับสั่งของพระพุทธองค์ ใ้อบรมสังฆอนกนิษเหล่านั้น บางพวกก็เชื่อฟังโอวาทตั้งใจประพฤติปฏิบัติดี บางพวกก็ลี้ไป บางพวกถูกทำัมพพาทนียกรรม ก็ถูกสงฆ์ลงโทษให้ขับไล่ออกจากหมู่³

เมื่อวิเคราะห์การปฏิบัติงานของพระสารีบุตรและพระโมคคัลลาน์ในครั้งนี้แล้ว นับว่าเป็นผลดีต่อพระพุทธศาสนาทำให้อกนิษบางพวกสำนึกผิดละทิ้งชั่วกลับตัวเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ผู้ที่ไม่สามารถกลับตัวได้ลี้ไปก็เป็นผลดีเพราะถ้าอยู่ไปก็มีแต่จะทำไห้พระศาสนาเสื่อม ที่ยังไม่ลี้ถูกลงโทษก็เพื่อไห้รู้สึกสำนึกตัวต่อไป

4) แสดงอิทธิกรรม 7 คัมภีร์แก่กนิษ 500 รูป⁴ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จจำพรรษาอยู่ในกรุงราชคฤห์ ทรงแสดงยมกปฏิหารีย์แล้วเสด็จไปจำพรรษาในสวรรค์ชั้นดึงส์ ทรงแสดงอิทธิกรรมปฏิกตตลอด 3 เดือน ไปรพระมารดา ในเวลาภิกษาจารเสด็จลงมา

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 5-6.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

⁴ อภิมปทกฤถาย ฉุโร ภาโก, พิมพ์ครั้งที่ 14 (กรุงเทพฯ :

บ้านพระโอรสที่สระโหนดาค นำบิณฑบาตมาแต่บุตรภรรยาได้ประทับทำภักดีที่นั่น พระสารีบุตร ได้ไปทำวัตรปฏิบัติพระศาสดา ณ ที่นั้น พระพุทธองค์จึงทรงรับสั่งพระสารีบุตร ให้นำอภิขกรรมที่พระพุทธองค์ได้แสดงในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ไปแสดงแก่ภิกษุ 500 รูปที่เป็นศิษย์ของพระสารีบุตร ภิกษุ 500 รูปนั้น คือผู้ที่เลื่อมใสในยมกปฏิหารีย์แล้วบวชในสำนักพระสารีบุตร การที่กุลบุตรผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าแล้วบวชในสำนักพระสารีบุตร เป็นการแสดงให้เห็นบพิภพของพระสารีบุตรที่ได้ปฏิบัติงานแทนพระพุทธเจ้า และเมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงอภิขกรรมปฏิภาณในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และตรัสบอกธรรมที่พระองค์แสดงแล้วแก่พระสารีบุตรตลอดเวลา 3 เดือน พระสารีบุตรก็ได้แสดงธรรมเหล่านั้นแก่ภิกษุ 500 รูปจนภิกษุเหล่านั้นเป็นผู้ชำนาญในพระอภิขกรรม 7 คัมภีร์ แล้วนำไปแสดงแก่ผู้อื่น ๆ ทั่ว ๆ ไป จนเป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย และได้ศึกษาเล่าเรียนกันจนทุกวันนี้ นี้ก็เป็นผลงานส่วนหนึ่งของพระสารีบุตร เช่นเดียวกัน

5) ไปเยี่ยมพระฉันทะอาพาธและกล่าวสอนด้วยวิธีถามปัญหา¹ พระสารีบุตร พระมหาจุนทะ และพระฉันทะ อยู่บนเขาศิขณภูฏ พระฉันทะอาพาธหนักได้รับทุกข์เวทนาอย่างแรงกล้า พระสารีบุตรชวนพระมหาจุนทะไปเยี่ยม พระฉันทะได้บอกพระสารีบุตรว่า ท่านไม่ต้องการจะเป็นอยู่จะนำศัตราวุธมา พระสารีบุตรได้ขอร้องอย่าให้พระฉันทะทำอย่างนั้น ท่านยังปรารถนาให้พระฉันทะเป็นอยู่ และรับจะหาเภสัชมาให้จะเป็นคนปรนนิบัติ พระฉันทะเอง พระฉันทะตอบว่าที่ท่านไม่อยากจะเป็นอย่างจะนำศัตราวุธมาไม่ใช่เพราะไม่มีเภสัช หรือไม่มีผู้ปรนนิบัติ และได้ขอให้พระสารีบุตรมั่นใจว่า ท่านจะหาศัตราวุธอย่างมิให้ถูกตำหนิได้ พระสารีบุตรได้ขอโอกาสถามปัญหาเมื่อพระฉันทะอนุญาตแล้ว จึงได้ถามปัญหาเกี่ยวกับเรื่องอนัตตาว่า พระฉันทะพิจารณาเห็นอายตนะภายใน 6 วิญญาณที่อาศัยอายตนะภายใน 6 และธรรมที่รู้ได้ด้วยวิญญาณที่อาศัยอายตนะภายใน 6 ว่า สิ่งนั้นเป็นเรา เป็นของเรา เป็นอัตตาของเราหรือ ท่านพระฉันทะได้ตอบพระสารีบุตรว่า ท่านพิจารณา

¹ สยามภรรณาสส เติปิฏกั, สุตตนปิฎกเก มชฌิมนิกายสส อุปริปนณาสกั, 14 :

เห็นว่าสิ่งเหล่านั้นไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่อัตตาของเรา พระสารีบุตรถามพระ
 ฉันทนะว่า รู้อย่างนั้นได้อย่างไร พระฉันทนะตอบว่า ท่านเห็นความดับ รู้อย่างนั้น ในอายตนะ 6
 ในวิญญาณที่อาศัยอายตนะ 6 และในธรรมที่รู้ได้ควรวินญาณที่อาศัยอายตนะ 6 ว่าสิ่งเหล่านี้
 มิใช่เรา มิใช่ของเรา มิใช่อัตตาของเรา ต่อจากนี้พระมหาจุณฑะโคกกล่าวเตือนพระฉันทนะ
 ให้ระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นนิตยว่า ผู้ที่ยังมีตัณหาและทิฐิอยู่ย่อมมีความหวั่นไหว
 ผู้ที่ไม่มีตัณหาและทิฐิอาศัยอยู่ ย่อมไม่หวั่นไหว เมื่อไม่หวั่น ก็สงบ เมื่อสงบก็ไม่มีตัณหา
 ไปสู่ภพ เมื่อไม่ตัณหานำไปสู่ภพ ก็ไม่มีการมาเกิดไปเกิด เมื่อไม่มีการมาเกิดไปเกิด ก็
 ไม่มีจุติและอุบัติ เมื่อไม่มีจุติและอุบัติก็ไม่มีโลกนี้และโลกหน้า ไม่มีระหว่างโลกทั้งสอง
 นี่คือที่สุดแห่งทุกข์ เมื่อพระสารีบุตรและพระมหาจุณฑะโคกกล่าวสอนพระฉันทนะก็ดับไปแล้ว
 ไม่นาน พระฉันทนะไคนำศัตรารู้ออกมา ต่อมาพระสารีบุตรได้ไปกราบทูลเรื่องนี้ต่อพระ
 พุทธเจ้าแล้วทูลถามถึงสัมปรายภพของพระฉันทนะ พระพุทธองค์ทรงย้อนถามพระสารีบุตรว่า
 พระฉันทนะได้พยากรณ์ความเป็นผู้ไม่ควรตำหนิต่อหน้าพระสารีบุตรแล้วมิใช่หรือ พระสารีบุตร
 ทูลตอบว่า พระฉันทนะยังมีสกุลมิตร สกุลสหาย และสกุลคนที่คอยตำหนิอยู่ พระพุทธองค์จึง
 ตรัสว่า พระองค์ไม่เรียกบุคคลว่าควรถูกตำหนิด้วยเหตุเพียงเท่านั้น บุคคลใดทั้งกายนี้
 และยึดมั่นกายอื่น บุคคลนั้นเรียกว่าควรถูกตำหนิ แต่ฉันทนะภิกษุไม่เป็นเช่นนั้น ฉันทนะภิกษุ
 นำศัตรามาอย่างไม่ควรถูกตำหนิ

6) แสดงมหาหัตถิปโตปมสูตร¹ เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหาร
 เชตะวัน พระสารีบุตรได้เรียกภิกษุมารประชุมกันแล้วได้แสดงพระธรรมเทศนาชื่อ มหา
 หัตถิปโตปมสูตร โดยเปรียบเทียบกุตศธรรมทั้งหลายกับรอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายว่า บรรดา
 รอยเท้าสัตว์ทั้งหลาย รอยเท้าช้างใหญ่ที่สุด รอยเท้าสัตว์อื่น ๆ รวมลงในรอยเท้าช้างได้
 กุตศธรรมทั้งหลายก็เช่นเดียวกัน ย่อมสงเคราะห์รวมลงในอริยสัจ 4 ประการ พระสารีบุตร
 ได้อธิบายขยายความอริยสัจ 4 ประการอย่างละเอียดพิสดารมาก อธิบายลักษณะมหาภูตรูป 4

¹ สยามภจฺจสฺส เตปิภิกฺกั, สุตตนตปิภเก มชฺฌิมนิกายสฺส มุลปณฺณาสกั, พิมพ์ครั้งที่
 ที่ 2 (พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2502), 12 : 349 - 361.

อุปาทานชั้น 5 ลักษณะการเกิดของวิญญาณที่อาศัยอายตนะภายในและอายตนะภายนอก มาประจวบ พระสารีบุตรได้กล่าวถึงปัจจุสมุปบาทธรรมว่า เป็นอันเดียวกันกับอุปาทาน ชั้น 5 และได้เน้นให้เห็นถึงความเป็นอนิจลักษณะและความเป็นอนัตตาของธาตุทั้ง 4 ความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของ ผัสสะ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เกิดขึ้นเพราะ อาศัยเหตุ และดับไปก็เพราะเหตุ เมื่อพิจารณาเห็นลักษณะดังกล่าวมาแล้ว ให้ปล่อยวาง เบื่อหน่าย คลายความกำหนัดยินดี ในอุปาทานชั้น 5 เหล่านั้นไม่ยึดมั่นถือมั่นมหาภูตรูป 4 และธรรมทั้งหลายว่าเป็นเรา เป็นของเรา หรือเป็นอัตตาตัวตนของเรา

เมื่อวิเคราะห์หลักธรรมที่พระสารีบุตรได้แสดงแก่มิถุนทั้งหลายในครั้งนี้ จะเห็นได้ว่า เป็นธรรมชั้นสูงสำหรับผู้ปฏิบัติเพื่อมรรคผล นิพพาน พระสารีบุตรได้ยกกับมิถุน ทั้งหลายว่า ผู้ที่ปฏิบัติใดตามที่ท่านอบรมสั่งสอนดังกล่าว จึงจะเชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอน ของพระพุทธเจ้า การที่พระสารีบุตรได้แสดงธรรมสูตรนี้ย่อมเป็นส่วนหนึ่งของการเผยแผร์ สัจธรรมของพระพุทธเจ้าให้แพร่หลายออกไป เมื่อพระสารีบุตรแสดงธรรมนี้จบ มิถุนทั้งหลาย ต่างชื่นชมชมรมภาสิตของท่าน แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีผู้ใดบ้างที่ได้บรรลุธรรมในครั้งนี้

7) แสดงสัมมาทิฏฐิสูตร¹ เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน พระสารีบุตรได้เรียกมิถุนทั้งหลายมาประชุมกันแล้วถามมิถุนทั้งหลายเหล่านั้นว่า ควัญเหตุ เพียงเท่าไร อริยสาวกจึงจะชื่อว่า เป็นสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นคำเป็นไปตรง ประกอบ ควัญความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในพระธรรม มิถุนทั้งหลายได้ตอบพระสารีบุตรว่า พวกเขา ทั้งหมดเดินทางมาจากที่ไกลก็เพื่อจะได้เข้าใจเนื้อความแห่งธรรมภาสิตนี้ให้แจ่มแจ้ง จากสำนักพระสารีบุตร ขอให้พระสารีบุตรจงแสดงธรรมนี้ให้ฟัง พระสารีบุตรจึงได้ แสดงถึงลักษณะของสัมมาทิฏฐิอย่างละเอียดพิสดารมาก เมื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงพระสูตรนี้ แล้ว จะเห็นว่าพระสารีบุตรเป็นผู้มีสติปัญญาความสามารถสมกับท่านเป็นอัครสาวกอย่าง แท้จริง ท่านสามารถประมวลธรรมต่าง ๆ อย่างมากมาย แล้วจัดลงเป็นลักษณะของ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 85 - 102.

สัมมาทิฐิ 16 ประเภท และในแต่ละประเภทก็แบ่งกรรมต่าง ๆ ลงเป็น 4 ลักษณะ คือ

1. ความรู้จักกรรมทั้งหลาย
2. ความรู้จักเหตุเกิดแห่งกรรมทั้งหลาย
3. ความรู้จักความดับแห่งกรรมทั้งหลาย
4. ความรู้จักทางหรือข้อปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งกรรมทั้งหลาย

พระสารีบุตรได้อธิบายแจกรายละเอียดอย่างกว้างขวางพิสดารมาก ซึ่งแสดงว่าท่านเป็นผู้มีความสามารถและสติปัญญาอย่างลึกซึ้งจริงๆ ๗ ผู้เขียนเห็นว่าข้อธรรมในสัมมาทิฐิสูตรยาวมากจึงมิได้นำมากล่าวไว้ในที่นี้

เมื่อพระสารีบุตรได้แสดงสูตรนี้จบลง ภิกษุทั้งหลายต่างก็ชื่นชมยินดีในธรรมภาษิตของพระสารีบุตรเป็นอย่างยิ่ง

8) แสดงวิัตตสูตร¹ พระสารีบุตรเมื่ออยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ได้เรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วได้กล่าวสอนเรื่องโพชฌงค์ 7 ประการ พระสารีบุตรได้อบรมสั่งสอนภิกษุทั้งหลายด้วยโพชฌงค์ 7 ประการ² โดยเปรียบเทียบกับตัวท่านเองว่า โพชฌงค์ 7 ประการนั้น ท่านประสงค์จะอยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อใด ๆ ในเวลาใด ท่านก็จะอยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อนั้น ๆ ท่านมีโพชฌงค์อันปรารถนาแล้ว บริบูรณ์หาปริมาณมิได้ เมื่อตั้งอยู่ก็รู้ว่าตั้งอยู่ เมื่อเคลื่อนไปก็รู้ว่าเคลื่อนไปเพราะสิ่งใดเป็นปัจจัย และได้เปรียบเทียบให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่าการอบรมโพชฌงค์ให้บริบูรณ์มีความแคล่วคล่องชำนาญานู ก็เปรียบเหมือนพระราชานหรือราชมหาดำมาศย์ มีหีบผ้าที่เต็มไปด้วยผ้าสีต่าง ๆ เมื่อประสงค์จะนุ่งหม้อผ้าชุดใด ๆ ในเวลาเช้า เย็น หรือเย็น ก็นุ่งหม้อผ้าชุดนั้น ๆ ได้ ท่านก็เช่นเดียวกัน ประสงค์จะอยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อใด ๆ ในเวลา เช้า เย็น หรือเย็น ก็อยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อนั้น ๆ

¹ สยามรัฐสส เติบิกกั, สุตตนตปิฎก สงยุตตนิกายสส มหาวารวคโค, พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2502), 19 : 102 - 104.

² ดู ภาคผนวก ค. ตอนอธิบายศัพท์ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้, หน้า 200.

9) แสดงธรรมเรื่องความเสื่อมและความไม่เสื่อมของภิกษุและภิกษุณี¹

พระสารีบุตรแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ผู้ที่จะเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม พิจารณาธรรม 4 ประการในตน คือ ความเป็นผู้มีราคะ โทสะ และโมหะอย่างรุนแรง และไม่มีปัญญาจักขุค้ำเนินไปในฐานะและอฐานะอันลึกซึ้ง ฐานะ คือสิ่งที่ควร อฐานะ คือสิ่งที่ไม่ควร พึงแน่ใจได้ว่า คนย่อมเสื่อมจากกุศลธรรมทั้งหลาย ในทางตรงกันข้าม ผู้ที่จะเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม ถ้าเป็นผู้มีธรรม 4 ประการในตน คือ ความเป็นผู้มี ราคะ โทสะ และโมหะเบาบาง และมีปัญญาจักขุค้ำเนินไปในฐานะและอฐานะอันลึกซึ้ง พึงแน่ใจได้ว่า คนไม่เสื่อมจากกุศลธรรมทั้งหลาย พระสารีบุตรได้กล่าวสอนภิกษุทั้งหลายด้วยธรรม 4 ประการนี้โดยอ้างว่า พระพุทธเจ้าได้สอนไว้ดังนี้

10) แสดงธรรมเรื่องความฉลาดในวารจิตของคน² พระสารีบุตรอยู่ ณ พระ-

วิหารเชตวัน ได้เรียกภิกษุมาแล้วแสดงธรรมเรื่องความในวารจิตของคนว่า ถ้าภิกษุเป็นผู้ไม่ฉลาดในวารจิตของผู้อื่น ก็ควรเป็นผู้ฉลาดในวารจิตของตน โดยพิจารณาว่าคนมีสิ่งเหล่านี้หรือไม่ คือเป็นผู้มีอกิธมาอยู่ หรือเป็นผู้ไม่มีอกิธมาอยู่ เป็นผู้มีจิตพยายามหาอยู่หรือไม่ เป็นผู้มีดินมิทระ หรือปราศจากดินมิทระ

¹ สยามรัฐสส เท ปีกัก, สุตตบทปิฎกเถ องคฤตรนิกายสส จตถกนิปาโต,

พิมพ์ครั้งที่ 2. (พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2502), 21 : 193.

² สยามรัฐสส เท ปีกัก, สุตตบทปิฎกเถ องคฤตรนิกายสส สก-เอกาทสกนิปาตา,

พิมพ์ครั้งที่ 2. (พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2501), 24 : 99 -101.

เป็นผู้ฟุ้งซ่านหรือไม่ฟุ้งซ่าน เป็นผู้มีความสงสัย หรือไม่มีความสงสัย เป็นผู้มีความโกรธ
หรือไม่มีความโกรธ เป็นผู้มึนจิตเศร้าหมองหรือไม่เศร้าหมอง เป็นผู้มึนกายอันปรารถนาแรงกล้า
หรือไม่ เป็นผู้เกียจคร้าน หรือเป็นผู้ปรารถนาความเพียร เป็นผู้มึนจิตตั้งมั่น หรือเป็นผู้มึนจิต
ไม่ตั้งมั่น พระสารีบุตรได้กล่าวว่า การพิจารณาอย่างนี้ย่อมจะมีอุปการะในกุศลธรรมทั้งหลาย
และถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ว่าตนมีสิ่งที่เป็นบาปอกุศลทั้งหลายมีอภิชาเป็นต้นตั้งกล่าวแล้ว
ภิกษุนั้นก็ควรทำความฉันทะ ความพยายาม ความอุทสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ทอดย
สติและสัมปชัญญะ ให้มีประมาณยิ่ง เพื่อละกรรมที่เป็นบาปอกุศลทั้งหลายเหล่านั้น ในทาง
ตรงกันข้าม ถ้าภิกษุเมื่อพิจารณาอยู่ว่าตนไม่มีสิ่งที่เป็นบาปอกุศลธรรมทั้งหลาย ดำรงอยู่
ในกุศลธรรมทั้งหลาย ภิกษุนั้นก็ควรตั้งอยู่ในกุศลธรรมทั้งหลายเหล่านั้น แล้วพึงทำความเพียร
พยายามเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายให้ยิ่งขึ้นไป

11) สนทนาเรื่องวิสุทธิ 7 กับพระปุลณมันตานีบุตร¹ พระสารีบุตรอยู่ ณ
พระเวฬุวัน ได้ทราบเกี่ยวกับคุณของพระปุลณมันตานีบุตรจากภิกษุชาวชาคิณมิที่เข้ามาเฝ้าพระ
พุทธเจ้า พระสารีบุตรประสงค์จะพบและสนทนาคำย จึงได้ติดตามพระปุลณมันตานีบุตรไปยัง
ป่าอันธวัน และได้เข้าไปสนทนากับพระปุลณมันตานีบุตรในเวลาเย็น พระสารีบุตรได้ถาม
พระปุลณมันตานีบุตรที่ละชื่อว่า ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อ สี้ลวิสุทธิ จิตวิสุทธิ ทิฐิวินัยวิสุทธิ กังขา
วิตรณวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ และเพื่อญาณทัสสนวิสุทธิหรือ
พระปุลณมันตานีบุตรได้ตอบปฏิเสธทุกข้อ พระสารีบุตรจึงถามพระปุลณมันตานีบุตรว่าประพฤติ
พรหมจรรย์เพื่ออะไร พระปุลณมันตานีบุตรตอบว่า ท่านประพฤติพรหมจรรย์เพื่ออนุปาทาปรินิพพาน
พระสารีบุตรจึงถามวิสุทธิ 7 นั้น ที่ละข้อ ๆ ว่าเป็นอนุปาทาปรินิพพานหรือ พระปุลณ
มันตานีบุตรก็ได้ตอบปฏิเสธว่า ไม่ใช่ทุกข้อ พระสารีบุตรจึงถามว่าที่นอกเหนือไปจาก
วิสุทธิ 7 หรือเป็นอนุปาทาปรินิพพาน พระปุลณมันตานีบุตรก็ได้ตอบปฏิเสธเช่นกัน พระสารีบุตร
จึงกล่าวว่า ท่านถามว่า วิสุทธิ 7 เป็นอนุปาทาปรินิพพาน หรือที่นอกเหนือไปจากวิสุทธิ 7

¹ สุยามรรณูตส เตปิภิกโก, สุตตนตปิฎเก มชฌิมนิกายสส มลปณณาสกั, 12 :

เป็นอนุปาทานปรินิพพาน พระปุดมมันตานีบุตรก็ตอบปฏิเสธทุกอย่าง เมื่อเป็นเช่นนี้จะพึงทราบเพื่อความนั้นได้อย่างไร พระปุดมมันตานีบุตรกล่าวว่า ถ้าพระพุทธเจ้าจะทรงบัญญัติวิสุทธิแต่ละอย่าง ๆ เช่นศีลวิสุทธิเป็นต้น ว่าเป็นอนุปาทาปรินิพพาน ก็ชื่อว่าทรงบัญญัติธรรมที่ยังมีอุปาทานว่าเป็นอนุปาทานปรินิพพานและถ้าหากธรรมอื่นนอกจากวิสุทธิ 7 เป็นอนุปาทาปรินิพพานแล้ว บุคคลก็จะชื่อว่าปรินิพพาน เพราะบุคคลไม่มีวิสุทธิทั้ง 7 นี้ ต่อจากนั้นพระปุดมมันตานีบุตรก็อุปมาให้พระสารีบุตรฟังอย่างละเอียด เปรียบได้กับการขึ้นรถ 7 ชนิด รถแต่ละชนิดนั้นก็เป็นโยบายชนแตกต่างกันและกันต่อเนื่องกันไปเหมือนลูกโซ่ วิสุทธิทั้ง 7 อย่างก็เช่นเดียวกัน ศีลวิสุทธิ เป็นนโยบายชนแก่จिवิวิสุทธิ จिवิวิสุทธิเป็นนโยบายชนแก่ทิววิสุทธิ ทิววิสุทธิเป็นนโยบายชนแก่กิงขาวิตรณวิสุทธิ กิงขาวิตรณวิสุทธิเป็นนโยบายชนแก่มคคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ มคคคามัคคญาณวิสุทธิเป็นนโยบายชนแก่ปฏิปาชาญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิปาชาญาณทัสสนวิสุทธิเป็นนโยบายชนแก่ญาณทัสสนวิสุทธิ ญาณทัสสนวิสุทธิเป็นนโยบายชนแก่อนุปาทาปรินิพพาน พระเถระทั้งสองได้สนทนากันดังกล่าวดังที่ยังมีไคทราบชื่อกัน พระสารีบุตรจึงได้ถามชื่อพระปุดมมันตานีบุตรก่อน และได้กล่าวขกของพระปุดมมันตานีบุตรว่า เป็นบุคคลเลือกเฟ้นธรรมมากแล้วแก่ความปัญญาอันลึกซึ้ง ตามเป็ยงอย่างของพระสาวกผู้ใกล้ชิดแล้ว รู้ทั่วถึงคำสอนของพระศาสดาโดยถ่องแท้ และเป็นลาภของผู้ที่เฝ้าพบเห็นไค้หนึ่งใกล้พระปุดมมันตานีบุตร เมื่อพระสารีบุตรได้กล่าวขกของพระปุดมมันตานีบุตรนั้น พระปุดมมันตานีบุตรยังไม่ทราบวากำลังสนทนากับพระสารีบุตร กรันทราบว่าเป็นพระสารีบุตร พระปุดมมันตานีบุตรจึงกล่าวว่า ท่านไม่ทราบเลยวากำลังสนทนากับพระสารีบุตรผู้เป็นพระอัครสาวกผู้ทรงคุณคล้ายพระศาสดา พระปุดมมันตานีบุตรได้กล่าวขกของสติปัญญาอันลึกซึ้งของพระสารีบุตร และกล่าวสรรเสริญคุณของพระสารีบุตร เช่นเดียวกับที่พระสารีบุตรกล่าวสรรเสริญคุณของท่าน

การสนทนาธรรมระหว่างพระสารีบุตรกับพระปุดมมันตานีบุตร นอกจากเป็นการแสดงให้เห็นถึงสติปัญญาในการตั้งปัญหาธรรมและการกล่าวแก้ปัญหารวมของท่านทั้งสองแล้ว ย่อมจะเป็นประโยชน์ในการเผยแพร่วัฒนธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ทำให้ผู้ที่ไค้ทราบและไค้รู้เรื่องราวที่ท่านทั้งสองได้สนทนากันเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คึ่ยิ่งขึ้น นับเป็นส่วนหนึ่งของการเผยแพร่วัฒนธรรมพระพุทธศาสนาและทำให้พระพุทธศาสนาเจริญ

รุ่งเรืองแพร่หลายเช่นเดียวกัน

12) สนทนาปัญหาธรรมกับพระมหาโกฏฐิกะ¹ พระมหาโกฏฐิกะได้เข้าไปหาพระสารีบุตรและได้สนทนาปัญหาธรรมกันทำนองเทศนาปุจฉาวิสัชนา คือพระมหาโกฏฐิกะเป็นฝ่ายปุจฉา พระสารีบุตรเป็นฝ่ายวิสัชนา ธรรมที่ปุจฉาวิสัชนากันเป็นธรรมชั้นสูงที่อบรมสั่งสอนเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน ธรรมต่าง ๆ ที่พระมหาโกฏฐิกะและพระสารีบุตรถามตอบกัน เช่น ลักษณะของปัญญาและปัญญาหราม เรื่องอริยสัจ 4 เรื่องขันธ 5 แจกแจงลักษณะของขันธ 5 อย่างละเอียด เปรียบเทียบปัญญากับวิญญาณ เปรียบเทียบ เวทนา สัญญา และวิญญาณ ว่ามีลักษณะคล้ายกัน แต่ก็มีกิจที่ควรทำต่างกัน เช่น ปัญญาควรเจริญหรือทำให้เกิดมีขึ้น วิญญาณควรกำหนดรู้ สนทนาเกี่ยวกับรูปฌาน อรูปฌาน เกี่ยวกับภพ ความเกิดในภพใหม่ในอนาคตจะมีได้หรือไม่ได้อย่างไร พระสารีบุตรได้กล่าวว่า ความเกิดในภพใหม่มีได้เพราะความยินดีในอารมณ์นั้น ๆ ของเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องปิดบัง มีตัณหาเป็นเครื่องผูกไว้ ความเกิดในภพใหม่ไม่มีเพราะความสิ้นอวิชชา ความเกิดขึ้นแห่งวิชชา และความดับตัณหา สนทนาเกี่ยวกับเจโตวิมุติ อินทรีย์ 5 อายุ สังขาร และไออุ่น ลักษณะของการตายจะปรากฏเมื่ออายุ ไออุ่น และวิญญาณละจากกายไป เปรียบเทียบลักษณะของผู้ตายกับผู้เข้าสัญญาเวทิตถิโรธ คือ คนตาย กายสังขาร วจีสังขมร จิตสังขาร ดับระงับไป อายุหมดสิ้น ไม่มีไออุ่น อินทรีย์แตกทำลาย ส่วนผู้เข้าสัญญาเวทิตถิโรธ กายสังขาร วจีสังขาร และจิตสังขารดับระงับไป แต่อายุยังไม่หมดสิ้น ยังมีไออุ่น มีอินทรีย์ดวงใส นอกจากนี้พระสารีบุตรและพระมหาโกฏฐิกะได้สนทนาเกี่ยวกับการเจริญพรหมวิหารธรรม 4 ประการ ลักษณะของพระชินาสพ เป็นต้น

การที่พระสารีบุตรและพระมหาโกฏฐิกะสนทนาธรรมกันมีลักษณะคล้ายกับการเทศนาปุจฉาวิสัชนา เป็นการอธิบายธรรมเพื่อให้ผู้ฟังได้มีความรู้ความเข้าใจ ตามปกติในสำนักพระสารีบุตรจะมีภิกษุสามเณรที่เป็นศิษย์ของท่านเป็นจำนวนมาก หรือมีบุคคลอื่น ๆ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 536 - 546.

เข้าไปหาท่านอยู่เสมอ แม้ในพระไตรปิฎกมิได้บอกไว้ว่าขณะที่พระสารีบุตรสนทนาธรรมกับพระมหาโกฏฐิเกะนั้น มีใครฟังอยู่ด้วย แต่พอจะคาดคะเนได้ว่า จะต้องมิใช่อื่นฟังอยู่ด้วย และผู้ที่ฟังอยู่นั้นย่อมจะได้รับประโยชน์จากการสนทนาของท่านทั้งสองอย่างแน่นอน หรือผู้ที่มิได้ฟังอยู่ด้วยในขณะที่ท่านทั้งสองสนทนากัน แต่มาทราบทีหลังว่าท่านทั้งสองได้สนทนากันถึงธรรมนั้น ๆ ว่าเป็นอย่างไร ก็ย่อมจะได้รับประโยชน์เช่นเดียวกัน ฉะนั้นการสนทนาธรรมจึงมีประโยชน์ในแง่ของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยเช่นเดียวกัน

13) สนทนาเรื่องการเกิดอีกหรือไม่เกิดอีกกับพระมหาโกฏฐิเก¹ พระสารีบุตรกับพระมหาโกฏฐิเกได้สนทนาเรื่องนี้กันที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี พระสารีบุตรได้ทูลพระมหาโกฏฐิเกว่า ปัญหาที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์ และเหตุที่ไม่ทรงพยากรณ์ก็เพราะคำว่าเกิดหรือไม่เกิดนั้น หมายถึงรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ความเห็นว่าเป็นจริงหรือไม่เกิดนั้น ย่อมเกิดมีแก่บุคคลผู้ไม่รู้เห็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ตามความเป็นจริงไม่รู้เห็นเหตุเกิด ไม่รู้เห็นความดับ ไม่รู้เห็นปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งชั้นที่ 5 ดังกล่าวตามความเป็นจริง แต่ความเห็นว่าเป็นจริงหรือไม่เกิดย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้รู้เห็นชั้นที่ 5 ตามความเป็นจริง รู้เหตุเกิด รู้ความดับ รู้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งชั้นที่ 5 เหล่านั้นตามความเป็นจริง พระสารีบุตรได้กล่าวต่อไปว่า การเกิดอีกหรือไม่เกิดอีกนั้นย่อมมีแก่บุคคลผู้ยังมีความกำหนัด รักใคร่ พอใจ ความกระหาย ความเร่าร้อน ความทะยานอยาก ในชั้นที่ 5 เหล่านั้น ความเห็นดังกล่าวย่อมไม่เกิดมีแก่ผู้ที่ปราศจากความกำหนัด รักใคร่ พอใจ ความกระหาย ความเร่าร้อน ความทะยานอยากในชั้นที่ 5 เหล่านั้น และเพราะเหตุตามที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยให้พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์ปัญหาเรื่องการเกิดอีกหรือไม่เกิดอีก เมื่อพระสารีบุตรทูลพระมหาโกฏฐิเกดังกล่าวแล้ว ต่อมาพระสารีบุตรได้ไปเยี่ยมพระมหาโกฏฐิเกและได้สนทนากันถึงเรื่องนี้อีก แต่คราวนี้

¹ สยามรัฐสส เติปิฎก, สุตตนปิฎก สังยุตตนิกายสส สหายตนวคโค,

พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2503), 18 : 470-475.

พระสารีบุตรเป็นฝ่ายถาม พระมหาโกฏฐิตะเป็นฝ่ายตอบ สรุปใจความได้ว่าความเห็น
ดังกล่าวจะเกิดขึ้นแก่ผู้ที่ยังไม่หมกมุ่นเลศคัมภ์หาอุปาทาน และความเห็นที่ว่าตายแล้วเกิดอีก
หรือไม่เกิดอีกย่อมจะไม่มีแก่ท่านผู้บรรลุพระอรหัตแล้ว เพราะท่านรู้เห็นภาวะธรรมทั้งหลาย
ตามความเป็นจริง

การสนทนากันของพระสารีบุตรและพระมหาโกฏฐิตะ เป็นส่วนหนึ่งเผยแผ่
ธรรมย่อมจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ใดที่รู้เรื่องราวที่ท่านทั้งสองได้สนทนา ฉะนั้นจึงเป็นส่วนหนึ่ง
ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน

14) ตอบปัญหาพระมหาโกฏฐิตะ เรื่องการประพาศิขริ¹ พระมหา
โกฏฐิตะได้สนทนาและถามปัญหาพระสารีบุตรว่า บุคคลประพาศิขริในพระผู้มี
พระภาคเพื่อประโยชน์อะไร พระสารีบุตรได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการประพาศิขริ
ว่า สิ่งใดที่ยังไม่รู้ ไม่เห็น ไม่บรรลุ ไม่กระทำให้แจ้ง ไม่ตรัสรู้ การประพาศิขริ
ก็เพื่อรู้ เพื่อเห็น เพื่อบรรลุ เพราะกระทำให้แจ้ง เพื่อตรัสรู้ถึงนั้น คำว่าสิ่งนั้น ในที่นี้
หมายถึงอริยสัจ 4 ประการ

15) สนทนาเรื่องอินทรีย์ การบริโภคน้ำ และการทำความเพียร² ภิกษุ
รูปหนึ่งได้เข้าไปหาพระสารีบุตรที่พระเชตะวันและได้สนทนากัน ภิกษุรูปนั้นได้บอกพระสารีบุตร
ว่า สัตวิฬาริกของพระสารีบุตรได้ลาสิกขาบวชเสียแล้ว พระสารีบุตรได้กล่าวว่าผู้ที่ไม่
คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย ไม่รู้จักประมาณในการบริโภคน้ำ และไม่ประกอบความเพียร
ก็เป็นเช่นนั้นแหละ ส่วนผู้ที่คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย รู้จักประมาณในการบริโภคน้ำ
อาหาร และประกอบความเพียรจะไม่เป็นเช่นนั้น ย่อมจะประพาศิขริให้บริสุทธิ์
บริบูรณ์จนตลอดชีวิตได้ คำสอนของพระสารีบุตรเรื่องการบริโภคน้ำ ถือได้ว่าเป็นหลักหรือ

¹ สุยามภฏฐสส เตะปิฎก, สุตตนปิฎก เอกุคตนิทยสส สุตตก-อฏฐก-นวกนิปาตา,
พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2503), 23 : 396 - 399.

² สุยามภฏฐสส เตะปิฎก, สุตตนปิฎก เอกุคตนิทยสส สหายนวคโค,

หัวใจของการกินว่า กินเพื่ออะไร มีจุดมุ่งหมายอย่างไร พระสารีบุตรสอนว่า จงพิจารณา
ให้แยบคายเสียก่อนแล้วจึงกิน ไม่ใช่กินเพื่อเล่น กินเมื่อมีวเนนา กินเพื่อประคับคอง แต่
กินเพียงเพื่อให้ร่างกายดำรงอยู่ได้ เพื่อกำจัดความทิว เพื่อประพฤติกิพรมจรรย เพื่อชจัก
เวทนาเก่าและไม่ให้เกิดเวทนาใหม่ และเพื่อให้ร่างกายดำรงอยู่ไ้ยาวนาน เมื่อพิจารณาหลัก
การกินดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เข้ากันได้กับวิชาสุขศึกษาและโภชนาการ ฉะนั้นคำตอบของท่าน
จึงทันสมัยและยังใช้ได้ดีแม้ในสมัยปัจจุบัน

16) ตอบปัญหาของพระพุทธเจ้า เรื่องการเจริญอินทรีย์ 5¹ ภัณฑุอยู่ป่า

เป็นวัตรประมาณ 30 รูป มาเฝ้าพระพุทธเจ้าที่พระวิหารเชตวัน พระพุทธเจ้าทรงทราบ
อุปนิสัยพระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาญาณของภัณฑุเหล่านั้น ทรงประสงค์จะแสดงธรรมโดยการ
ถามปัญหา จึงตรัสเรียกพระสารีบุตรมาแล้วตรัสถามปัญหาเกี่ยวกับอินทรีย์ 5² กับพระ
สารีบุตรว่า พระสารีบุตร เชื่อหรือไม่ว่า อินทรีย์คือศรัทธาที่บุคคลเจริญแล้วทำให้มากแล้ว
ยอมบรลุถึงอมตะพระสารีบุตรได้ทูลตอบพระพุทธเจ้าว่า ท่านไม่เชื่อ แล้วทูลต่อไปว่า
อินทรีย์คือศรัทธานั้น บุคคลที่ไม่รู้ ไม่ไ้สัจจับ ไม่เห็น ไม่ทราบ ไม่ไ้ทำให้แจ้งด้วยปัญญา
ก็จะเชื่อต่อบุคคลอื่นในอินทรีย์ 5 นั้นว่า อินทรีย์คือศรัทธาที่บุคคลเจริญแล้วทำให้มากแล้ว
ยอมบรลุถึงอมตะ ภัณฑุทั้งหลายได้ฟังดังนั้นก็กล่าวหาพระสารีบุตรว่าตอบปัญหาด้วยการ
ถือผิด พระสารีบุตรไม่เชื่อพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงสดับคำของภัณฑุเหล่านั้นแล้ว
ทรงอธิบายความหมายปัญหารวมที่พระองค์ถามพระสารีบุตรว่า พระองค์หมายความว่าถึง
บุคคลผู้ไม่บรรมอินทรีย์ 5 คือ มีไ้บรรมอินทรีย์ให้ครบทั้ง 5 ไม่เจริญสมณะ และวิปัสสนา
ก็สามารถทำมรรคผลให้แจ้งมีอยู่ และพระสารีบุตรตอบว่า ท่านไม่เชื่อว่า ผู้กระทำมรรคผล
ให้แจ้งอย่างนั้นมีอยู่ พระสารีบุตรไม่เชื่อผลแห่งทานหรือไม่เชื่อผลแห่งกรรมก็ทำไม่ และ
ไม่เชื่อคุณของพระรัตนตรัยมีพระพุทธเจ้าเป็นค้ำก็ทำไม่ แต่พระสารีบุตรไม่เชื่อต่อบุคคลอื่น

¹ คัมภีร์พุทธทศปิณฑุ จตุคโค โภค. 4 : 76 - 78 .

² ดู ภาคผนวก ค. ตอนอธิบายศัพท์ในวิธานิพนธ์เล่มนี้, หน้า 202.

ในธรรม คือ ฉาน วิปัสสนา มรรค และผล ที่คนโง่บรรลุแล้ว เพราะฉะนั้นพระสารีบุตร จึงเป็นผู้ที่ใคร ๆ ไม่ควรติเตียน จากข้อความตอนนี้ จะเห็นได้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ไม่ได้สอนให้เชื่อผู้อื่น แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ไม่ต้องเชื่อ ถ้าผู้ใดปฏิบัติธรรมบรรลุธรรมแล้ว ก็จะทำให้เกิดความรู้ที่ถูกต้องขึ้นเอง และเชื่อการตรัสรู้ของตนเองไม่ต้องเชื่อตามผู้อื่น พระพุทธเจ้าได้แสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายต่อไปว่า ผู้ที่ไม่เชื่อง่าย มีปกติรู้พระนิพพานอัน บังคับปรุงแต่งไม่ได้ คัดที่ถือ คือ วัฏสงสารได้แล้ว เป็นผู้กำจัดโอกาสแห่งการบังเกิดขึ้น เพราะสิ้นเชื้อคืออกุศลกรรมและอกุศลกรรมหมดแล้ว คายความหวังเสียแล้ว เพราะได้ทำ กิจที่ควรทำควมมรรค 4 แล้ว เป็นผู้สูงสุดในบุรุษทั้งหลาย เพราะได้บรรลุโลกุตตรธรรม เมื่อพระพุทธเจ้าแสดงธรรมจบลง ภิกษุประมาณ 30 รูปนั้นบรรลุพระอรหัตผลพร้อมด้วย ปฏิสัมภิทาทั้งหลาย

เมื่อพิจารณาจากเรื่องนี้จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าตั้งพระทัยจะให้พระสารีบุตร เป็นองค์ประกอบในการแสดงธรรมของพระองค์แก่ภิกษุเหล่านั้น จึงกล่าวได้ว่า พระสารีบุตร เป็นผู้มีส่วนช่วยให้ภิกษุประมาณ 30 รูปนั้น เข้าใจธรรมที่พระองค์แสดงได้แจ่มแจ้งและ บรรลุพระอรหัตผล และนอกจากนี้พระธรรมเทศนายังได้มีประโยชน์แก่มหาชนอื่นด้วย

17) สนทนาเรื่องพระโศคาบันกับพระอานนท์และพระพุทธเจ้า พระสารีบุตร และพระอานนท์อยู่ที่พระวิหารเชตวัน ได้สนทนาเรื่องผู้ที่จะเป็นพระโศคาบันว่าจะต้อง ประกอบด้วยธรรมเท่าไร พระสารีบุตรได้ตอบพระอานนท์ว่า ผู้ที่จะเป็นพระโศคาบันต้อง ประกอบด้วยธรรม 4 ประการ คือ เป็นผู้มีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นผู้ประกอบด้วยศีลที่เป็นของพระอริยะเจ้า เป็นไปเพื่อสมาธิ ผู้ที่ประกอบด้วยธรรม 4 ประการเหล่านี้ พระพุทธเจ้าจึงจะทรงพยากรณ์ว่า เป็นพระ โศคาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้ที่จะตรัสรู้ในเบื้องต้นแน่นอน¹

¹ สยามภานุสุต เศปถิก, สุตตนตปิฎก สงยุตตนิกายสุต มหาวารวคโค,

ต่อมาพระสารีบุตรได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าได้ตรัสถามถึงองค์ประกอบที่จะให้บรรลุโสดมัตติผล พระสารีบุตรได้ตอบพระพุทธเจ้าว่า มี 4 ประการ คือ การคบสัตบุรุษ ฟังคำสั่งสอนของสัตบุรุษ กระทำไว้ในใจโดยอุบายที่ชอบ และปฏิบัติกรรมสมควรแก่กรรม พระสารีบุตรได้ตอบพระพุทธเจ้าอีกว่า ที่เรียกว่าพระโสดมัตติคือ ผู้ที่ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ 8¹

การสนทนาธรรมดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาและเผยแพร่ธรรมย่อมจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจหลักธรรมทางพุทธศาสนาโดยทั่วไป

18) อธิบายความของเสตัพพาเสวิตัพพสุทธอรรถพิสคาร² พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ทรงแสดงเสตัพพาเสวิตัพพสุตฺร คือธรรมที่ควรเสพและไม่ควรเสพแก่ภิกษุหลาย ธรรมต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าแสดง คือ

1. ความประพฤติทางกาย
2. ความประพฤติทางวาจา
3. ความประพฤติทางใจ
4. ความเกิดขึ้นแห่งจิต
5. ความไค้สัญญา
6. ความไค้ทิวริ
7. ความไค้ฉัตถภาพ
8. - 13. รูป เสียง กลิ่น รส โณภูริัพพะ ธรรมารมณั ทิวริไค้ทวย ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
14. - 21. จิวร บิดชบาท เสนาสนะ บาน นิคม ชนบท นคร บุคคล

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 434 - 435.

² สยามภวจุสสุส เทปิกัก, สุตตุนตปิฎเก มชฌิมนิกายสุส อปริปณาสกั, พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร : โรงพิมพ์มหาภฏราชวิทยาลัย, 2499), 14 : 145-165

พระพุทธเจ้าแสดงธรรมทั้ง 21 ประเภทนี้โดยย่อว่า แต่ละประเภทแบ่งออกเป็น 2 อย่างคือ ที่ควรเสพและไม่ควรเสพ พระสารีบุตรได้ทูลพระพุทธเจ้าว่า ท่านทราบความหมายโดยพิสดารของธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดงโดยย่อนั้น ต่อจากนั้นพระสารีบุตรได้แสดงความหมายของธรรมทั้ง 21 ประเภทนั้น ธรรมที่ไม่ควรเสพได้แก่ธรรมทั้ง 21 ประเภทนั้น ที่บุคคลเสพแล้วทำให้กุศลธรรมเพิ่มพูนยิ่งขึ้น และทำให้กุศลธรรมเสื่อมสูญไป ธรรมที่ควรเสพได้แก่ ธรรมทั้ง 21 ประเภทนั้น ที่บุคคลเสพแล้ว กุศลธรรมเสื่อมสูญไป กุศลธรรมเพิ่มพูนยิ่งขึ้น

พระสารีบุตรได้อธิบายต่อไปว่าความประพฤติทางกายที่ทำให้กุศลธรรมเพิ่มพูนยิ่งขึ้น กุศลธรรมเสื่อมสูญไป ได้แก่บุคคลผู้มักฆ่าสัตว์ เป็นคนเหี้ยมโหด มือเปื้อนเลือด หมกมุ่นในการประหัตประหาร ไม่เมตตากรุณาต่อเหล่าสัตว์ มักถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ มักประพฤตินิโคตในกาม ละเมิดจารีตประเพณี หนีงที่บิดารักษา มารดา รักษา หนีงที่ทั้งบิดาและมารดา รักษา พี่ชายรักษา พี่สาวรักษา ญาติรักษา หนีงมีสามี หนีงมีสินไหมคิดตัว หนีงที่อยู่ชายหมั้นไว้ ส่วนความประพฤติทางกายที่ทำให้กุศลธรรมเสื่อมสูญไป กุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น มีนัยตรงกันข้ามกับที่กล่าวมาแล้ว

ความประพฤติทางวาจาที่ทำให้กุศลธรรมเพิ่มพูนยิ่งขึ้น กุศลธรรมเสื่อมสูญไป ได้แก่บุคคลผู้มักพูดเท็จ เช่น ถ้าเป็นพยานเมื่อถูกถาม ถ้าไม่รู้ก็บอกวาทู ถ้ารู้ก็บอกว่าไม่รู้ ไม่เห็นบอกว่าเป็น เห็นอยู่บอกว่าเป็น พูดเท็จทั้ง ๆ ที่รู้จริง เพราะเหตุคน เพราะเหตุคนอื่น หรือเพราะเห็นแก่อามิสเล็กน้อย เป็นผู้พูดส่อเสียดนำความจากฝ่ายโน้นมาบอกฝ่ายนี้ เพื่อทำลายฝ่ายโน้น นำความของฝ่ายนี้ไปบอกฝ่ายโน้น เพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือเมื่อเขาพร้อมเพียงสามัคคีกันก็พูดยุยงให้แตกกันเสีย หรือเมื่อเขาแตกกันแล้วก็ช่วยส่งเสริมให้แตกกันยิ่งขึ้น ชอบให้เกิดการแบ่งแยกเป็นกลุ่มเป็นพวก กล่าวถ้อยคำสนับสนุนทำให้เป็นพรรคเป็นพวก กล่าววาจาที่มีโทษหยาบคาย เบียดรอนชาติใจผู้อื่น ก่อให้เกิดความโกรธ ไม่เป็นไปเพื่อสมาธิ เป็นผู้เจรจาเพื่อเจ้อ พูดไม่ถูกกาละ พูดไม่จริง พูดไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นธรรม ไม่เป็นวินัย พูดไม่มีหลักฐาน ไม่มีที่อ้างอิง ไม่มีขอบเขต ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนความประพฤติทางวาจาที่ทำให้กุศลธรรมเสื่อมสูญไป กุศลธรรมเพิ่มพูนยิ่งขึ้นมีนัยตรงกันข้ามกับ

ที่กล่าวมาแล้ว

ความประพฤติดังใจที่ทำให้กุศลธรรมเพิ่มพูนยิ่งขึ้น กุศลธรรมเสื่อมสูญไป ได้แก่บุคคลผู้มากด้วยอกิฆา เป็นผู้มีความโลภอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตพยายาม มีความคำริอันชั่วร้าย ประารถนาให้ผู้อื่นถูกทำลาย ให้พินาศนิมหาย ให้ถูกฆ่า ส่วนความประพฤติดังใจที่ทำให้กุศลธรรมเสื่อมสูญไป กุศลธรรมเพิ่มพูนยิ่งขึ้น มีนัยตรงกันข้ามกับที่กล่าวมาแล้วคือ มีความปรารถนาอย่าให้ผู้อื่นถูกเบียดเบียน อย่าให้มีทุกข์มีแต่สุขรักษาคนให้พ้นภัย

ข้อ 4. และ 5. ความเกิดขึ้นแห่งจิตและความไต่สัญญา มีลักษณะคล้ายกับความประพฤติดังใจ

ความไต่รู้ที่ทำให้กุศลธรรมเพิ่มพูนยิ่งขึ้น กุศลธรรมเสื่อมสูญไป ได้แก่บุคคลผู้มีความเห็นว่า ทานที่ให้แล้ว ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล ผลของการทำคือทำชั่วไม่มี โลกนี้และโลกหน้าไม่มี บิคาและมารคาไม่มี สัตว์ที่เป็นอุปปาติกะไม่มีสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ผู้รู้อย่างตนเอง แล้วประกาศโลกนี้และโลกหน้าให้แจ่มแจ้งไม่มีส่วนความไต่รู้ที่ทำให้กุศลธรรมเสื่อมสูญไป กุศลธรรมเพิ่มพูนยิ่งขึ้นมีนัยตรงกันข้ามกับที่กล่าวมาแล้วนี้

ความได้อัศภาพที่ทำให้กุศลธรรมเพิ่มพูนยิ่งขึ้นกุศลธรรมเสื่อมสูญไป ได้แก่บุคคลผู้เกิดมามีอัศภาพภพพร่องไม่สมประกอบ ความได้อัศภาพที่ทำให้กุศลธรรมเสื่อมสูญไป กุศลธรรมเพิ่มพูนยิ่งขึ้นได้แก่ บุคคลผู้เกิดมาได้อัศภาพไม่บกพร่อง สมประกอบ

8. - 13. รูป เสียง กลิ่น รส โยณัฐัพพะ ธรรมารมณ์ ที่รู้ได้ด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่ทำให้กุศลธรรมเพิ่มพูนยิ่งขึ้น กุศลธรรมเสื่อมสูญไป และที่ทำให้กุศลธรรมเสื่อมสูญไป กุศลธรรมเพิ่มพูนยิ่งขึ้น

14. - 21. จีวร บิดตบาค เสนาสนะ บ้าน นิคม ชนบท นคร บุคคล ที่ทำให้
อุกฤษฏธรรมเพิ่มพูนยิ่งขึ้น กุศลธรรมเสื่อมสูญไป และที่ทำให้อุกฤษฏธรรมเสื่อมสูญไป กุศลธรรม
เพิ่มพูนยิ่งขึ้น

พระสารีบุตรได้อธิบายขยายความธรรมทั้ง 21 ประเภท ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้
โดยย่อว่า แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือส่วนที่ควรเสพและส่วนที่ไม่ควรเสพ สรุปใจความ
ได้ว่า ส่วนที่ควรเสพได้แก่ส่วนที่เสพแล้วทำให้อุกฤษฏธรรมเสื่อมสูญไป กุศลธรรมเจริญเพิ่ม
พูนยิ่งขึ้น ส่วนที่ไม่ควรเสพได้แก่ ส่วนที่เสพแล้วทำให้อุกฤษฏธรรมเพิ่มพูนยิ่งขึ้น กุศลธรรม
เสื่อมสูญไป เมื่อพระสารีบุตรได้อธิบายธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้โดยย่อให้พิสดาร
พระพุทธเจ้าตรัสว่าพระสารีบุตร เข้าใจถูกต้องแล้ว

19) ทูลถามปัญหาพระพุทธเจ้าเพื่อประโยชน์แก่อภิกษุทั้งหลาย ในการ
เผยแพรพระพุทธศาสนาและธรรมะนอกจากพระสารีบุตรก็ใช้วิธีการต่าง ๆ ดังกล่าว
มาแล้ว ในบางครั้งพระสารีบุตรก็ใช้วิธีการทูลถามปัญหา เพื่อให้พระพุทธเจ้าทรงแสดง
ธรรมที่จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่กำลังฟังอยู่ในที่ประชุม นั้น ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างนี้ มี
ภิกษุประมาณ 30 รูป เข้ามาเฝ้าพระพุทธเจ้าที่พระเชตะวัน พระสารีบุตรทราบอุปนิสัย
แห่งพระอรหัตตผลของภิกษุเหล่านั้น จึงได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าด้วยและได้ทูลถามปัญหา
ว่า ธรรมทั้งหลายที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ธรรม 2 ประการคืออะไร พระพุทธเจ้าจึงได้
ตรัสเรื่องสมณะและวิภัสสนาว่าเป็นธรรม 2 ประการ และก่อนจบเทศนาได้ตรัสถามว่า

"เมื่อใด พรหมณ์เป็นผู้ถึงฝั่งในธรรมทั้ง 2 เมื่อนั้นกิเลสเครื่องประกอบจิต
ทั้งปวงของพรหมณ์ผู้นั้นย่อมหมดไป"

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสเทศนาแกปัญหาของพระสารีบุตรจบ ภิกษุ 30 รูปก็บรรลุ
พระอรหัตตผล¹

¹อุทฺตมปทฺทฺรคถาย อฏฺฐโม ภาค. พิมพ์ครั้งที่ 15 (พระนคร : โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2501), 8 : 104 - 105.

จากเรื่องนี้แม่พระสารีบุตรจะไม่ได้แสดงธรรมแก่ภิกษุ 30 รูปนั่นเอง แต่พระ
สารีบุตร เป็นผู้มีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้ภิกษุเหล่านั้นได้บรรลุพระอรหัตผล

อีกตัวอย่างหนึ่งเกี่ยวกับแสดงธรรมโดยพิสดารของพระสารีบุตร คือเรื่องอตุล-
อุบาสก ชาวกรุงสาวัตถีกับอุบาสกผู้เป็นบริวาร 500 คน ไปพระวิหารเชตวันได้เข้าไป
ยังสำนักของพระเวทเดระเพื่อจะฟังธรรม แต่พระเวทเดระมิได้แสดงธรรมอะไร
อตุลอุบาสกนั้นโกรธพระเวทเดระจึงได้เข้าไปยังสำนักพระสารีบุตร ได้บอกความประสงค์
ของตนและเล่าเรื่องราวในวันเฝ้าทราบ พระสารีบุตรจึงได้แสดงอภิธรรมทีถา อธิบายแจ่มแจ้ง
อย่างละเอียดมากมาย แต่การแสดงอภิธรรมอย่างละเอียดครั้งนั้น อตุลอุบาสกก็ไม่พอใจ
โกรธพระสารีบุตรว่า แสดงอภิธรรมซึ่งลึกซึ้งยิ่งนัก และเขามองไม่เห็นว่าเป็นว่าอภิธรรมจะมี
ประโยชน์อะไรแก่เขา อตุลอุบาสกกับบริวาร 500 คนจึงไปยังสำนักพระอานนท์
พระอานนท์ก็ได้แสดงธรรมแก่อตุลอุบาสกกับบริวารแต่เพียง ลึกน้อยและอธิบายให้
เข้าใจง่าย อุบาสกเหล่านั้นก็โกรธพระอานนท์อีก ทว่าพระอานนท์แสดงธรรมน้อยเกินไป
จึงพากันไปยังสำนักพระศาสดา พระศาสดาจึงทรงแสดงธรรมโปรดอุบาสกเหล่านั้นจนได้
บรรลุโสดาปัตติผลหมกทั้ง 500 คน¹

¹ ฉนเปทฺทกถาย ญฺโร ภาโค, 6 : 178 - 191.

การปฏิบัติงานพระศาสนาของพระโมคคัลลาน

การเผยแผรพระพุทธศาสนา

พระโมคคัลลานเป็นผู้มีบทบาทในการเผยแผรพระพุทธศาสนาอย่างไร ผู้เขียนจะศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับบุคคลที่พระโมคคัลลานได้เผยแผรพระพุทธศาสนาแล้วสรุปให้ทราบถึงวิธีการที่ใช้ในการเผยแผรพระพุทธศาสนา

1. ประเภทบุคคลทั่วไป

1) ชักนำโกสิยเศรษฐีผู้ตระหนี่ให้ถวายทานและฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า
จนได้บรรลุโสดาปัตติผล พระพุทธเจ้าเมื่อประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ในเวลาใกล้รุ่งทรงออกจากสมาบัติได้ทรงพิจารณาเห็นอุบิสัยโสดาปัตติผลของเศรษฐีกับภรรยาของเขา จึงตรัสเรียกพระโมคคัลลานมาแต่เช้าตรู่แล้วตรัสแก่พระโมคคัลลานว่า ในสังกรนิคมไม่ไกลจากกรุงราชคฤห์ โกสิยเศรษฐีให้ภรรยาทอดขนมเบื้องบนปราสาทชั้นที่ 7 เพราะความตระหนี่กลัวจะต้องให้ขนมเบื้องแก่บุคคลอื่นที่เห็นคนกำลังกินขนมเบื้องอยู่ พระพุทธเจ้ารับสั่งพระโมคคัลลานให้ไปทีนั้น ชักนำเศรษฐีและภรรยาให้นำอาหารมาถวายพระพุทธองค์กับภิกษุ 500 รูป ที่พระวิหารเชตวัน ตามเรื่องกล่าวว่า พระโมคคัลลานใช้อุทชิปฎิหารีย์ไปยืนอยู่ที่ของหน้าตางปราสาท พอเศรษฐีเห็นพระโมคคัลลานเข้าก็ตกใจ เพราะเศรษฐีคิดว่าที่เขาขึ้นไปทอดขนมเบื้องกินบนปราสาทชั้นที่ 7 ก็เพราะกลัวบุคคลประเภทนี้ ในตอนแรกเศรษฐีนั้นไม่ต้องการจะถวายขนมแก่พระโมคคัลลาน แต่พระโมคคัลลานใช้อุทชิปฎิหารีย์ จนเศรษฐีให้ถวายขนมแก่พระโมคคัลลาน พระโมคคัลลานได้แสดงธรรมแก่เศรษฐีและภรรยาพรรณานาคคุณพระรัตนตรัย ผลของการบูชาและการให้ทานจนเศรษฐีและภรรยาเลื่อมใสพระโมคคัลลานนิมนต์ให้หนึ่งฉัน พระโมคคัลลานจึงบอกเศรษฐีว่า พระพุทธเจ้ากับภิกษุ 500 รูป ประทับนั่งในพระวิหารเชตวันเพื่อจะเสวยขนม ถ้าท่านเศรษฐีมีความพอใจ ท่านจงให้ภรรยานำเอาขนมและสิ่งของอื่นไปสู่สำนักพระพุทธเจ้า เศรษฐีและภรรยาได้ทำตามทีพระโมคคัลลานบอก ได้นำขนมและสิ่งของอื่นไปถวาย -

พระพุทธเจ้ากับภิกษุสงฆ์ ในเวลาฉันเสร็จพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมอนุโมทนาการถวายทานของเศรษฐีและภรรยา เมื่อจบการอนุโมทนาเศรษฐีและภรรยาได้บรรลุโศคา-ปัตติผล ต่อจากนั้นเศรษฐีนั้นก็ไต่บริจาทพยทำบุญกุศลในพระพุทธศาสนาเสมอเป็นประจำ¹

เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า พระโมคคัลลาน์เป็นผู้ที่มีความสามารถมากที่ชักนำเศรษฐีซึ่งมีทรัพย์สมบัติประมาณ 300 ล้านกษาปณ์แต่มีความตระหนี่ที่สุด ไม่ให้อะไร ๆ แก่ใคร ๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้และภรรยาหรือสมณะพราหมณ์ทั้งหลาย ทั้งตนเองก็ไม่ยอมบริโภคใช้สอย² ให้เศรษฐีนั้นเสื่อมใส่ในพระพุทธศาสนาบริจาทพยทำบุญกุศลต่าง ๆ ได้ แม้ภิกษุทั้งหลายและพระพุทธเจ้าก็ได้สรรเสริญพระโมคคัลลาน์ในเรื่องนี้³

งานเผยแพรพระพุทธศาสนาของพระโมคคัลลาน์มีบ่อยครั้งร่วมกับพระสารีบุตร ซึ่งส่วนใหญ่ผู้เขียนได้กล่าวถึงแล้วในงานเผยแพรพระพุทธศาสนาของพระสารีบุตร

2) แสดงธรรมแก่มหาชน ณ มณฑลพระพุทธรเจ้าทรงแสดงยมกปฏิหารีย์⁴ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงยมกปฏิหารีย์แล้วเสด็จไปจำพรรษา ณ สวรรคชั้นดาวดึงส์ และจะเสด็จกลับลงมาในวันออกพรรษา มหาชนชาวกรุงสาวัตถีและจากที่อื่น ๆ เป็นจำนวนมากรอการเสด็จกลับลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พระพุทธเจ้าได้สั่งพระโมคคัลลาน์ไว้ก่อนให้แสดงธรรมแก่มหาชนเหล่านั้น พระโมคคัลลาน์ได้แสดงธรรมและแก้ปัญหาของ-

¹ คัมภีร์พุทธทศกถา ฉุโร ภาค. 3 : 31 - 36.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

⁴ คัมภีร์พุทธทศกถา ฉุโร ภาค. 6 : 69 - 98. เรื่องเกี่ยวกับ

ยมกปฏิหารีย์ทั้งหมด.

มหาชนที่มาดูการแสดงปฏิหาริย์ ตลอด 3 เดือน พระโมคคัลลานได้แสดงธรรมและแก้ ปัญหาอะไรบ้าง ตามหลักฐานไม่ได้กล่าวไว้ แต่พอจะคาดคะเนได้ว่าพระโมคคัลลานคง จะแสดงหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก เพราะเป็นเวลานานถึง 3 เดือน และประชาชนจำนวนมากไม่ได้กลับบ้านตลอด 3 เดือน จุดอนาถบิณฑิกะได้บริการให้ ความสะดวกเลี้ยงอาหารและสิ่งของอื่น ๆ ตลอด 3 เดือนเช่นกัน สำหรับการตอบปัญหา ของมหาชนนั้น บางครั้งพระโมคคัลลานก็มอบให้พระเถระองค์อื่นตอบ ด้วยประสงค์จะให้ คุณของพระสาวกองค์อื่นปรากฏแก่มหาชน เช่น เมื่อมหาชนถามพระโมคคัลลานว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงยมกปฏิหาริย์แล้วเสด็จไปที่ไหน พระโมคคัลลานได้บอกมหาชนให้ ถามพระอนุรุทธะ พระอนุรุทธะจึงตอบว่า พระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อทรงแสดงอภิธรรมปิฎกแก่พระมารดา มาชนใดถามต่อไปว่า พระพุทธเจ้าจะเสด็จ กลับมาเมื่อไร พระอนุรุทธะก็ได้ตอบมหาชนว่า พระพุทธเจ้าจะเสด็จกลับมาในวันมหา- ปวารณา คือ วันออกพรรษา¹

ต่อมาอีก 7 วันจะครบ 3 เดือน มหาชนได้เรียนถามพระโมคคัลลานอีกครั้ง ว่า พระพุทธเจ้าเสด็จกลับมาจากชั้นดาวดึงส์ในวันไหน และจะเสด็จลงที่ไหน พระ- โมคคัลลานจึงไปเฝ้าพระพุทธเจ้าในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ทูลถามวันเสด็จและสถานที่ที่ พระพุทธเจ้าจะเสด็จกลับมายังมนุษยโลก แล้วลงมาบอกมหาชนว่าอีก 7 วัน พระ- พุทธเจ้าจะเสด็จลงมายังมนุษยโลกที่ประตูเมืองสังกัสสะ ห่างจากกรุงสาวัตถีประมาณ 30 โยชน์ ซึ่งพระสารีบุตรจำพรรษาอยู่ที่นั่น ผู้ใดประสงค์จะเฝ้าพระพุทธองค์ก็ให้ไปใน ที่นั้น²

เรื่องนี้แสดงให้เห็นบทบาทอันสำคัญของพระโมคคัลลานในการเผยแผร่ -

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 74-87.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 92-93.

พระพุทธศาสนาแสดงธรรมแก่มหาชนในขณะที่พระพุทธเจ้ามีประทับอยู่ในมนุษยโลก
มหาชนมีปัญหาคือสงสัยอะไรก็ได้ไปตามพระโมคคัลลาน์ และพระโมคคัลลาน์ก็ได้ปฏิบัติ
งานพระศาสนาตามที่พระพุทธเจ้ารับสั่งได้เป็นอย่างดี

3) เป็นองค์ประกอบช่วยพระพุทธเจ้าในการแสดงธรรมแก่นักกายกรรม
และมหาชนผู้มาชมการแสดงกายกรรม¹ อुकคเสนนักกายกรรมซึ่งเป็นบุตรของเศรษฐี
ชาวกรุงราชคฤห์ ได้ท่องเที่ยวแสดงศิลปะกายกรรมในที่ต่าง ๆ ทั้งในหมู่บ้านนิคม และ
ราชธานีโดยลำดับ ครั้นกลับมาถึงกรุงราชคฤห์อีกครั้งจึงไปข่าวประกาศแก่ชาวกรุง -
ราชคฤห์ว่า อีก 7 วัน อุกคเสนบุตรเศรษฐีจะแสดงศิลปะกายกรรมแก่ชาวพระนคร พอ
ครบ 7 วัน ประชาชนได้มาประชุมกันอย่างมากมายเพื่อจะดูการแสดงกายกรรม อุกคเสน
ได้ขึ้นไปยืนบนปลายไม้แป้นสูง 60 ศอก แล้วกระโดดขึ้นหมุนตัวในอากาศ 7 รอบ แล้ว
กลับมาขึ้นบนปลายไม้แป้นตามเดิม พระพุทธเจ้าทรงทราบอุปนิสัยแห่งพระอรหัตของ
อุกคเสน จึงเสด็จเข้าไปนิเทศवाद ในกรุงราชคฤห์กับภิกษุสงฆ์ในเวลาเช้า เมื่อพระ-
พุทธเจ้าเข้าไปในพระนครกับภิกษุสงฆ์มหาชนที่กำลังดูการแสดงกายกรรมต่างก็หันมา
สนใจพระพุทธเจ้ากันหมด อุกคเสนเห็นเช่นนั้นก็เสียใจว่า การแสดงศิลปะกายกรรม
ประจำปีของเขาไร้ประโยชน์ เพราะไม่มีใครดู พระพุทธเจ้าทรงทราบความคิดของเขา
จึงตรัสเรียกพระโมคคัลลาน์สั่งให้ไปบอกอุกคเสนให้แสดงศิลปะกายกรรม อุกคเสนได้
ฟังดังนั้น ก็ดีใจคิดว่าพระพุทธเจ้าประสงค์จะดูการแสดงของตน จึงขึ้นไปยืนบนปลายไม้
แป้นกระโดดขึ้นหมุนตัวในอากาศ 14 ครั้ง แล้วลงมายืนบนปลายไม้แป้นตามเดิม หลัง
การแสดงกายกรรมของอุกคเสน พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมในที่ประชุมที่นั่นตรัสสอน
ให้ละความอาลัยรักใคร่ในชั้นทั้งหลาย ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบันเสีย ปฏิบัติ
ตนให้พ้นจากทุกข์ทั้งหลาย มีความทุกข์เพราะความเกิด เป็นต้น และจบลงด้วยการตรัส-

¹ ขุมทรัพย์กถา อฎุโรโม ภาค 8 : 23 - 29. รายละเอียดเกี่ยวกับ
เรื่องนี้ทั้งหมด.

พระคาถานี้ว่า

จงเปลื้องอาลัยในอดีต ในอนาคต และในปัจจุบันเสีย จึงเป็นผู้งถึงฝั่งแห่งภพ
มีจิตหลุดพ้นแล้วในธรรมทั้งปวง ไม่ต้องเกิดแก่อีกต่อไป¹

เมื่อพระพุทธเจ้าเทศนาจบมหาชนที่ประชุมอยู่ ณ ที่นั้นเป็นจำนวนมากได้
บรรลุธรรม ส่วนบุตรเศรษฐีชื่ออตุลคเสนที่เป็นนักกายกรรมก็บรรลุพระอรหัตผลขณะที่
กำลังยืนอยู่บนปลายไม้แป้น และได้ลงจากไม้แป้นแล้วขอบวชในพระพุทธศาสนา²

เรื่องนี้แม้พระพุทธเจ้าจะเป็นผู้แสดงธรรมเอง แต่พระโหมกศีลลานก็เป็น
ผู้มีส่วนร่วมช่วยเหลือพระพุทธเจ้าในการแสดงธรรมครั้งนี้ และเป็นการแสดงให้เห็น
บทบาทของท่านในการช่วยพระพุทธเจ้าเผยแพรพระพุทธศาสนา

4) สอนหญิงแพศยาให้เกิดความสลัดใจ พระโหมกศีลลานสอนหญิงแพศยา
ที่มายั่วยวนท่าน มีใจความว่า ท่านไม่ขึ้นสมยินดีในร่างกาย ซึ่งประกอบด้วยโครง
กระดูกและเนื้อหนังรอยรัดด้วยเส้นเอ็นเป็นของไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็นน่าเกลียด ที่คน
ทั่วไปเข้าใจว่าเป็นของผู้อื่นและเป็นของตน พระโหมกศีลลานกล่าวเปรียบเทียบร่างกาย
ของหญิงแพศยานั้นว่า เหมือนถุงที่บรรจุตุกเต๋ม มีหนังหุ้มห่อปกปิดไว้ เหมือนนางปีศาจ
มีช่อง 9 ช่องเป็นที่ไหลออกของกลิ่นเหม็นเป็นนิตย์ ถิกนุควรละเว้นสตรีระเช่นนั้น
เหมือนชายหนุ่มผู้ชอบความสะอาด หลีกเลี้ยงมุกครูดไปจนหางไกล และถ้าหากมุกครูดูจิก
สตรีระของนางเช่นเดียวกับท่านที่รูจัก ก็จะทำให้กลิ่นางไปเสียหางไกล เหมือนมุกครูดู
ชอบความสะอาด เห็นหลุมครูดในถุงฝนแล้วหลีกเลี้ยงไปเสียให้หางไกล³

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25-27.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

³ สยามวรรณคดี เติบิกั, สุตตบทปิฎก พุทธกนิทายสุต วิมาน-เปกวดจ-เอร-

เอรวิคาว, พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2502) 26:426.

หญิงแพศยานั้นได้ฟังแล้ว ก็เกิดความสลดใจจึงทูลพระโมกคัลลานั้นว่า เป็นความจริงอย่างที่พระโมกคัลลานั้นกล่าว แต่บุคคลบางพวกก็ยังจมอยู่ในร่างกายอันนี้ พระโมกคัลลานั้นได้กล่าวสอนนางต่อไปให้ทราบว่า การประพฤติกามใจชอบ เช่นนั้นไม่มีประโยชน์ มีแต่จะนำโทษมาให้อย่างเคี้ยว และได้กล่าวต่อไปว่า บุคคลผู้ประสงค์จะข้อมอากาศด้วยขมิ้น หรือด้วยน้ำข้อมอย่างอื่น ก็จะไม่ลำบากเปล่า ๆ จิตของท่านเสมอกับอากาศ เป็นจิตที่ตั้งมั่นดีแล้ว ฉะนั้นอย่าได้หวังความรักที่มีอยู่ในจิตอันลามกของนางจากท่านเลย เพราะจะเหมือนดับแมลงธลาเข้าสู่อ่างไฟข้อมจะถึงกับความพินาศ พระโมกคัลลานั้นสอนให้พิจารณาอีกว่า ร่างกายประกอบขึ้นด้วยกระดูก 300 ท่อน มีค่าน้อยอยู่ทั่วไป อันบุญกรรมตกแต่ง มีความกระสับกระส่าย ไม่มีความยั่งยืนและความมั่นคงอยู่เลย¹

2. นักบวชนอกศาสนาพุทธ

1) ข้ออิทธิฤทธิ์ทำให้เจ้าลัทธินี้เกิดขึ้นและฤๅษีที่เป็นศิษย์เลื่อมใสและฟัง

ธรรมจากพระพุทธเจ้าจนบรรลुพระอรหัตผล

งานที่จะกล่าวถึงวิธีที่พระโมกคัลลานั้นทำให้เหล่าฤๅษีเลื่อมใส ผู้เขียนจะกล่าวถึงความเป็นมาของเจ้าลัทธินี้เกิดขึ้น เพื่อให้ทราบว่าบุคคลที่พระโมกคัลลานั้นและพระพุทธเจ้าไปเผยแพร่พระพุทธศาสนามีความเป็นมาอย่างไร

อัคริทัต เคยเป็นปุโรหิตของพระราชาในแคว้นโกศลถึง 2 รัชกาล คือเป็นปุโรหิตของพระเจ้ามหาโกศล และพระเจ้าปเสนทิโกศล อัคริทัตสมัยเป็นปุโรหิตได้รับความเคารพจากพระเจ้าปเสนทิโกศลมาก พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จลุกขึ้นก่อนรับในเวลาที่เขาเข้าเฝ้า และพระราชทานอาสนะให้เสมอกับพระองค์ ต่อมาอัคริทัตได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตออกบวช เมื่อได้รับพระบรมราชานุญาตแล้ว ได้สละ

¹ เรื่องเดียวกัน.

ทรัพย์สินสมบัติของคนทั้งหมดมาให้ทานครบ 7 วันแล้ว ออกบวชเป็นฤๅษี นี้ออกบวชตามอัคคิทัต
ประมาณหนึ่งหมื่นคน ฤๅษีเหล่านั้นได้ตั้งอาศรมอยู่ในระหว่างแคว้นอังคะ แคว้นมคธ และ

แคว้นกुरुคิถคอกัน อัคคิทัตได้ให้โอวาทแก่ฤๅษีที่เป็นศิษย์ว่า ผู้ใดมีความครึกถึงกาม จงชน
ทรายหนึ่งหม้อจากแม่น้ำมา เกลี่ยลงในบริเวณใกล้บรรณศาลา เมื่อบรรณฤๅษีทั้งหลายทำ
อยู่เช่นนั้น ต่อมาก็เกิดเป็นกองทรายใหญ่ และมีพญานาคชื่ออหิจัฑได้อาศัยอยู่ที่กองทราย
นั้น ชาวอังคะ มคธ และชาวกुरु โคนำเครื่องสักการะจำนวนมากมายไปถวายแก่ฤๅษี
เหล่านั้นทุก ๆ เดือน อัคคิทัตได้สั่งสอนชนเหล่านั้นและศิษย์ของตน ให้ถือเอา ภูเข
ป่า อาราม และต้นไม้เป็นสรณะ แล้วจะพ้นจากทุกข์ทั้งปวง¹

พระพุทธเจ้าทรงทราบอุปนิสัยแห่งพระอรหันต์ของอัคคิทัตและฤๅษีเหล่านั้น ใน
ตอนเป็นพระพุทธเจ้าครั้งเรียกพระโมคคัลลาน์มา แล้วรับสั่งพระโมคคัลลาน์ให้ไปให้
โอวาทแก่ฤๅษีเหล่านั้น พระโมคคัลลาน์ได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า ฤๅษีเหล่านั้นจำนวนมาก
ท่านองค์เดียวไม่สามารถจะว่ากล่าวสั่งสอนได้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสให้พระโมคคัลลาน์
ล่วงหน้าไปก่อน พระองค์จะเสด็จตามไปที่หลัง พระโมคคัลลาน์จึงได้เดินทางไปยังที่อยู่
ของฤๅษีเหล่านั้น และคิดหาวิธีที่จะทำให้ฤๅษีเหล่านั้นเกิดความสนใจและศรัทธาในตัวท่าน
เสียก่อนที่จะแสดงธรรมให้ฟัง พระโมคคัลลาน์คิดว่า ฤๅษีเหล่านั้นมีจำนวนมาก ถ้าท่านจะ
พูดอะไร ๆ ในที่ประชุม ฤๅษีเหล่านั้นก็จะไม่เชื่อฟัง และจะพากันลุกขึ้นเป็นพวก ๆ จึงใช้
อิทธิฤทธิ์บันดาลให้ฝนตกลงอย่างหนักทำให้ฤๅษีเหล่านั้นกลับเข้าสู่บรรณศาลาของตน ๆ
ต่อจากนั้นพระโมคคัลลาน์ได้ไปยืนที่ประตูบรรณศาลาของอัคคิทัตผู้เป็นอาจารย์ของฤๅษี
เหล่านั้น แล้วออกชื่อเรียกอัคคิทัต อัคคิทัตเป็นผู้กระต้างเพราะมีที่ริมน้ำว่า ในโลกนี้ไม่
มีใครสามารถจะเรียกตนโดยออกชื่อ จึงออกมาสนทนากับพระโมคคัลลาน์ พระโมคคัลลาน์
ได้ขอให้อัคคิทัตให้ที่พักแก่ท่านหนึ่งคืน อัคคิทัตได้ปฏิเสธว่าไม่มีที่พัก บรรณศาลาหลังหนึ่งก็
สำหรับคนหนึ่งเท่านั้น พระโมคคัลลาน์ได้พูดขอร้องและเปรียบเทียบให้อัคคิทัตฟังว่า -

¹ อมมปทฺฐกถาย จฺจฺโร ภคฺโค, 6 : 109 - 110 .

ธรรมคามาบุญยอมไปสู่ที่อยู่ของพวกมนุษย์ด้วยกัน ผุ่งโคก็ไปสู่ที่อยู่ของโคด้วยกัน บรรพชิตทั้งหลายก็ไปสู่สำนักของบรรพชิต ขอให้อัคคิตต์ให้ที่พักแก่ท่านเถิด อัคคิตต์ก็ปฏิเสธบอกว่าไม่มีที่พัก พระโมคคัลลาน์ถามว่า ใครอยู่ที่กองทรายนั้น อัคคิตต์บอกว่า พญานาคตัวหนึ่ง พระโมคคัลลาน์จึงขอพักบนกองทรายนั้น อัคคิตต์บอกพระโมคคัลลาน์ว่า เขาไม่อาจจะให้ได้ เพราะพญานาคตัวนั้นร้ายกาจมาก พระโมคคัลลาน์กล่าวว่า ช่างเถอะ ขอให้ อัคคิตต์จงให้ที่นั้นแก่ท่านเถิด อัคคิตต์จึงยินยอมให้พระโมคคัลลาน์พักที่กองทรายนั้นตามความประสงค์¹

พระโมคคัลลาน์ได้ใช้อิทธิฤทธิ์ทำให้พญานาคตัวร้ายกาจนั้นหมดพยศแล้วนั่งบนกองทราย พญานาคเอาขนคันทน์กองทรายแฉ่งพานก็อยู่เบื้องบนพระโมคคัลลาน์ ฤๅษีทั้งหลายได้ไปยังกองทรายที่พระโมคคัลลาน์นั่งอยู่แต่เข้าตรู่เพื่อจะดูว่า พระโมคคัลลาน์ตายแล้วหรือยัง ครั้นเห็นเช่นนั้นก็มีความยินดีเลื่อมใสประนมมือถามพระโมคคัลลาน์ว่า พญานาคไม่เบียดเบียนท่านหรือ พระโมคคัลลาน์ได้ย้อนถามฤๅษีเหล่านั้นว่า ท่านทั้งหลายเห็นพญานาคแฉ่งพานอยู่เบื้องบนท่านแล้วมิใช่หรือ การที่ผู้เขียนได้นำคำสนทนาระหว่างพระโมคคัลลาน์กับอัคคิตต์และฤๅษีที่เป็นศิษย์ของเขา ก็เพื่อให้เห็นวิธีการที่พระโมคคัลลาน์ทำให้ฤๅษีทั้งหลายสนใจและมีความเลื่อมใสในตัวท่านเสียก่อนที่จะฟังธรรมจากท่านหรือจากพระพุทธเจ้า ฤๅษีทั้งหลายเห็นเป็นเรื่องอัศจรรย์ที่พญานาคมิได้ทำอันตรายพระโมคคัลลาน์ จึงได้ยื่นลอมคูดานอยู่ ขณะที่ฤๅษีทั้งหลายกำลังยื่นลอมคูดพระโมคคัลลาน์อยู่นั้น พระพุทธเจ้าก็เสด็จมา พระโมคคัลลาน์จึงลุกขึ้นถวายบังคมพระพุทธเจ้า ฤๅษีทั้งหลายเห็นเช่นนั้นจึงถามพระโมคคัลลาน์ว่า สมณะนั้นเป็นใหญ่กว่าท่านหรือ พระโมคคัลลาน์ได้บอกฤๅษีเหล่านั้นว่า พระพุทธเจ้าเป็นศาสดาของท่าน ท่านเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าได้ประทับนั่งบนยอดกองทราย ฤๅษีทั้งหลายต่างคิดว่า อนุภาพของพระสาวก

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 111-112.

ยังมีถึงเพียงนี้ อาณาภพของพระศาสดาจะมีมากมายเพียงไร จึงนั่งประคองอัญชลีเฉพาะ พระพักตร์พระพุทธเจ้า¹

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่า ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะแสดงธรรม พระองค์ ทรงวางแผนกับพระโมคคัลลาน์เป็นอย่างดี และขณะนี้สภาพเหมาะสมที่พระพุทธเจ้าจะ ทรงแสดงธรรม พระพุทธเจ้าทรงนั่งอยู่บนเนินทรายสูง เมื่อพระองค์แสดงธรรมผู้ฟังย่อม จะมองเห็นพระองค์และพระองค์ก็จะมองเห็นผู้ที่ได้ฟังอย่างชัดเจน ทำให้การแสดงธรรม ของพระพุทธเจ้าน่าสนใจยิ่งขึ้น เมื่อมีสภาพเหมาะสมที่จะแสดงธรรมเช่นนี้ พระพุทธเจ้า ตรัสให้เรียกอัคริทัตมาแล้วถามว่า อัคริทัตได้ให้โอวาทแก่สาวกและอุปัชฌาย์ทั้งหลายของ ตนอย่างไร อัคริทัตได้ตอบพระพุทธเจ้าว่า ตนได้ให้โอวาทคนเหล่านั้นให้ถึงภูเขาดัง ป่า ถึงอาราม และถึงต้นไม้เป็นที่พึ่ง เพราะว่าบุคคลถึงสิ่งเหล่านั้นเป็นที่พึ่งแล้ว ย่อมพ้นจาก ทุกข์ทั้งปวงได้ พระพุทธเจ้าตรัสกับอัคริทัตและภิกษุเหล่านั้นว่า บุคคลถึงสิ่งเหล่านั้นว่าเป็น ที่พึ่งแล้ว ไม่อาจพ้นไปจากทุกข์ได้เลย ส่วนบุคคลถึงพระพุทธพระธรรม และพระสงฆ์ว่า เป็นที่พึ่ง ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ ดังนี้แล้วตรัสต่อไปว่า

มนุญฺยจํานวนมาก ถูกภัยคุกคามแล้ว ย่อมถึงภูเขาดัง ป่า อาราม และรุกขเจดีย์ ว่าเป็นที่พึ่ง ที่พึ่งนั้นไม่เกษม ไม่อุคม เพราะบุคคลอาศัยที่พึ่งนั้นไม่อาจพ้นจากทุกข์ทั้ง ปวงได้ ส่วนบุคคลได้ถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่ง เห็นอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความก้าวล่วงทุกข์ และมรรค มีองค์ 8 อันประเสริฐซึ่ง ยังสัตว์ให้ถึงความดับทุกข์ด้วยปัญญาอันชอบ ที่พึ่งนั้น ของบุคคลนั้น เกษมอุคมเพราะบุคคล อาศัยที่พึ่งนั้น ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้²

ในเวลาจบเทศนาอัคริทัตและภิกษุทั้งหมดบรรลुพระอรหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาญาณและ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 113.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 113-114.

ได้ขอบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา¹

การที่อัคคิทัตและณัฏฐีที่เป็นศิษย์จำนวนมากได้เข้าบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา และบรรลุนิพพานขั้นสูงสุดยอมทำให้พระพุทธศาสนาเจริญแพร่หลายกว้างขวางออกไป เพราะไม่เพียงแต่ณัฏฐีเหล่านั้นเท่านั้น แม้อัคคิทัตที่เป็นอุปัฏฐากของณัฏฐีเหล่านั้น เมื่ออยู่ที่คนเคยเคารพเลื่อมใส ละทิ้งลัทธิเดิมหันมานับถือพุทธศาสนาแล้ว ก็ได้หันมายอมรับนับถือพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าพระโมคคัลลานและพระพุทธเจ้าทรงฉลาดในการเลือกเวลาที่เสด็จไปเทศนาโปรดณัฏฐีเหล่านั้น เพราะวันนั้นเป็นวันที่ชาวแคว้นอังคะ แคว้นมคธ และแคว้นกुरुทั้งปวงได้นำเครื่องสักการะมาถวายแก่ณัฏฐีเหล่านั้น ครั้นเห็นณัฏฐีเหล่านั้นทั้งหมดบวชแล้ว ก็สงสัยว่าอัคคิทัตของพวกตนเป็นใหญ่หรือพระสมณโคดมเป็นใหญ่ แต่ได้สำคัญเอาว่า อัคคิทัตเป็นใหญ่กว่าแน่ เพราะพระสมณโคดมมาหา พระพุทธเจ้าทรงทราบความคิดของคนเหล่านั้น จึงตรัสให้อัคคิทัตแก้ความสงสัยของคนเหล่านั้นเสีย อัคคิทัตจึงได้ประกาศให้คนเหล่านั้นทราบว่า พระสมณโคดมเป็นพระศาสดา ตนเป็นสาวกของพระองค์²

2) สนทนาเรื่องโลกและการเกิดกับปริพาชกวัจนโคตร ปริพาชกวัจนโคตรได้เข้าไปหาพระมหาโมคคัลลานและได้สนทนากัน ปริพาชกวัจนโคตรได้ถามพระโมคคัลลานเกี่ยวกับเรื่องโลกว่า โลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง โลกมีที่สุดหรือไม่มีที่สุด และได้ถามเกี่ยวกับการเกิดเป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. สัตว์ตายแล้วเกิดอีกหรือไม่เกิดอีก

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 115.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 115-116.

2. สัตว์ตายแล้วเกิดอีกก็มี ตายแล้วไม่เกิดอีกก็มีหรือ
3. สัตว์ตายแล้วเกิดอีกก็ไม่ใช่ ตายแล้วไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่หรือ

พระโมคคัลลาน์ได้ตอบว่า ปัญหาเหล่านี้พระพุทฺธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์

ปริพาชกวจนโคตรถามพระโมคคัลลาน์ว่า อะไรเป็นเหตุปัจจัยให้ปริพาชกผู้นับถือลัทธิอื่น พยากรณ์ปัญหาเหล่านี้ว่า โลกเที่ยงบ้าง โลกไม่เที่ยงบ้าง โลกมีที่สุขบ้าง โลกไม่มีที่สุขบ้าง สัตว์ตายแล้วเกิดอีกบ้าง ไม่เกิดอีกบ้าง สัตว์ตายแล้วเกิดอีกก็ไม่ใช่ ไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่ และอะไรเป็นเหตุปัจจัยให้พระพุทฺธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์ปัญหาเหล่านี้ พระโมคคัลลาน์ได้ตอบปริพาชกวจนโคตรถึงเหตุที่ทำให้ปริพาชกผู้นับถือลัทธิอื่นซึ่งมิใช่ พุทฺธศาสนาพยากรณ์อย่างนั้นว่า เพราะปริพาชกเหล่านั้น ยึดถือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ว่าเป็นตัวตนของเรา ส่วนพระพุทฺธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์อย่างนั้น เพราะทรงพิจารณา เห็น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ว่าสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ของเรา ไม่เป็นเรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา¹

ปริพาชกวจนโคตรสนทนากับพระโมคคัลลาน์แล้ว ได้ไปเฝ้าพระพุทฺธเจ้าและทูลถามปัญหานั้นอีก พระพุทฺธเจ้าได้ตอบปริพาชกวจนโคตร เช่นเดียวกับพระโมคคัลลาน์ และพระพุทฺธเจ้าทรงแสดง เหตุที่ปริพาชกผู้นับถือลัทธิอื่นซึ่งมิใช่ พุทฺธศาสนาพยากรณ์อย่างนั้นเพิ่มเติมว่า เพราะปริพาชกเหล่านั้นเห็น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยความเป็นตัวตนของตน ส่วนพระพุทฺธเจ้าไม่ทรงเห็น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยความเป็นตัวตนของตน จึงไม่ทรงพยากรณ์ปัญหาเรื่องการเกิดอีกหรือไม่เกิดอีก และ

1 สยามภรตฺตส เตปิฏกั, สุตตนฺตปิฏเก สงฺยุตฺตนิกายสฺส สฬายตนวคฺโค,

เรื่องโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง เป็นต้น¹

ปริพาชกวิจ্ঞโคตร เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้ว กลับไปสนทนากับพระโมคคัลลาน์อีกครั้ง และได้ยกย่องการตอบปัญหาของพระโมคคัลลาน์และพระพุทธเจ้าว่าน่าอัศจรรย์ที่การตอบปัญหาของศาสดากับสาวกตรงกัน สมกัน เทียบกันได้ ไม่ผิดเพี้ยนกันในบทที่สำคัญ²

หลังการสนทนาแล้วแม้ไม่ปรากฏว่าปริพาชกวิจ্ঞโคตรละทิ้งลัทธิเดิมมานับถือพุทธศาสนา แต่ถือว่าเป็นงานเผยแพร่พระพุทธศาสนาส่วนหนึ่งของพระโมคคัลลาน์ด้วยเช่นกัน

3. พรหม เทวคา เทพบุตร และเทพธิดา พระโมคคัลลาน์ได้ถามและตอบปัญหาเกี่ยวกับพรหม แสดงธรรมแก่เทวคา และได้สนทนากลุ่มถึงบุญกุศลที่เทพบุตร เทพธิดาได้กระทำไว้เมื่อครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ซึ่งผู้เขียนจะได้กล่าวถึงต่อไป

1) ถามและตอบปัญหาเกี่ยวกับพรหม ก่อนที่พระโมคคัลลาน์จะได้ตอบปัญหาของพรหมปาริไลชระ มีพรหมองค์หนึ่งมีความเห็นผิดว่า สมณะหรือพรหมณ์ที่จะไปเกิดในพรหมโลกไม่มี พระพุทธเจ้าทรงทราบความคิดของพรหมนั้น จึงทรงหายไปจากพระวิหาร เขตวัน ไปปรากฏในพรหมโลก แล้วทรงประทับนั่งขัดสมาธิในอากาศเบื้องบนของพรหมนั้น พระโมคคัลลาน์ พระมหากัสสปะ พระมหากัปปินะ และพระอนุรุทธะก็ได้หายไปจากพระวิหาร เขตวันเช่นกัน ไปปรากฏในพรหมโลก แล้วนั่งขัดสมาธิในอากาศเบื้องบนของพรหมนั้น ในสี่ทิศตามลำดับ คือ พระโมคคัลลาน์นั่งทางทิศบูรพา พระมหากัสสปะนั่งทางทิศทักษิณ พระมหากัปปินะนั่งทางทิศปัจฉิม พระอนุรุทธะนั่งทางทิศอุดร ทั้ง 4 องค์นี้ต่ำกว่าพระ-

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 478-483.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 483.

พุทธเจ้า¹

พระโมคคัลลาน์ได้ถามพรหมนั้นว่า ความเห็นในครั้งก่อน ยังมีอยู่แก่ท่านในวันหรือ ท่านเห็นพระพุทธเจ้าเป็นผู้วิเศษกว่าพรหมแล้วหรือ² พรหมนั้นได้ถามพระโมคคัลลาน์ว่า ความเห็นในครั้งก่อนมิได้มีแก่เขาแล้ว เขาได้เห็นพระพุทธเจ้าเป็นผู้วิเศษกว่าพรหมแล้วในวันนี้ เขาจะกล่าวว่าคุณเป็นผู้เที่ยงดำรงอยู่ติดต่อกันไปชั่วนิรันดร์ได้อย่างไร³

พระพุทธเจ้าทรงทำให้พรหมนั้นรู้สึกผิดแล้ว เสด็จกลับไปยังพระเชตวัน แม้พระสาวกทั้ง 4 องค์ก็กลับไปพระเชตวันเช่นเดียวกัน ต่อมาพรหมนั้นเกิดความสงสัยว่า พระสาวกองค์อื่นที่มีอำนาจมากมีหรือไม่ จึงให้พรหมปาริสีชชะเข้าไปหาพระโมคคัลลาน์เพื่อถามเนื้อความนี้ พรหมปาริสีชชะได้หายจากพรหมโลก ไปปรากฏยืนอยู่ข้างหน้าพระโมคคัลลาน์ไหวทาทนแล้ว ได้เรียนถามว่าสาวกทั้งหลายของพระพุทธเจ้าซึ่งมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากเหมือนกับพระโมคคัลลาน์ พระมหากัสสปะ พระมหากัปปินะ และอนุรุทธะมีอยู่หรือ

พระโมคคัลลาน์ได้ตอบพรหมปาริสีชชะว่า สาวกทั้งหลายของพระพุทธเจ้า ซึ่งได้บรรลุวิชชา 3 บรรลุอิทธิวิธิญาณ และฉลาดในเจโตปริยญาณ หมกอาสวะ ห่างไกลจากกิเลส มีอยู่มาก⁴

พรหมปาริสีชชะชื่นชมยินดีคำบอกของพระโมคคัลลาน์ ลาพระโมคคัลลาน์แล้วกลับไปกล่าวคาถานี้ให้พรหมที่ส่งคนมาฟัง พรหมนั้นฟังแล้วก็ชื่นชมยินดีคำนั้นเช่นกัน⁵

¹ สุยามรณสูตร เคนปีกั, สุธกขบทปีกเก สงยุตตคทายสูตร สคคาวตฺโต, พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2499), 15 : 211-213.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 213.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 213.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 214.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 215.

2) สนทนาเรื่องเทวดาผู้เป็นพระโศกามันกับทิสสพรหม พระโมคคัลลาน์ ได้หายจากพระวิหาร เขตวันไปปรากฏในพรหมโลกและสนทนากับทิสสพรหม พระโมคคัลลาน์เป็นฝ่ายถามทิสสพรหมว่า เทวดาเหล่าไหนที่มี ญาณรู้ว่าตนเป็นพระโศกามัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเมืองหน้า ทิสสพรหมได้ตอบพระโมคคัลลาน์ว่า เทวดาชั้นจาตุมาหาราช ชั้นดาวดึงส์ ชั้นยามา ชั้นดุสิต ชั้นนิมมานรดี และเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี เฉพาะผู้ที่มีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และเป็นผู้มีศีลเท่านั้น ที่มีญาณรู้ว่าตนเป็นพระโศกามัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเมืองหน้า พระโมคคัลลาน์ได้ชื่นชมอนุโมทนาภาษิตของทิสสพรหม แล้วกลับไปพระเชตวันตามเดิม¹

3) แสดงธรรมเรื่องคุณของพระรัตนตรัยแก่ท้าวสักกะและเทวดา 80,000 องค์ พระโมคคัลลาน์ได้หายจากพระวิหาร เขตวันไปปรากฏในดาวดึงส์เทวโลก ท้าวสักกะกับเทวดา 500 องค์ ได้เข้าไปหาพระโมคคัลลาน์ และมีเทวดาเข้าไปหาพระโมคคัลลาน์เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนมีจำนวนมาก ตามหลักฐานในพระไตรปิฎกกล่าวว่ามีเทวดาถึง 80,000 องค์ เข้าไปหาพระโมคคัลลาน์² พระโมคคัลลาน์ได้แสดงธรรมแก่ท้าวสักกะและเทวดาเหล่านั้นว่า บุคคลยอมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ได้ด้วยการถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ และมีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในคุณของพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์³

¹ สยามรัฐสุด เตปิฎก, สุตตนปิฎก องคตฺตฺรนิกายสฺส ปญจก-ฉกฺกนิปาตา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2502), 22 : 370-373.

² สยามรัฐสุด เตปิฎก, สุตตนปิฎก องคตฺตฺรนิกายสฺส สทฺถยคณวคฺโค, 18 : 332-333.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 333.

พระโมคคัลลาน์ได้กล่าวกับท้าวสักกะและเทวดาเหล่านั้น ถึงเหตุที่จะให้ไป
เกิดในสุคติโลกสวรรค์อีก คือ การมีศีล และบุคคลผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ มีความ
เลื่อมใสอันไม่หวั่นไหว ในคุณของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นผู้ฝึกลบวิสุทธี
เมื่อกายขันธ์ข้อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ย่อมเป็นผู้ประเสริฐกว่าฐานะ 10 ประการ

คือ ฉาย วรณะ สุข ยศ ความเป็นใหญ่ รูป เสียง กลิ่น รส โนภสุทระอันเป็นที่พิศ
เมื่อพระโมคคัลลาน์กล่าวเช่นนี้แล้ว ท้าวสักกะก็ไต่ถามว่าพระโมคคัลลาน์อยู่ที่ชุมนุม
เทวดาเช่นเดียวกับที่พระโมคคัลลาน์ไต่ถามแล้ว¹

4) สนทนากับเทพบุตรเพชริกาตามถึงบุพกุศลที่ไต่กระทำไว้เมื่อครั้งเป็น
มุนี พระโมคคัลลาน์เป็นพระสาวกที่มีชื่อเสียงในทางเมตตาธรรม ฉะนั้นจึงมีเรื่องเกี่ยวกับการ
ท่องเที่ยวไปในสวรรค์สนทนากับเทพบุตรเพชริกาตามวิมานต่าง ๆ เช่น จิตลหวิมาน
ปิรุวิมาน เป็นต้น เทพบุตรเพชริกาก็ไต่ถามถึงบุพกุศลที่ตนไต่กระทำไว้เมื่อสมัยเป็น
มุนีให้พระโมคคัลลาน์ซึ่งพระโมคคัลลาน์ก็นำเรื่องเหล่านั้นมาเผยแพร่ต่อไป เป็นการ
แสดงว่าคนที่ทำบุญกุศลไว้มิได้รับผลบุญของตนองเรื่องไปในสวรรค์ แล้วถามถึงบุญ
กุศลที่เทพบุตรเพชริกาทำไว้เมื่อครั้งเป็นมุนีมีมาก ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าฉะนนำมากกล่าว
ไว้ที่ทั้งหมดยกจะยืยาวเกินไป ผู้ที่ต้องการจะทราบเรื่องราวโดยละเอียดจะดูได้จาก
พระไตรปิฎก² และอรรถกถา³ ตามเชิงอรรถข้างล่างนี้

ในที่นี้ผู้เขียนจะนำเรื่องที่พระโมคคัลลาน์ไต่สนทนากับเทพบุตรเพชริกา
กล่าวไว้พอเป็นตัวอย่าง ดังนี้

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 337 - 345.

² สุมารกุรสส เทปิฎก, สุตตมคปิฎก ขุททกนิกายสุต วิมาน-แปลตถุ-เถร-
เถรีคาถา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2502),
26 : 1-11., 13-22., 26-29., 31-32., 33-45., 49-58., 68-71.,
72-74., 78., -81., 83 - 89., 99-104., 110-139., 154-156.
(ข้อ 1-7., ข้อ 9-15., ข้อ 18-19., ข้อ 21., ข้อ 23-31., ข้อ 33. (1)-
(4), (1)-(4). (-25). ข้อ 38-40., ข้อ 42-43., ข้อ 45-46., ข้อ 48-
50., ข้อ 54-60., ข้อ 64-82, ข้อ 85.)

³ อรรถกถารุกกาย จุโรธ ภาโก, 6 : 158-159, 173-180.

1. เรื่องอุกถรวิมาน พระโมกคัลลันได้ถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า วิมานของท่านลอยอยู่ในอากาศ สองแสงสว่างไสว ถูกสุธรรมสภา ของท้าวสักกเทวราช ซึ่งเป็นที่ประชุมของหมู่เทวดา ท่านเป็นเทพเจ้าผู้มีฤทธิ์ มีอำนาจมาก มีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้ เมื่อครั้งเกิดเป็นมนุษย์ท่านได้ทำบุญอะไรไว้¹

เทพบุตรนั้นได้ตอบพระโมกคัลลันว่า เมื่อครั้งเป็นมนุษย์เขาเป็นคนรับใช้ของพระเจ้าปายาสี ได้ทรัพย์มาแล้วแจกจ่ายให้แก่ผู้อื่น เขาเป็นที่รักใคร่ของท่านผู้มีศีลทั้งหลาย เขาเลื่อมใสในทานเหล่านั้นได้ถวายข้าวและน้ำอันไพเราะโดยความเคารพ เพราะบุญนั้น เขาจึงเป็นผู้มีวรรณะงาม และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้²

2. เรื่องนายันทิยะ ตามเรื่องกล่าวว่า นายันทิยะเป็นอนุชากบฏ เมื่อบิดามารคาคายแล้วทำบุญอุทิศถวายอย่างบิดามารดา ได้ถวายทานแด่พระภิกษุสงฆ์ จักเตรียมคาวอาหารสำหรับคนกล่าวพร่ำและคนเดินทาง ทำศาลา 4 มุข มี 4 ห้อง ที่มหาวิทยาลัย ในป่าอิสิปตนะ ถวายพระพุทธรเจ้า ได้ถวายทานแด่พระพุทธรเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ ปราสาททิพย์โค่นขึ้นในเทวโลกชั้นดาวดึงส์ด้วยอำนาจบุญของนายันทิยะนั้น ต่อมาพระโมกคัลลันได้จาริกไปในเทวโลก ยืนอยู่ในที่ไม่ไกลจากปราสาทนั้น ได้ถามเทพบุตรที่มาสู่สำนักของท่านว่า ปราสาททิพย์ที่มีนางอัปสรอยู่เป็นจำนวนมากนั้น เป็นของใคร เทพบุตรเหล่านั้นได้ตอบพระโมกคัลลันนั้นว่า ปราสาทนั้นเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์แก่บุตรกฤตภคีนั่นทิยะ ผู้สร้างวิหารในป่าอิสิปตนะถวายพระพุทธรเจ้า หมูนางอัปสรเห็นพระโมกคัลลันจึงลงจากปราสาท เข้าไปหาท่านแล้วเล่าให้พระโมกคัลลันฟังถึงการที่ตนมา

¹ สุยามจรูรสูต เทปภักิ สุตตบทปิฎก ขุททกนิกายสุต วิมาน เปสวลล-เดระ-เดรีคาวา, 26:125.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 125-126.

เกิดในปราสาทนี้ เพื่อเป็นนางบำเรอของนายันทิยะ เมื่อไม่พบนายันทิยะจึงรู้สึกเบื่อ
ระอาเหลือเกิน นางอัปสรเหล่านั้นได้กล่าวกับพระโมคคัลลาน่อีกว่า การละมุนยสมบัติ
แล้วถือเอาทิพยสมบัติก็เหมือนกับการทำลายจาคินแล้วถือเอาถาดทองคำ นางอัปสร
เหล่านั้นยังได้ขอให้พระโมคคัลลาน์บอกนายันทิยะเพื่อให้เขามาในที่นี้ เมื่อพระโมคคัล-
ลาน์กลับจากเทวโลกแล้ว ได้ทูลถามเรื่องนี้กับพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงแสดง
ธรรมปรารภเรื่องนี้ เมื่อจบเทศนาก็มีผู้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้นเป็นจำนวนมาก¹

3. เรื่องอุคคราวิมาน พระโมคคัลลาน์ได้ถามเทพธิดาองค์หนึ่งว่า นาง
เทพธิดาผู้มีอายุมาก ท่านมีวรรณะงาม รัศมีกายของท่านสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ
เหมือนดาวประกายพวงษ์ ผลอันน่าปรารถนาสำเร็จแก่ท่านในวิมานนี้ โลกทรพยอันเป็นที่
รักมากมายเกิดขึ้นแก่ท่าน เมื่อครั้งท่านยังเป็นมนุษย์ได้ทำสิ่งใดไว้?²

นางเทพธิดานั้น ได้ตอบพระโมคคัลลาน์ว่า เมื่อครั้งนางยังดูแลบ้านเรือน
อยู่ นางไม่มีความริษยา ไม่มีความตระหนี่ ไม่เย่อหยิ่ง ไม่ดีเสมอ ไม่โกรธ ไม่ประพฤติ
นอกใจสามี ไม่ประมาทในวันอุโบสถและวันปกติ ถือถืออุโบสถอันประกอบด้วยองค์ 8
ประการ ในวัน 14 คำ 15 คำ และ 8 คำ สรรวมระวิงในนิจศีลและอุโบสถศีลอย่าง
เคร่งครัดตลอดกาลทุกเมื่อ ยินดีในทานให้ทาน ในสิกขาบท 5 คือ เว้นขาดจากปาณา-
ติบาต ไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติล่วงประเวณี ไม่พูดเท็จ ไม่ดื่มน้ำเมาอย่างเด็ดขาด
เป็นผู้ฉลาดในอริยตัจธรรม เป็นอุบาสิกาของพระโศคน นางได้รับความสุขกายสุขใจ
ปราศจากโรค และได้รับผลบุญตามที่พระโมคคัลลาน์ถามก็เพราะการกระทำและประพฤติ
เช่นนั้น³

¹ ชมพูทลฺลสุตฺต ฉฺฉนฺทฺ ภา. 6 : 157-160.

² สุยามรฺกฺสุตฺต เทปฺภิกฺ, สุตฺตฺนคฺคิเณ ขุทฺทกนิกายสุต วิมาน-เปตวตฺต-เอร-
เดวีคาวา, 26 : 20.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20-22.

นางเทพธิดานั้นได้กราบเรียนต่อไป ขอให้พระโมคคัลลาน์ได้กรุณาไปกราบทูลพระพุทธเจ้า
ว่า นางอุตตราอุบาสิกาขอถวายบังคมพระบาททุกคของพระพุทธเจ้าด้วยเศียรเกล้า และ
ขอให้พระพุทธเจ้าพยากรณ์นางในสามัญณนั้น ไม่น่าอัศจรรย์ แต่ขอให้พระพุทธเจ้าพยากรณ์
นางในสกทาคามีผลนั้นน่าอัศจรรย์¹

เรื่องพระโมคคัลลาน์จาริกไปในเทวโลกตามเทพบุตร เทพธิดาตามวิมาน
ต่าง ๆ ว่า ได้ทำบุญกุศลอะไรจึงได้รับผลนั้น ๆ แล้วลงมาเล่ายังโลกมนุษย์มีมากเป็น
พิเศษกว่าพระสาวกองค์อื่นๆซึ่งเป็นวิธีการ เผยแพร่พระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้เข้า
ใจว่า ทำบุญกุศลใดจะได้รับผลอย่างไร เรื่องที่สนทนากับเทพบุตร เทพธิดาบอกให้ทราบ
ว่า การที่เทพบุตร เทพธิดาเสวยสุขอยู่ในวิมานนั้น ๆ อย่างนั้น ก็เพราะได้ทำบุญกุศลใด
ไว้ และบางครั้งวิธีการดังกล่าวของพระโมคคัลลาน์ก็ช่วยเป็นองค์ประกอบให้พระพุทธเจ้า
ได้แสดงธรรมแก่ประชาชน เช่น เรื่องนายมันทียะ เป็นคน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการ
เผยแผ่พระพุทธศาสนา และจากวิธีการดังกล่าวพวกเดียรถีย์นิครนถ์จึงได้ท้อใจ
ให้ไปฆ่าท่านเสีย เพราะพวกนิครนถ์ถือว่าลางสังการะเป็นอันมากเกิดแก่พระพุทธเจ้า
เพราะพระโมคคัลลาน์ไปเทวโลกตามกรรมที่พวกเทวดาทำ แล้วกลับมาบอกมนุษย์
ทั้งหลายว่า เทวดาเหล่านั้นทำบุญกุศลนั้น ๆ จึงได้สมบัตินั้น ๆ แม้ไปในนรกก็ตามกรรม
ของสัตว์นรก แล้วกลับมาบอกมนุษย์ทั้งหลายว่า สัตว์นรกทำกรรมนี้ จึงได้เสวยทุกข์เช่น
นี้ มนุษย์ทั้งหลายได้ฟังถ้อยคำของพระโมคคัลลาน์แล้ว นำลางและสังการะเป็นอันมาก
ไปถวาย ถ้าหากว่าพระโมคคัลลาน์เสีย ลางสังการะเหล่านั้นจะเกิดแก่พวกคน²

จากเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า พระโมคคัลลาน์เป็นผู้มีบทบาทในการเผยแผ่
พระพุทธศาสนา ทำให้ประชาชนเลื่อมใสศรัทธาถวายลางและสังการะเป็นจำนวนมาก

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

² ชุมนุมปทกฺกรถาย ปญฺจโม ภาโก, 5 : 61 - 62.

จนทำให้หนักบวมอกศาสนาพุทธหาทางกำจัดท่านเสีย

4. เปเรต พระโมคคัลลาน์ได้สนทนากับเปเรตที่กำลังเสวยทุกขอยู่ว่า ได้ทำกรรมอะไรไว้จึงต้องมาเสวยทุกขที่มานั้น ซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของการอบรมสั่งสอน ให้ประชาชนผู้รู้หรือได้ฟังเรื่องดังกล่าวได้ทราบว่า การทำกรรมชั่วอย่างใดจะต้องได้รับผลของกรรมชื่อนั้นตอบแทน จะใคร่รู้จักเกรงกลัวไม่กระทำชั่วต่อไป เรื่องพระโมคคัลลาน์สนทนากับเปเรต ผู้เขียนจะไม่นำมากล่าวไว้ทั้งหมด ผู้ที่ต้องการจะทราบเรื่องราวอย่างละเอียดจะดูได้ในพระไตรปิฎก¹ และอรรถกถา² ตามเชิงอรรถข้างล่างนี้

ในที่นี้ผู้เขียนจะนำเรื่องที่พระโมคคัลลาน์สนทนากับเปเรตและเล่าเรื่องเปเรตมากล่าวไว้เป็นตัวอย่าง ดังนี้

1) ตอบปัญหาเปเรต เปเรตคนหนึ่งได้ถามพระโมคคัลลาน์ว่า ไร้อภัยใหญ่เกิดขึ้นแก่เขา เป็นผลบุญไม่น้อย แต่เดี๋ยวนี้เขากินอภัยนั้นไม่ได้ เขาได้รับความเดือดร้อนพยายามระเกียะกะกายเพื่อจะบริภคก็ไม่สมหวัง เขาถูกความหิวและความกระหายเบียดเบียนแล้ว บ่นเพ้อ กำลังกลืนลง หมุนลมไปที่แผ่นดิน กลิ้งเกลือกไปมา คู่มดาคันรอนอยู่ในที่รอน เมื่อเขาร้องไห้อยู่สัตว์ทั้งหลายพากันบ้วนน้ำตาของเขา เขาได้รับความลำบากจากความหิวกระหาย ต้องกินรอนไปไม่ประสพความยินดี นี่เป็นผลแห่งกรรมอะไร เขาจะบริภคอภัยนั้นได้-

¹ สยามบรรณกิจ-เทปิกิต์, สุตตนปิฎก ขุททนิกายสส วิมาน-เปตวตฺต-เถร-เถรีกถา, 26: 212-213., 248-250., 252-255., 257-258. (ข้อ 114., ข้อ 125., ข้อ 128-130., ข้อ 136.)

² ขุททนปิฎก สุตตโม ภาค, 7:67-72., 126-127.
ขุททนปิฎก สุตตโม ภาค, 3:161-164.

อย่างไร¹

พระโมคคัลลาน์ได้ทอมนแปรทนั้น **สรุปใจความว่า**

ชาติก่อนแปรทนั้น ได้ทำกรรมไว้คือ เขาเดินกินอ้อยไป มีบุรุษคนหนึ่งเดินตามหลังเขาไป บุรุษนั้นหวังจะกินอ้อย จึงบอกเขา เขามีใครพูดอะไร กับบุรุษนั้น บุรุษนั้นจึงได้พูดวิงวอนขอให้เขาให้อ้อย เขาจึงได้ให้อ้อยแก่บุรุษนั้น โดยข้างหลัง นี่เป็นผลแห่งกรรมนั้นถ้าแปรทนั้นไปถือเอาอ้อยนั้นโดยข้างหลัง เขาก็จะได้กินอ้อยนั้นอย่างอิ่มหน้า และจะเป็นผู้เบิกบานราเริงบันเทิงใจ²
แปรทนั้นจึงกลับไปถือเอาอ้อยโดยข้างหลัง ก็ได้กินอ้อยนั้นสมความปรารถนา และได้เป็นผู้เบิกบานราเริงบันเทิงใจ³

2) **ถามบุพกรรมพวกแปรท⁴** พระโมคคัลลาน์ได้ถามนางแปรททั้งหลายว่า พวกทั้งหลายเปลือยกาย มีรูปร่างผิวพรรณน่าเกลียด ชุ่มฉอม มีตัวสะพรังไปด้วยเส้นเอ็น จนแลเห็นซี่โครงเช่นนี้ พวกทั้งหลายเป็นอะไร

แปรททั้งหลายตอบว่า

พวกเราเป็นแปรทเกิดในยมโลก เพราะทำกรรมชั่วไว้ จึงไปจากมนุษยโลกมาสู่เปตโลก

พระโมคคัลลาน์ถามแปรทเหล่านั้นว่า

แปรททั้งหลายทำกรรมชั่วอะไรไว้ด้วยกาย วาจา และใจ เพราะผลแห่งกรรมอะไร จึงไปจากมนุษยโลกมาสู่เปตโลก

¹ สุขามภฏฐสฺส เคนิภัก, สุตตนตปิฎเก ขุททกนิกายสฺส วิมาน-เปตวตฺถ-เดร-
ถวิคคาถา, 26:248-249.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 249.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 250.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 254-255.

เปเรคเหล่านั้นตอบพระโมกคัลลาน์ว่า เมื่อสมณพราหมณ์ทั้งหลายเป็นที่พึ่งอันหาที่ไหนมิได้มีอยู่ เขาทั้งหลายมิได้ก่อสร้างกุศลไว้เลย เมื่อไทยธรรมมีอยู่ก็ไม่ได้ทำที่พึ่งแก่ตน (มิได้ทำบุญกุศลหรือให้ทาน) พวกเขาหัวน้ำจึงเข้าไปใกล้แม่น้ำ แม่น้ำกลับหายไป เมื่อเวลาร้อนเขาทั้งหลายเข้าไปสู่มไม้ ไม้กลับกลายเป็นแฉกแฉกเผาไป

เขาทั้งหลายควรจะได้เสวยทุกข์ที่มีความกระหาย เป็นต้น และทุกข์อย่างอื่นที่หนักกว่านี้ พวกเขากลับหิวเมื่อยคเหี้ยน อยากรอาหาร พวกกันไปเส้นทางหลายโยชน์ ก็ไม่ได้อาหารอะไรเลย จึงพากันกลับมา พวกเขาทั้งหลายหาบุญมิได้ เมื่อมีความทิวา หยอดโรยมากขึ้น ก็พากันล้มลงที่พื้นดิน บางกรวาก็ล้มนอนหงาย บางกรวาก็ล้มนอนคว่ำ คับรนไปมาเอาหัวชนหน้าอกกันและกันสลบอยู่ที่พื้นดินนั่นเอง เปเรคเหล่านั้นได้กล่าวกับพระโมกคัลลาน์อีกว่า เขาทั้งหลายควรที่จะเสวยทุกข์ที่มีความกระหาย เป็นต้น และทุกข์อย่างอื่นที่หนักกว่านี้ เพราะเมื่อไทยธรรมมีอยู่ เขาทั้งหลายมิได้ทำที่พึ่งแก่ตน เปเรคเหล่านั้นได้กล่าวกับพระโมกคัลลาน์ว่า ถ้าเขาทั้งหลายไปจากที่นี่แล้ว ได้กำเนิดเป็นมนุษย์ จะเป็นผู้นิเวศน์ความประสงค์ของผู้ขอ (หมายถึงการทำบุญให้ทาน) เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล และกระทำกุศลให้มาก

3) เล่าเรื่องอชกรเปเรค พระโมกคัลลาน์กับพระลัทธิชณะลงจากเขาคิชฌกูฏด้วยกัน พระโมกคัลลาน์ได้เห็นอชกรเปเรค (อชกร แปลว่า งูเหลือม) ยาวประมาณ 25 โยชน์ ควบจับอุทิตย์ มีเปลวไฟลุกขึ้นจากศีรษะของเปเรคนั้นลามไปถึงหาง เปลวไฟลุกขึ้นจากหางลามไปศีรษะ เปลวไฟลุกขึ้นจากทั้งสองข้างไปบรรจบกันที่กลางตัว พระโมกคัลลาน์เห็นเปเรคนั้น จึงขี้ม พระลัทธิชณะจึงถามถึงเหตุแห่งอาการขี้มนั้น แต่พระโมกคัลลาน์บอกให้ถามท่านในสำนักของพระพุทธเจ้า เมื่อพระลัทธิชณะถามเรื่องนี้พระโมกคัลลาน์ในสำนักพระพุทธเจ้าในเวลาต่อมา พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระองค์ทรงเห็นเปเรคนี้มาแล้วเหมือนกัน แต่พระองค์ไม่พูด เพราะทรงเห็นว่า ชนเหล่าใดไม่เชื่อฟังคำของพระองค์ ความไม่เชื่อนั้น ไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนเหล่านั้น บัดนี้พระองค์ได้พระโมกคัลลาน์เป็นพยานแล้ว จึงพูดได้¹

¹ ธรรมปทฎกถาย ปตฺตจโม ภาโก, 5:57-58.

5. ภิญฺ พระโมคคัลลาน์ได้ช่วยงานพระศาสนาของพระพุทธเจ้า ชี้นำ
 ลมที่เป่าพัดไปกับพระเทวทัตกลับมาและอบรมสั่งสอนภิญฺ เป็นต้น ดังต่อไปนี้

1) นำภิญฺ 500 รูปที่ไปกับพระเทวทัตกลับมา¹

2) อบรมสั่งสอนพระอัสสชิและพระปณิพพสุกะกับภิญฺบริวาร 500 รูป²

3) แสดงอนุমানสูตรแก่ภิญฺทั้งหลาย³ พระโมคคัลลาน์เมื่ออยู่ ณ

เภสกหาวัน ตำบลสูงสูมารคิระ ภักคชนบท ได้เรียกภิญฺทั้งหลายมาแล้ว ได้แสดง
 อนุমানสูตรแก่ภิญฺเหล่านั้น ใจความในพระสูตรนี้ กล่าวถึงลักษณะความเป็นผู้ว่างาย
 16 ข้อ และความเป็นผู้ว่างาย 16 ข้อ⁴ ซึ่งผู้เขียนจะได้กล่าวรายละเอียดในภาค
 ผนวก พระโมคคัลลาน์ได้อธิบายขยายความลักษณะความเป็นผู้ว่างาย และความเป็นผู้
 ว่างายดังกล่าว และให้สำรวจตัวเอง ถ้าเห็นว่าเป็นผู้ประกอบด้วยอกุศลกรรมอันชั่ว
 ซ้ำก็ควรเพียรพยายามเพื่อละเสีย ถ้าพิจารณาเห็นชัดว่าตนละอกุศลกรรมอันชั่วช้าเหลา
 นั้นได้หมดแล้ว ก็ควรจะอยู่ด้วยปีติและปราโมทย์ หมั่นศึกษาทั้งกลางวันกลางคืนในกุศล-
 กรรมทั้งหลายเหล่านั้น เมื่อพระโมคคัลลาน์ได้กล่าวภาษิตนี้จบแล้ว ภิญฺทั้งหลายต่างชื่นชม
 ยินดีธรรมภาษิตของพระโมคคัลลาน์⁵

4) แสดงธรรมเรื่องรูปฌาน 4 อรูปฌาน 4 และอนิมิตตเจโตสมาธิ

พระโมคคัลลาน์อยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ได้เรียกภิญฺทั้งหลายมาแล้ว ได้อธิบายเรื่อง

¹ดูงานเผยแพรพระพุทธศาสนาของพระสารีบุตร ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้, หน้า 74-75.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 76.

³สยามภทฺตสุตฺต เฌปิฎก, สุตฺตตนฺตปิฎก มชฺฌนิคทายสุตฺต มุขปณฺณาสกฺ,

12:189-204.

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 189-193.

⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 204.

รูปฉาน 4 อรูปฉาน 4 และอนิมิตตเจโตสมาธิ คือ สมาธิที่มิได้กำหนดคณิตั้งปวงไว้ในใจ คำรงจิตไว้ให้มั่นในอนิมิตตเจโตสมาธินั้น ให้จิตมีภาวะเป็นหนึ่งไม่วอกแวกหรือกวัก-แกว่ง สำหรับรูปฉาน 4 และอรูปฉาน 4 จะถูรายละเอียดได้ตามเชิงอรรถข้างล่างนี้¹

5) สนทนาเรื่องสติปัฏฐาน 4 กับพระอนุรุธะ² พระโมคคัลลานได้

สนทนาเรื่องสติปัฏฐาน 4 กับพระอนุรุธะที่พระวิหาร เขตวัน พระอนุรุธะได้มีความดำริว่า บุคคลผู้เป็สติปัฏฐาน 4 ก็ชื่อว่าเป็อริยมรรคที่จะให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ บุคคลผู้ปรารถสติปัฏฐาน 4 ก็ชื่อว่าปรารถอริยมรรคที่จะให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ พระโมคคัลลานได้ถามพระอนุรุธะว่าด้วยเหตุเพียงเท่าไร จึงจะชื่อว่าปรารถสติปัฏฐาน 4 พระอนุรุธะได้ตอบพระโมคคัลลานดังนี้

1. การพิจารณาเห็นกายในกายในภายใน ในภายนอก ทั้งในภายใน ทั้งในภายนอก มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชชา และโทมนัสเสียได้
2. การพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาในภายใน ในภายนอก ทั้งในภายใน ทั้งในภายนอก มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชชาและโทมนัสเสียได้
3. การพิจารณาเห็นจิตใจจิตในภายใน ในภายนอก ทั้งในภายใน ทั้งในภายนอก มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชชาและโทมนัสเสียได้
4. การพิจารณาเห็นธรรมในธรรมในภายใน ในภายนอก ทั้งในภายใน ทั้งในภายนอก มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชชาและโทมนัสเสียได้³

¹สุขามรรฐสูตร เทปิฎก, สุตตนปิฎก, สงยุตตนิกายสสุ สฬายตนวถโก,

18:323-330.

²สุขามรรฐสูตร เทปิฎก, สุตตนปิฎก, สงยุตตนิกายสสุ มทวารวถโก, 19:

376-381.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 379-381.

การสนทนาธรรมเป็นส่วนหนึ่งของการเผยแผรหัดธรรมคำสอนและการศึกษา
 ธรรม ย่อมจะได้รับประโยชน์ไม่เฉพาะคู่สนทนาเท่านั้น ผู้ที่ได้ฟังการสนทนา หรือได้
 ทราบภายหลังว่าพระโมคคัลลาน์และพระอนุรุธะได้สนทนากันถึงเรื่องสติปัฏฐาน 4
 อย่างนั้น ก็จะได้รับความรู้ความเข้าใจ และนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมผล
 ได้

6) ทำให้ภิกษุทั้งหลายผู้คิดจะสึกเกิดความสลดใจ ขณะที่พระพุทธเจ้า
 ประทับอยู่ ณ ปราสาท ซึ่งนางมิตการมารดา (นางวิสาขา) สว่างฉาย ในบุพพาราม
 ใกล้พระนครสาวัตถี ภิกษุเป็นจำนวนมากที่อยู่ภายใต้ปราสาทนั้น เป็นผู้มี จิตฟุ้งซ่าน
 กวักแกว่ง อวดตัว ปากกล้า พุกจาอ้อฉาว ซากสติ ไม่มีสัมปชัญญะ มีจิตไม่ตั้งมั่น ไม่
 สำรวมอินทรีย์ คิดจะสึก พระพุทธเจ้าจึงตรัสเรียกพระโมคคัลลาน์มารับสั่งให้ไปทำให้
 ภิกษุนั้นเกิดสังเวช พระโมคคัลลาน์จึงใช้อิทธิฤทธิ์ทั่วไปปราสาทนั้นเสทือนวันไหวด้วย
 นิ้วหัวแม่เท้า ภิกษุเหล่านั้นเกิดความสังเวชและตกใจได้ไปยืนรวมกันอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง
 ของปราสาท ต่อมาพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปที่นั่น ครั้นตามภิกษุเหล่านั้น ภิกษุเหล่านั้นได้
 กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า การที่ปราสาทของนางมิตการมารดาสิ้นเสทือนั้นเป็นสิ่งที่น่า
 อัศจรรย์ ไม่เคยมีมาก่อน ลมก็ไม่มี ทั้งปราสาทนี้ก็มีฐานลึก ผังไว้ดี ไม่สามารถจะโยก
 คลอนได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นต้องมีอะไรสักอย่างที่ทำให้ปราสาทนี้สิ้นเสทือน พระพุทธเจ้า
 จึงตรัสว่า พระโมคคัลลาน์ประสงค์จะให้ภิกษุเหล่านั้นเกิดความสังเวช แล้วครั้นตาม
 ภิกษุทั้งหลายว่า พระโมคคัลลาน์มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก เพราะได้กระทำไว้มาก
 ได้เจริญ ธรรมเหล่าไหน ภิกษุทั้งหลายจึงทูลขอให้พระพุทธเจ้าแสดงเนื้อความนี้ให้ตน
 ได้เข้าใจแจ่มแจ้ง พระพุทธเจ้าจึงได้สอนเรื่องอิทธิบาท 4 โดยยกพระโมคคัลลาน์เป็น
 ตัวอย่างว่า พระโมคคัลลาน์มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากอย่างนี้ เพราะได้เจริญอิทธิบาท 4
 อิทธิบาท 4 ของพระโมคคัลลาน์ไม่ย่อหย่อน ไม่ต้องประคัมประคอง ไม่หคหุ ไม่ฟุ้งซ่านไป
 ภายนอก พระโมคคัลลาน์มีความสำคัญในเบื้องหลังเบื้องหน้าว่า เบื้องหน้าฉันใด เบื้อง
 หลังก็ฉันนั้น เบื้องล่างฉันใด เบื้องบนก็ฉันนั้น กลางวันฉันใด กลางคืนก็ฉันนั้น พระโมค-
 คัลลาน์มีจิตเปิดเผยไม่มีอะไรทู่ท้อ อบรมจิตใจให้สว่างอยู่เสมอ พระโมคคัลลาน์ได้-

กระทำใ้หมาก ใต้จริยอุทฺติมาท 4 จึงแสดงฤทธิ์ไ้หลายอย่างกระทำใ้แจ้ซึ่งเจโต
วิมุติ บัญญัติวิมุติ อธิหาอาสวะมิไ้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยบัญญัติอันนี้¹

เรื่องนี้แม้พระโมคคัลลานจะมิไ้แสดงธรรมแกภิกษุทั้งหลายเอง แต่ท่าน
เป็นผู้กระทำใ้มีภาวะเหมาะสมที่พระพุทธเจ้าจะทรงแสดงธรรม และท่านก็เป็นผู้
ประกอบที่พระพุทธเจ้าใช้แสดงธรรมแกภิกษุทั้งหลายด้วย.

¹สุขยามรณสูตร เตปิฎกั, สุตตนปิฎกเก สงยุตตนิกายสุต มหาวารวคโค,